

500 Ft

Magyar Múza • 2023. március

MAGYAR MÚZSA

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE

ÚJ FOLYAM 27. SZÁM • 2023. MÁRCIUS

PETŐFI 200

AKNAY TIBOR • BALÁZS F. ATTILA • BOTOS KATALIN • FELLINGER KÁROLY
FÖLDES DY GABRIELLA • GÁGYOR PÉTER • PETRUSÁK JÁNOS • RAVASZ JÓZSEF
† SAITOS LAJOS • WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN • Z. NÉMETH ISTVÁN

DÖBRENTÉI KORNÉL • ELMER ISTVÁN • HODOSSY GYULA • KISS BENEDEK
KELLER PÉTER • KONRAD SUTARSKI • MIKLÓS PÉTER • SARUSI MIHÁLY
PAYER IMRE • PÓDA ERZSÉBET • TARI ISTVÁN • SINKOVITS-VITAY ANDRÁS

Döbrentei Kornél: Petőfi kardja	1
Kiss Benedek: Sziréna-üvöltésben	5
Tóthárpád Ferenc: Karácsony háború idején	6
Elmer István: Háború	7
Oláh András: Jelek	10
Balázs F. Attila: 2023 fehér galambja	11
Tari István: Március 15.	12
Miklós Péter: A (nem) mindennapi Petőfi	13
Mátyus Attila: Két kérdés	18
Veszélka Attila: Egy kertből, mely kimondhatatlan messzi van	19
Konrad Sutarski: Andrzej Wajda – az alkotó kompromisszum művésze	20
Ószabó István: Lassan megtanulom	24
Benyhe István: A bicska	25
Jóna Dávid: Cseh Tamásnak	27
Mihályi Molnár László: Templomom kapujából	28
Sinkovits-Vitay András: Találkozásaim Petőfivel	29
Aknay Tibor: Gyalogszerrel a Tejúton	32
Payer Imre: Ünnepszóna	33
Földesdy Gabriella: A drámaíró Petőfi	34
Saitos Lajos: Mesterek dicsérete	38
Wodianer-Nemessuri Zoltán: Költő lenni vagy nem lenni	39
Szafián Zsuzsanna: Ritka nagy szerencse	44
Shouk Hammoud: Költő vagyok; Nostalgia	46
Mártonfi Benke Márta: Látogatóban Papageorgiu Andrea műtermében	I–XII

PANNONIA

Polgári Társulás

Diószeg

A PANNONIA Polgári Társulás Diószeg 2018-ban alakult, fő célkitűzése a felvidéki magyarság szülőföldön való boldogulásának elősegítése. Ennek érdekében több magyar intézményt támogat: alapsiskolákat, egyházi szervezeteket, könyvtárakat, köztük a Bibliotheca Pro Patria nevű magánkönyvtárat Felsőszeliben, az Esterházy János Zarándokközpontot. A társulás segíti továbbá írók és történészek munkáját, eddig már több kötetet jelentettek meg. Emléktábla-avatásokat, kulturális előadásokat, kiállításokat szerveznek és támogatnak. A működési területük Pozsonytól az Ipolyságig, Nyitrától Komáromig terjed. A társulás, amely tíz lelkes önkéntessel működik, minden olyan rendezvényt támogat, amely erősíti a felvidéki magyar nemzet-tudatot. A Magyar Múza folyóirat számára felvidéki könyvtárakban szerveznek bemutatókat.

ISSN 1789-7505

9 771789 750004

Keller Péter: „A Balaton az Isten költeménye”	47
Balajthy Ferenc: A székely magyar marad	54
Kelényi István: Petőfi arcképei	55
Petrozsényi Nagy Pál: Királyi audiencia	58
Koósán Ildikó: Múzsát cserélek	60
Botos Katalin: Tanyán	61
B. Tóth Klára: Ének, melegváltásban	64
Petrusák János: Mit ér az író – ha prózát alkot és magyar?	65
Demeter József: Hiány/talanító	67
Póda Erzsébet: Előretolt Helyőrség Felvidék	68
Bolemant László: Álom	69
Cséfalvay Fanni: Ki vagy te?	70
Kovács Kitti: Menetszél	72
Hodossy Gyula: Cicero harca a patkánnyal	74
Gágyor Péter: Ha majd csönd lesz	76
Ravasz József: Amit nem mondhatok el	76
Z. Németh István: Édesen izzó	77
Póda Erzsébet: Hullámszásban	78
Fellinger Károly: Lehorgasztott fejjel	79
Ollé Tamás: Más ez a március	80
Oláh András: Az idill és tragikum között	81
Saitos Lajos: Szuromi Pál: Anyánk kertje	84
Petrusák János: Kicsiny kötet – de súlyos!	85
Sarusi Mihály: Kihagyott ezeknek az eszük	88
Folyóiratszámunk szerzői	90

DÖBRENTAI KORNÉL

PETŐFI KARDJA

Megrendülten veszem tudomásul, hogy napjainkban is milyen élesen pontosak ezek az 1939-ben leírt Németh László-i sorok: „A kultúra: feladatok és megfelelések. A világ megszorít s mi helyt állunk. A művével az egyes ember vágja ki magát: művészetével az egész nemzet”. Vagy: „Egy kis nép nem találhatja meg a feladatát, csak önmagában. Lenni, növelni a kohéziót, elkészülni a pöröly alá, hogy ha összenyomódik is, de megmaradhasson önmagának: ez a kis népek igazi feladata, és az íróké köztük. Az európai koncepciók közül, akármelyik győz, akik ránk hozzák, akik megértik, akik „belénk verik”: aligha lesz sok közülük a magyarsághoz. Én nemigen tudom másnak elképzelni egyik európai megváltást sem, mint magyarságunk nehéz próbájának. Elkészülni és elkészíteni rá: lehet-e magyar írónak ma nagyobb hivatása?”

Megtapasztalva, hogy az íróársadalom egy hangadó része miként fordított hátat a magyar valóságnak, pontosabban a néplélektől s karaktertől idegen hamis valót kreálva-sugallva, a gyökértelenség kultuszát propagálva műveli összes művét, nincs ok reménykedni egy új szellemi nemesség kialakulásában. Mármint, ahogy Németh gondolata a noblesse oblige-t, csak hogy éppen fordítva: a nemesség kötelez helyett, nemes, aki elkötelezi magát, s tovább idézve Németh Lászlót: „Egy új felelősségtudat ébredését jelenti ez a három szó... az író még reménykedik, hogy rímek és regénykeretek mögé sáncolhatja el magát. A szellem embere vállalja az irodalmon túli világot, s a tájékozódás szorongásait. A nemes pedig már magatartás és akarat újlovagrendjébe akar tartozni, s nem ismer privilégiumot, mely a történelmi feladat és a személyes példa alól felmentené... Mint ahogy a középkor a remete ideált a lovagira, úgy cseréltem fel én a történelem nyomása alatt ideálmot. A vallás a régi maradt, de annak, ami magányos ima volt, meg kell mutatnia, hogy élet is tud lenni, kard és modor.”

Szegény Németh László, ha látná, ma miféle pökhendi, modortalan szellemi cselédség uralg, szabhat törvényt, s amit a kezében tart, nem kard, hanem orvgyilok, s azt bizony,

szétszurkált szívünk rá a tanú, nem marja rozsdá. Ezek még nem tudják, nem akarják tudni, hogy megint Némethet idézve: „A Lajta – s ahány Lajta csak van Nyugat és Kelet közt – ma olyan nagy élet- és stílushatár, hogy ami igazán túlról és csak túlról van, az ideát már csak póz, vagy a legjobb esetben „műveltség”. Európaiaknak kell lennünk, természetesen. De úgy, ahogy a franciák vagy az angolok: a helyhöz illőn” – mindezt 1939-ben írta, írhatta volna napjainkban is.

Mily megrendítő keserűség, hogy Németh Lászlóról a maga teljes súlyában talán beszélhetünk ma már, de programalkotó-adó igazságainak érvényesüléséről nemigen. Sőt, azon keveseket, akik a maiak közül követni akarják példáját, kamatoztatni – a nemzeti erkölcsi tőkét növelendő – szellemi hagyatékát, margóra szorítják, megbélyegzik és ugyanazokkal a vádakkal sújtják, mint őt az elmúlt hatvan évben. Ám, ha a Németh László-i értelemben megfogalmazott magyarságért való felelősségvállalás, jövőféltés, lejártni kívánt szóval: hazaszeretet billog, én büszkén viselem e bélyeget. Nem engem szégyenít meg, hanem azokat, akik ránk sütötték. Kitüntetésként viselem ezt, de a többi bornírt rágalmat s a rágalmat okádókat nem! Főként fület-farkat behúзва, megvert kutyaként nem. Sem birkatürelemmel. Fel kell lépni ezzel a közéletben évtizedek óta honos – mert e téren aztán végképp nem történt rendszerváltás – agresszíven zsaroló, megfélemlítő offenzívával szemben. Nem szabad, sőt halálos bűn, örök jelen idővé tűnni a Kölcsey megfogalmazta kushodásos állapotot: „Bújt az üldözött s felé / Kard nyúlt barlangjában / Szerzte nézett, s nem lelé / Honját a hazában.” Elég volt, hogy itt és még most is a magyarságért gyűlöljenek, üldözzenek bárkit. Ha kard nyúlik barlangjába, jöjjön elő, vegye fel a küzdelmet a hódítókkal, mert itt gyarmatosító háború folyik, verje vissza a támadókat, vívjon meg velük, hogy végre egyenes derékkal szertenézhesen, s meglegelhesse honját a hazában. S ha rövid a karja, toldja meg lélekkel. Ahogy Németh mondja: kis nép nagy ellenséghez – akadt történelmünkben elég – nagy lelket vesszen.

Hogyan növeszthet?

Számomra a beláthatatlan horizontú és mélységű némethi életmű erre vonatkozólag hármas egységben – miként az Atya, Fiú, Szentlélek – egyetlen lényegyet alkot, sugall, ha az írástudók, bár Németh nem szerette ezt a kifejezést, mert mindig mellérezte a farizeus szót, mint a Szentírásban, valóban és tántoríthatatlanul megérzik, megélik népük iránt a felelősséget, akkor bekövetkezhet a minőség, az emberi minőség forradalma és ebből a forradalomból megszülethet a léleknövesztés és nemesítés képessége. Ám ez még messze van, és ami közel, hogy ez a szent csíra bármikor kardélre hányatik. Kardélen egyensúlyozunk, háló nélkül. Jó kis magyar lehetséges lehetetlen, noha nyers racionalizmus a kettős veszedelem, és mégis három a magyar igazság. A harmadik lehetne, mondjuk, ez egyszer, vagy végre a béke megnyerése? Kardélen háló nélkül? Vajon a két rossz közül melyik a kisebb?

Először, az utóbbi évszázadokban végrehajtott szaltó mortálékra, halálszaltókra emlékezve, rosszabbik rosszként a háló nélküli helyzetre gondoltam, hiszen minden történelmi mutatványunkra, akrobatikánkra az volt a jellemző, hogy „élesben”, dublőrök nélkül dolgoztunk, dolgozunk, s ha az attrakció nem sikerül, menthetetlenül szakadéka zuhanunk, amely olykor saját verem is, mivelhogy teli vagyunk magánszorgalmú írásokkal. Lankadatlan munkálkodásuk során valóban egy nemzet sülyedhet el.

Mert Boldogasszony Anyánk, régi nagy patrónánk köténye sem foghatná fel föl-földobott kő aláhullásunkat, amely nem mentes az öngyilkos szenvedélytől, de az anteuszi konok talpra állástól sem. Meglehet, a világ számára az utóbbi a legfélelmetesebb. Mármint az, hogy a magyarság képes érvényesíteni sorsa szerint is rendelt meghatározó szerepét a Duna mentén. Ám ez a törekvése nemzetközi ellenállásba ütközik.

– Gondoljuk el, miért történt Trianon, miért verték, verették szét a monarchiát? Most meg miért akarnak bizonyos, pénzügyileg meghatározó körök Európai Uniót, olyan feltételekkel, amilyenekkel? Belemenni vagy nem belemenni? – mondhatnánk, ez itt a kérdés. Szegény Hamlet királyfi, aki nem élvén e tájon, hiszen csak egyszerű dán volt, azt hitte, elég kimerítő feltenni: lenni vagy nem lenni, nem tudván, itt sohasem a válasz a fontos, hanem a kérdés, a kérdezés öngyilkos merészsége. Aki kérdezni tud, az autonóm. De zömében hamis válaszokat kap, mert a hamisítás lépett az eredendő igazság helyébe. S talán, mert már csupán azokat tudja hallani, arra áll a füle, és igazsággá hiheti a pseudovalóságot, amely annyi vér és önfeláldozás után is csupán az, ami: nemzedékekről nemzedékekre örökített kudarcok, hátrálások sorozata, még ha éppen a temérdek mennyiségi rossz után, végre valami történelmi jó, jóvátételezés is végbe mehet, mehetne, de úgy tűnik, nem engedik.

Akkor legyünk engedetlenek, hiszen úgyis priuszos nép vagyunk, hiába, hogy igaztalanul süttetett ránk a billog, már csupán mi maradtunk elmarasztalva a kollektív bűnösségben – lásd, Benes-féle dekrétum –, éppen azok által, akik rövidlátó és brutális érdekérvényesítésükkel, egy idejét múlt status quo rehabilitálásával és szentesítésével igyekeznek 80 éven át, nem is sikertelenül, gúzsba kötni minket. Mozgásterünk hát behatárolt. Különös ritmusérzékünknek köszönhető, hogy ha még helyben is, de ropjuk a csárdást kardélen. Ez a kardél a kockáztatás bátorságának terrénuma, egyensúlyozás lét és nemlét között. A De profundis után ez akár a megváltás fonákja is lehetne. Ám a pentatónia másra kötelez. Önfegyelemre és szigorúságra, mint a kard. Amely több mint fegyver. Fényes pengéje virrasztó erkölcsi őrláng. Akkor is, ha vérbe mártott, még ha Koppányt is miszlikbe vágó. Ez a törzsszövetség etikája. Körülhordozva veszélyt jelez, s mi veszélyben vagyunk. Barbár jelképnek tűnhet, amit szolgálni keresztényi kötelesség. Ezt védje ki, aki tudja! Ez a visszafelé úgy en garde, hogy előre mutat. A szívünk iránt. És mégis azt mondom: nem beledőlni!

Barabás Miklós: Petőfi Sándor 1848-ban karddal és nemzetőrszallaggal
(A Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményéből)

Aki kardot ránt, kard által vész el – summázta a Szentírás, amint az emberiség őstapasztalatainak kemény fedelű bölcsességtára. Majd hozzáteszi egy másik lelkesült újszövetségi pillanatban: ha arcul ütnek, tartsd oda az orcád másik felét is. Ám a politikától megbecstelenített történeti idő, amelyben az emberiség felcseperedett, még ha örökre kamasz is maradt, nem bírja el a Teremtésből evidensen következő lét-mélyiségi igazságokat. Merthogy az életben maradásról a nyers erő – s csak a rövid kegyelmi időszakokban elegáns felszíni gyakorlat dönt –, szentesíti a végeredményt: ki éli túl, mely nép marad meg, tarthatja meg történelmileg belakott hazáját. Írmaja milyen feltételek közt csírázhat tovább, főként úgy, ha rendre kétségbe akarják vonni e hazához való ősi jogát, eltagadják, vagy ami még rosszabb, meghamisítják a múltját. S ha vállalja gyökereit és felveszi a harcot azok ellen, akiknek ez a Kárpát-medence csupán pusztaságon haszonforrás és nem anyaföld, akkor túsul ejtik a saját hazájában, szellemi szögesdrótok közé internálják, s a globalizáció nevében gettósítják akár.

A kártékonyan álszent, s eképpen hiteltelen békességesek, a győzőktől harminc júdás-pénzért minden megalázó feltételt elfogadók fellépésétől vagy hatására a létharc Káin óta tovább fajult. Aki oda tartja orcája másik felét is, annak nagy valószínűséggel letépik az egész fejét. Ebből következik: a leggyakrabban az vész el, aki nem ránt, vagy nem időben ránt kardot. Szellemi önvédelemből sem, mert az életöszönt kipusztították belőle.

De kik? És minek a nevében? Egy nép erkölcsi önfeladását kik szorgalmazzák ennyire? A kérdés leplezetlenül költői. A válasz leplezett. Ki meri itt édentől keletre azt mondani, hogy nem kell a fügefalevél? Aki rothadást okozóknak, terjesztőknek annyit mond, apage satanas – evilágibban: coki innen –, az elveszett. Nemes veszés helyett akkor inkább nemes penésznak maradni meg? Tény, a hamisítatlan zamatért mi vagyunk a felelősek. Ez a hatalmunk is. Ha kifakítják az ízeket, minek az ezüst étkészlet. Damaszt abroszból meg túl frivol a szemfedő. Ki nyugodhat itt békében, és ki születhet meg? Milyen szólásszabadság nevében sírhat föl? Merthogy itt törvényesítettek a kettős mércét az őslakosság rovására. Aki a magyarság érdekében igazmondásra mer vállalkozni, kardélre hányatik. Nemhogy illik, de nem is árt tudni: Európa elrablása megtörtént, Zeusznak rá kell ébrednie, az az igazi térkép, amelyet a legyőzött bika vére rajzol az aréna homokjába. Ami átmenthető öröm, az az erőszak gyönyöre? Nyúzz meg Magyarországon egy foghatatlan ábrándot, nyomban kivérzik. De tudnunk kell, ez a ketrec a miénk, nemcsak a verítékünkkel, vérünkkel is kijelöltük, no, meg a kultúránkkal. Ami itt és most még a vértől is többet ér!

Merthogy ez az igazi felülemelkedés a matérián, ez, amely méltósággal dacol a porból vétettől megfellebbezhetetlennek tűnő tézisével. Noha nem cáfolja azt! Így könnyebb. Nagyobb lelket növesztetni a nehezebb. Pedig az kell, kéne. Ahogy morálisan, a történelmi időtől függetlenül, Petőfi Sándor génusza bizonyítja. És ameddig velünk van, bizonyos, ama kard nem függhet a falon, nem marhatja rozsdá, és ragyog!

KISS BENEDEK

SZIRÉNA-ÜVÖLTÉSBEN

Nem lehet, hogy így haljak meg,
lapulva, lealjasulva!
Színei Merse vásznain is
zengett, zengett
a kis pacsirta.

S pacsirta szólt már akkor is,
amikor Józsué vadászta.
A Nap már akkor is delelt,
s mekkora volt
a mennybolt sátra!

Pacsirta szólt Néró fölött,
mikor beledőlt arany kardjába,
és elvitték az ördögök.
S hogy tündökölt
a mennybolt sátra!

Az éneket, jaj, emberek,
ne hagyjuk magunkból kiölni!
Pórias kicsit, meglehet,
de dallam nélkül
nem lehet élni.

Halni sem lehet – lelkeim,
a dallam ti magatok vagytok!
Vagy jöjjön el az örület,
s némuljanak meg
a harangok?

Triviális, de a pacsirta is
szívünk szántásai fölött
már úgy üvölt – de még üvölt –
hogy tőle a világ
mennydörög.

Nem lehet, hogy így meghaljak!
Vagy inkább ne szóljon zene.
Palestrina? Mozart vagy Bach?
Mikor sziréna
rondít bele?

TÓTHÁRPÁD FERENC

KARÁCSONY HÁBORÚ IDEJÉN

Apró lábacskaí eláznak a tócsa vizében.
 Még a golyók zaja rémít, s visszhangozza az este
 minden képtelen álom szárnyra kapó panaszát. Jaj,
 szörnyű, mély zene ez – holt testekből kiszakítva
 zeng a szonáta –, mitől megborxad még a Halál is.
 Ebben a nagy zajban, még inkább fáj a fülemnek
 egy földrészen is átlebegő kisgyermeki óhaj:
 – ... és ugye, él még, él még biztos' az én apukám is!

Apró lábacskaí eláznak a tócsa vizében.
 Nem számít a hideg, csak még ma legyen hol aludni.
 Lassacska besötétül a város, mégse pihenhet,
 mégse a sok kicsi álmos. Zeng a halál-tűzijáték.
 Még néhány örült éj, s itt a karácsonyi béke.
 Óh, de milyen torz ünnep e pár napot átölelő csend!
 Fáj az a mondat. Az óhajtó-kérdést kijelentő:
 – ... és ugye, él még, él még biztos' az én apukám is!

Apró lábacskaí eláznak a tócsa vizében.
 Még kikerülni se tudja, hisz' egy latyak itt az egész tér,
 sáros a rommá lőtt város minden zuga, s egy nagy-
 nagy pocsolót táplál a reménytelen emberek árja.
 Könnytől ázik a vérző ország. És Európa
 csak hallgat, pedig árvák ezrei kérik a választ:
 – ... és ugye, él még, él még biztos' az én apukám is!

ELMER ISTVÁN

HÁBORÚ

A lépések ismerősek voltak, már jártam ott. A kiégett vasútállomáson az egyik csapból még folyt a víz. Fogtam a kannát, fehér zománcos vödröt, apám a kezembe nyomta, nekem sosem tűnt fel a bicegése, amióta az eszemet tudtam, tizenöt éves koromra megtanultam ezt a szófordulatot, „amióta az eszemet tudtam”, mindig bicegett. Nekem az apa és az oldalra kilengő mozgás egyet jelentett, ilyen a világ, ilyen a természet, s ebben a nagyívű gondolatban, amely persze, akkor és korábban, nem jutott az eszembe, a maga természetességével lépett be apám nyiladozó tudatomba.

Már képes voltam megkülönböztetni őt mindenki mástól, s egyszerre csak – nem tudom, tetten érhető-e vajon a pillanat, van-e ennek egyáltalán pillanata, tudatosodott bennem, hogy ő az apám, a maga természetétől megjelölt lényével. Azt sem tudtam, hogy a természet megjelöli az embert, nem mindenkit, csak néhányat (sokat?) közülük, s hogy ennek a megjelöltségnek vajon mi a jelentése?

Van-e egyáltalán jelentése? Később hallottam, s én azonnal az apámra gondoltam, kissé szégyenkezve, szorongva, zavarban voltam, az arcom pirosodott a szégyentől. Rettenetes belső forróság rajzolata ült rajtam, leforrázottan húztam össze magam, amikor valaki egyszer azt mondta, közömbösen, nem az apámról, nem is ismerte, csak úgy általánosságban, egy erkölcsnemesítő beszélgetés közben, hogy „óvakodj a természettől megjelölt emberektől”.

A szavak mintha odaszögeztek volna, abban a pirosuló forróságban odaszögeztek volna a tényhez, apám bicegéséhez, amit én már régóta nem vettem észre, föl sem tűnt lengő mozgása.

A szomszéd szobában hasaltam az ágy fedezékében, anyám bizonyára nem vett észre, a barátnőjével beszélgetett a szárnyas ajtó túlsó oldalán, s azt hallottam, „szegény János, a fogyatékoságának köszönheti, hogy nem vitték el katonának”.

János az apám, róla van szó, egyszeriben forrón lihegtem a parkettán, forrón és gyorsan, miközben vigyáztam, zihálásom nehogy eláruljon. „János, szegény”, de miért, miért

szegény az én apám? Nekem mindig boldogság, amikor hazatér a hivatalból, a szegénység nem az anyagi helyzetünkre vonatkozott, tisztességesen éltünk, ahogyan a bicegés, úgy tartozott hozzá a székesfővárosi tisztviselő biztonsága. Én nem ismertem a szavak nyers kifeszülését, „éhen veszünk, apád még arra sem képes, hogy a betevő falatot...”. Szégyenszemre elfutottam a további hangok elől, titokban találkoztam Ferivel, de anyám figyelmeztetett: „nem illik hozzád”, s mert az anyám mondta, elfogadtam, ám Feritől olyasféléket hallottam az életről, amilyeneket otthon sohasem.

Megint átmentem a szomszédba, vagy talán csak úgy „véletlenül” összefutunk, kedveltem ezt a fiút, velem egyidős, de valamiért többet tudott a világról, a „dolgozról”, mint én, s amit mástól nem mertem megkérdezni, ő majd elmondja nekem. A nyitott ablakon kihallatszottak anyjának keserűre darált szavai, zavarba hoztak, mintha egyszeriben szűkké vált volna rajtam az ing, hogyan halhat éhen az ember, miért nem megy oda a konyhaszekrényhez, vagy kér az anyjától, „anyuka, éhes vagyok”, „mit kérsz, szívecském?”, éhen halni szörnyű.

A pincében aztán én is megtanultam ezeket a szavakat. Karácsony napján vonultunk le, igen, vonultunk, apám ennek is ünnepélyességet kölcsönzött, anyám már összekészítette a legfontosabbakat, apám járt már lent, a szomszéd férfiakkal beállították a vaságyskat, asztal is előkerült a sötétben, mire leértünk, apám már mindent előkészített számunkra.

A Jézuska is oda jött, a mély pincébe, nyilván időben tudomást szerzett a költözésről, „most már nem várhatunk tovább, kopogott be a szomszéd, bármelyik pillanatban aknát kaphatunk”, és tényleg dörgött, egyszer tompa puffanás, máskor élesen vijjogó karistolás a levegőben. Már több mint két hónapja a pincében éltünk, apám egy fényes drótra lepedőt kötözött, amögött éltünk, nappal félrehúzta, estefelé behúzta, nem értem, honnan tudta, mikor van nappal és mikor esteledik, mert odalent a kevés fény egyetlen szürkületté olvadt össze.

Hallottam anyám hangját, én már alszom, bizonyára így gondolták, minden este megsimogatták a fejemet, és anyám csókja a homlokomon, ez jelentette a biztonságot, „aludj nyugodtan, nem lesz semmi baj”, nem tudtam, mi baj lehetne, időnként megremegett a föld, de ezt is megszoktam, egy távolabbi ágyról azt hallottam ijedt női hangon, „itt fogunk elpusztulni”. Nem lepődtem meg, nem féltem, sokkal inkább csodálkoztam, hogyan gondolhatja az a néni, hogy elpusztulunk, az ember nem pusztul el, micsoda buta beszéd, de anyám hangja, igen, másféle színnel, bár odalent elvesztettem a színek iránti érzékenységet, anyám hangja egyszer csak: „ha így folytatódik, éhen halunk”. Apám erre nem szólt semmit, én meg nem attól riadtam meg, hogy meghalunk, mert hogyan is halhatnánk meg, inkább a szegénységtől, a földhöz töpörödött ablakon dohos levegővel kiáramló fenyegető szavaktól.

Apám másodszor nyomta kezembe a vödröt, „menj, fiam, hozz vizet”. Első alkalommal anyám fölajdult, „jaj, istenem”, de nyugtatták, felnőttek kimenni életveszélyes, összeszedik a férfiakat, az ilyen kisgyerekeket talán nem. „Igen, de...”, ellenkezett anyám, gyengéden, a bizonytalanságtól erőtlően, én meg úgy éreztem, végre egyenrangúnak tekintenek a felnőttek, azzal, hogy megragadom a fehér zománcos kannát (a zománc néhány helyen már lepattogzott róla), már köztük tartozom, belépek az ő világukba, amelytől addig elzártak.

Vakított a fény, hiába dörzsöltem a szemem, semmit nem láttam. Fröcskölt mésszé vált a nappal, összeszorítottam az arcomat, minden izmát szemem védelmére rendeltem, nekítámaszkodtam a kerítésnek; egyszer-egyszer résnyire kinyitottam, majd gyorsan visszahunytam, egy idő után ismét próbálkoztam, egyikkel-másikkal, felváltva, mind hosszabb ideig, végül engedett a szemhéjak szorítása, elindultam házunktól, a lefelé ereszkedő utcán, a rommá lőtt vasútállomásig. Ott volt a csap, két nappal korábban még folyt belőle a víz.

Már nem robbantak gránátok, nem bombáztak, nem remegett a föld. Bénító csönd honolt, kihalt csönd, apám nyilván ezt mondaná erre, mint hallottam tőle egyszer, nem tudom, mire értette, hogy „kihalt csönd”, még a front előtt. Büszke voltam választékos beszédére, kihalt csönd, szép megfogalmazás, szerettem a jó hangzású mondatokat, azoknak erejük van, olyan hatásuk, mint amikor anyám elhúzza a függönyt nálam, a gyerekszobában, és én kilátok a kertre, a fenyőfára. Egyszerre eltölt az ismerős újdonság szépsége.

Senki a romok között. A félelem kezdet nélkül ömlött el bennem, nem volt ideje, mikor költözött belém. Egyszerre csak ott termett, a végén már egészen fölért a mellkasomig, aztán a torkomig. Jöjjön már valaki! Embert akartam látni.

Megismertem a félelmet, amely már maga volt a rettenet. Lehet, hogy rajtam kívül nincs is más ember. Lehet, hogy a pincében anyám és apám sincs már! Senki, sehol senki, aki embernek nevezhető? Egyedül maradtam, egyedül én?

Szédültem, és már azt kívántam, jöjjön bármi, bármi rossz is, csak legyen köze az emberhez. Sírtam az egyedüllétől, ki akartam sírni magamból az életet, nem kell, undorító, üresen kongó, undorító.

Egyszer csak szó, szó, emberi szó, bár nem értem. Hiába kívántam annyira, most megriadtam tőle, aztán rávettem magam, itt vagyok, hozzám szól egy másik ember. Nem értem, de mégis szól.

Egy katona állt a mély bombatölcsér szélén. Amióta elfoglalták a falunkat, azóta ez a csönd. Intett, hogy menjek oda. Kezében géppisztolyt tartott, felém kaszált a csöve: „Gyere ide!” Kezem rászorult a vödörre, már el is felejtettem, hogy szorongatok valamit. A katonának széles, kék lap feszült a vállán, nem tudom, miért éppen ez tűnt fel nekem, de érdekesnek tartottam, tiszt, bizonyára tiszt, hosszan lelógott a kabátja, egészen a csizmájára.

A hatalmas bombatölcsér mélyén a ló rúgkapált. Nem úgy, ahogyan egy ló szokott, hanem ahogyan egy élőlény szenved. Minden élőlény egyformán szenved, eszembe jutott a két ablak közé szorult bogár, a végén az is így dobta el magát, ahogyan ez a ló, hanyatt, tehetetlenül, ha nem is tudom, mennyi ideje vergődik, de azt tudom, ez maga a vergődés. Rúgkapált a földön, oldalt feküdt, hasa földagadt. A tiszt átvette bal kezébe a géppisztolyt, a másikkal kicsatolta a pisztolytáskáját. Meghúzott rajta valamit, aztán felém nyújtotta. Felém nyújtotta, de még mielőtt átvehettem volna, visszahúzta a karját, a gödör mélyére mutatott, le, oda, lemessz a lóhoz, aztán mintha ő állna ott, s alatta a ló feje, rántott egyet a pisztolyával; értettem, süssem el, a másik kezében lóbálta a géppisztolyt, rám fogta, mielőtt kezembe nyomta a kibiztosított pisztolyt. Előtte belerúgott a kannába, tegyem le, mert különben nem tudom megfogni a fegyvert. A kanna csörömpölve odébb gurult, talán egy-két helyen újabb zománcdarabok pattogzottak le róla.

Lecsúsztam a törmelékes földön. Téglapor, vasdarabok, egy rongybaba nézett ki félig a földből, talán alatta van a kéz, egy kislány keze, aki tartotta, de ő már nem szenved, ő már csöndben fekszik, nem vergődik, mint ez a ló.

Fújtatott, orrába tapadt a gőzölgésétől langyos sár. Kezemben a pisztoly, amikor leértem, fölpillantottam, a tiszt ott állt a bombatölcsér szélén, a géppisztolyt már két kezében fogta, és mert jó volt a szemem, apám nemegyszer mondta is nevetve, „te még a bolhabetűket is képes vagy elolvasni”, beleláttam a géppisztoly csövébe, láttam a golyót, valójában persze nem láttam, de mégis, ha agyonlövöm a lovat, utána ő lő agyon engem? Idegesen rángatta a davaj-gitárt, gyerünk, gyerünk, a gödör mélyén eszembe jutott a felnőttektől hallott szó, „jönnek a davaj-gitárral”. Meghalok? Hát ennyi lenne?

A fejére céloztam, nem messze a szemétől. Csak lenne vége, a némaság, a mozdulatlanság, a halál megnyugtató. Meghúztam a ravaszt. S amikor már biztos voltam benne, hogy pontosan odataláltam, egy rándulás, és a ló nyugalma után fölpillantottam.

A tiszt elfordította a fejét és sírt. Én meg álltam, kezemben az elsütött pisztollyal, s nem értettem: ilyen könnyű megölni azt, ami él?

OLÁH ANDRÁS

JELEK

szapora lélegzettel a kőfolyáson át
– a gerincre érve a szentgyörgyi
vár párába enyésző romjai
jéghideg forrás hűti a testet
egymással szemben a csúcsot hirdető
makacs kövek – cinkosan átfestve újra –
szimpla gőg ez és színbeöntött dac
álság és önzés ami megrogyasztja a lelket
jelekre vadászunk: kutatjuk
a magunk komponálta kőhalmokat
– üzenetünket a múltnak
mert a jövőnek üzeni reménytelen –
bolondok vagyunk
kenőpénzt fizettünk Istennek a megsarcolt
álmokért hogy másnap
visszakapaszkodhassunk a Kőlyukig
és levett kalappal hallgassuk
a tücskök himnuszát

BALÁZS F. ATTILA

2023 FEHÉR GALAMBJA

A háborúban nincsenek nyertesek
a háborúban mindenki veszít
úgy tűnik megcáfolhatatlan tétel
a nagyvadak halálra harapják egymást
keselyük lakmározna szétmarcangolt testükből
aztán jóllakottan várják a következő
egymásnak feszülést mert a háború véget ér
de a harc soha
a hamu alatt mindig marad parázs
mely lángra kel a kellő fuvallatra
A háborúban nincsenek nyertesek
csak könny csak rettenet csak jajgatás
csak gyász csak menekülés csak remény
csak kegyetlenség csak légiriadó
csak bosszú csak vér csak sebesültek
csak géppuska zaj csak bombarobbanás
nyerészkedés statisztika esélylatolgatás
rettegő gyermekek szeretetszolgálatok
segélyek egymásnak ellentmondó hírek
kormánypropaganda háborús propaganda
háborúpártiság háborúellenesség
A háborúban nincsenek nyertesek
ez nem meccs mindannyiunk katasztrófája
hát ne szurkoljatok egyik félnek sem
„az utolsó katonáig” azok a katonák a testvéreitek
az apáitok a fiaitok nem az ő háborújuk ez
a keselyük ott keringenek az égen
az új esztendő kezdetén legalább
képzeljük oda a zavaros égre
zöld ággal a csőrében
a fehér galambot!

TARI ISTVÁN

MÁRCIUS 15.

Valami összejött
 Valami nagyon egyben
 Volt akkor... Még
 Az életnél is fontosabbnak
 Túnt és a szitáló eső sem húthette le
 Azt a vézna fiatalembert,
 Ki versében
 Oly szépen
 A magyarok istenét emlegette
 Százhet évvel később
 Lenn a déli végeken
 Egy negyvenen
 Túl nőszülő szikár asztalos
 Szaválni tanítgatta elsőszülött fiát
 Aki hahotázó családi
 Kör közepén
 Mutatta
 Csöpp ujjával: rabok tovább nem leszünk!
 Százötvenegy évvel
 Azután a Nemzeti
 Múzeumnál
 Rendezett megemlékezésen
 Annak az asztalosnak az unokája is
 Szájára vette a magyarok
 Istenét! Jól
 Emlékszik:
 Ezért forintban hatvanezret kapott
 Valami összejött
 Valami nagyon egyben
 Volt akkor... Még
 Az életnél is fontosabbnak
 Túnt és a szitáló eső sem húthette le
 Azt a vézna fiatalembert,
 Ki versében
 Oly szépen
 A magyarok Istenét emlegette

MIKLÓS PÉTER

A (NEM) MINDENNAPI PETŐFI

Szinte vitathatatlanul kijelenthető, hogy Petőfi Sándor alakja a költő archetípusa a magyar nép gondolkodásában. Mindenki, aki az elmúlt csaknem másfél évszázadban tanult a közoktatási-köznevelési rendszerben, ismeri a nevét, s kultuszának, halálától egészen napjainkig, számos megnyilvánulása van: többek között szobrok, domborművek, emléktáblák, közterület- és intézményelnevezések őrzik az emlékét.

Sík Sándor piarista szerzetes, költő, irodalomtörténész professzor, Radnóti Miklós egyik mentora, így foglalta össze a két évszázada, 1823. január 1-jén született Petőfi életútját *A magyar irodalom rövid ismertetése* (1923) című kötetében: „Petőfi Sándor nemcsak nálunk, hanem az egész világon a legnagyobb költők egyike. Költeményeit minden művelt nyelvre lefordították, és Petőfit mindenütt a legnagyobbak közé sorolták. Az ő nagysága annál csodálatosabb, mert fiatalon, huszonhatéves korában meghalt, és minden remekét ilyen rövid idő alatt írta.”

Archetipikus költő Petőfi, hiszen egyrészt fiatalon meghalt (és ezt költőktől gyakran szinte „elvárjuk”), másrészt forradalmi időkben vállalt közéleti szerepet 1848/49-ben, amelynek során politikailag egy időben radikális alapállású volt (ennek jegyében hirdette – korát ebben is megelőzve – a republikánus eszméket). Mindezek mellett kvázi a nyilvánosság előtt zajló szenvedélyes szerelem fűzte a korabeli – tizenkilencedik század közepi – modern nőtipust megtestesítő Szendrey Júliához (aki maga is alkotó értelmiségi és közéleti asszony volt). Végül aztán a szabadságharc utolsó napjaiban – sok ezer magyar honvéddel együtt – áldozatul esett a magyar nemzeti függetlenség ügyének.

Benczúr Gyula: Petőfi Sándor, 1909
 (A Petőfi Irodalmi Múzeum
 gyűjteményéből)

S így vált nemcsak irodalomtörténetünk egyik legjelentősebb alkotójává – de történelmünk egyik legnagyobb hőisévé is.

S hogy személyes szálakkal folytassam: Petőfi Sándor volt az első költő, akinek a nevével megismerkedtem. Újszentivánon, abban a dél-alföldi kis faluban ugyanis, ahol fölnőttem, ahová a szegedi klinikáról hazavittek, a róla elnevezett utcában éltünk, és ott töltöttem életem első, mintegy két évtizedét, s már óvodás koromban megtanítottak a szüleim arra, hogy a Petőfi utcában lakunk. Így aztán a nevét hamarabb ismertem, mint hogy tudtam volna, ki volt, vagy olvashattam volna tőle akár egyetlen sort is (mivel még olvasni sem tudtam akkor).

Kisiskolás diákként és önálló olvasóként, nagyjából tíz–tizenkét éves koromban az *Így élt* című ismeretterjesztő sorozat számos kötetét átlapoztam, amelyek a könyvespolcunkon sorakoztak. Ekkor került a kezembe Fekete Sándor író, irodalomtörténeti kutató könyve, amely nekem már csak azért is különleges és unikális volt a szériából, mert a szokásos *Így élt...* kezdet után ebben az esetben nem a könyvben bemutatott történelmi alak neve szerepelt, hanem az hogy „a szabadságharc költője”. (*Így élt a szabadságharc költője*, 1972)

Ebben olvastam a következőket. „A legtöbb európai népnek van egy vagy két olyan költője, akit nem egyszerűen a szép versek művészeként tart a világ, hanem mintegy az illető nép eszmei megtestesítőjének. Az angoloknál Shakespeare, az oroszoknál Puskin, a németeknél Goethe és Schiller, az olaszoknál Dante tölti be ezt a szerepet. A magyar költészet nagyjai közül Petőfi Sándor az, akit az egész emberiség legjobban ismer és becsül, s akit népünk is mindenkinél inkább a magáénak vall. [...] Élete nem pusztán az irodalomtörténetre tartozik, nem csupán műveltség dolga, mennyire ismerjük üstökös pályáját. Ez az élet nemzeti történelmünk része, annak egyik legszebb emberi teljesítménye: a forradalmár küzdelmeinek örök mintája. Tanulni belőle – minden új nemzedék kötelessége.”

Azóta már számtalanszor volt lehetőségem és szándékom elolvasni Fekete Sándor összefoglalóját, s máig „látatlanban” föl tudom idézni azokat a képeket – többek között Barabás Miklós grafikákat, a fényképet a kiskőrösi szülői házról, Orlai Petrich Soma portréját –, amelyek illusztrálják a könyvet. Megvolt még otthon vörös papír védőborítóval ellátott, kemény táblás kiadásban, a *Petőfi Sándor összes költeményei* két kötet is.

Első olvasmányaim között voltak ezek a művek, amelyekből aztán a magyar nyelvvel és a magyar költészettel felső tagozatos, általános iskolásként megismerkedhettem. S persze következett később Balassi Bálint, Vörösmarty Mihály, Arany János, Vajda János, Ady Endre, Radnóti Miklós, József Attila összegyűjtött verseinek világa – hogy csak néhányat említsek otthoni, családi – akkor még nem is túl nagy darabszámú – könyvtárunkból.

Bölcsészhallgatóként kerestem a Petőfi-nyomokat: megilletődve álltam kiskőrösi szülőházánál, s hiányoltam, hogy nincs egyértelmű adatunk arról, járt-e Szegeden. Aztán rá kellett jönnöm, hogy ugyan Tisza-parti szülővárosom helyi legendáriuma szerint ellátogatott oda a költő 1849 nyarán, sőt a piarista szerzetespapnak és a pesti egyetem matematikus professzorának, a regény- és drámaíró Dugonics Andrásnak a sírját is megkoszorúzta, valójában sohasem volt Szegeden.

Egyetlen gyermeke, Petőfi Zoltán – akit művelődéstörténetünk Napóleon fia nyomán „a magyar Sasfióknak” nevez – azonban a városban lakott 1866 novembere és 1867 januárja között. Három hónapig ugyanis a szegedi piarista gimnázium diákja volt. Ebben az időszakban Juhász Gyula költő nagyapjánál, Káló Antalnál kapott szállást és ételmet. A tanulás viszont nem nagyon kötötte le, Juhász Gyula szavaival: „az apja szilaj vére ütze” és „hanyag lett, pajtások után nézett, kisasszonyok után járt, mulatozott”. Tanulmányait megszakította, Szegedről Debrecenbe ment, ahol beállt színésznek. Három évvel később, huszonkét évesen hunyt el.

Petőfi volt számomra – mint már utaltam rá – egészen kicsiny koromtól „a költő”: akinek a szövegeivel elsőként találkoztam, akinek a műveit mindig áhítattal olvastam, akinek a neve már akkor ismerősnek csöngött, amikor Szeged belvárosában általános iskolába járva, fölbukkant az olvasókönyvben második vagy harmadikos koromban.

Fiatalemberként, a magyar irodalom kincseit szisztematikusan tanulmányozva meg tapasztalhattam és megérthettem, hogy Petőfi bizony nemcsak a tizenkilencedik századi, nemzeti, romantikus költészetünk talán legjelentősebb alakja, de egyben népi(es) alkotó is. S bizonyos értelemben modern. Odáig ugyan nem jutottam el, hogy „(poszt) modernnek” gondoljam, mint Fried István irodalomtörténész professzor egy Petőfiről szóló tanulmánygyűjteményének címében (talán némi iróniával, s inkább a maga tudományos közelítési módját meghatározva) utal rá, de abban biztos voltam, hogy egyedi, sajátos és – a szó legszorosabb értelmében – „új” hangot hozott a magyar lírába.

Petőfi Sándor modernségéről szólva – annak mintegy igazolásul – Fried imént említett *A (poszt)modern Petőfi* (2001) című kötetében kiemelte, hogy a hazai költők közül az elsők között volt, aki nem kronológiai alapokat, hanem tematikai szempontokat használ kötet(i) összeállításakor. Mint írja: „Hogy Petőfi Sándor a tudatosan építkező, (költői) arcképét mintegy megtervező, a saját költészetükre szüntelenül reflektáló művészegyeniségekhez tartozik, igazolta a Petőfi-kutatás akkor, amikor szembekerült a Petőfi-líra kronológiai problémájával: nevezetesen azzal a mindenképpen önértelmezést célzó (költői) gesztussal, amely a kötetkompozícióban nem a megszületés időbelisége szerint sorolta egymás mellé, után, mögé az egyes verseket, hanem egy más, ki tudja miféle tematikai(?), hangvételi(?) szempontú elképzelés szerint. Petőfinek ezt az igyekezetét valószínűleg azzal lehet megmagyarázni, hogy verseit függetleníteni igyekezett a közvetlen alkalmiságtól, a verssé formálás külső körülményeitől, és más típusú rendet próbált megvalósítani verseinek rendszerezésekor.”

Petőfi Sándornak az utóélete is jelentős. Nemcsak az irodalomtörténeti emlékezet foglalkozott vele sokat (a kutatástörténeti áttekintését, mások mellett, Kerényi Ferenc is megtette *Petőfi Sándor élete és költészete* című, először 2008-ban megjelent monográfiájában), de alakja folklorizálódott is. Számos településen – derül ki Dienes András *A legendák Petőfije* (1957) című, a lokális Petőfi-hagyományokat összegyűjtő kötetéből – tartották / tartják úgy, hogy megfordult ott a költő (akár álruhában is).

Petőfi Sándor neve a modern politikai színtéren pedig programmá vált. Kevés olyan alakja van ugyanis a magyar eszme- és művelődéstörténetnek, aki kapcsán ekkora – nem tudok jobb szót használni – „konszenzus” lenne. Ennek alapja, hogy szövegei önmagukban is értékesek, a hozzájuk – és persze Petőfi személyéhez – társult értékek (mint például a nemzeti függetlenség, a szabadság, a polgárosodás, a tizenkilencedik század nagy

eszméinek magyarországi meghonosítása) „vállalhatóak” voltak minden politikai érásban és kurzusban.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverése után, majd a dualizmus korában, Petőfi alakja és írásai a nemzeti függetlenségi mozgalomhoz kötődtek, s a Petőfi-versekre való költői vagy publicisztikai reakciók és hivatkozások bizonyos értelemben „politikai tettek” voltak, s az 1867-es kiegyezéssel szembeni magyar függetlenségi törekvéseknek a konnotációját hordozták magukkal.

Az első világháborús vereség és a trianoni trauma után, amikor a magyar állam ismét függetlenné vált, Petőfi Sándort – mint a nemzeti függetlenségi törekvések egykori szószólóját – továbbra is megillette „megszokott” emlékezetpolitikai pozíciója.

Sajátos módon a második világháborús, szerencsétlen bukásunkat követően és az államszocializmus korában is megmaradhatott Petőfi a „nemzeti ikon” szerepében. Az államszocialista történetírás ugyanis két irányzatot tartott fontos és kutatandó területnek. Az egyik a nemzeti, függetlenségi harcok történetének vizsgálata, a másik a munkásmozgalom története (s persze ezek elválaszthatatlannak vélt részeként a gazdaságtörténet). Petőfi a kommunizmus korában is szerepelt a bankjegyeken, neveztek el róla közterületeket, s sorra avatták szobrait és egyéb emlékjeleit.

Politikai programmá vált – pontosabban: maradt – a neve 1945 után (is). A „márciusi ifjak” örökösének hitte magát a kommunista fiatalok tömegszervezete, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége éppúgy, mint később a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség. Nem véletlen, hogy előbbinek a lapja *Március Tizenötödike* címmel jelent meg.

Az 1930-as évek végén jelentkező Márciusi Front és a Nemzeti Parasztpárt, valamint a népi írók is példaképként és szellemi-politikai előzményként tekintettek Petőfire, s – Veres Pétertől Féja Gézáig keresztül Illyés Gyuláig – gyakran hivatkoztak rá.

Nem véletlen, hogy az 1956 októberében–novemberében néhány napra föltámadó politikai szervezet, a Nemzeti Parasztpárt – amely a tulajdon nélküli agrárproletár és mezőgazdasági cseléd népességet volt hivatva képviselni, de nagyon komoly értelmiségi holdudvarral is rendelkezett – Petőfi Párt néven szerveződött újra.

A huszadik század derekán olyan alkotók írtak Petőfiről esszét, mint Várkonyi Nándor, Illyés Gyula vagy Németh László. Illyés – mint *Petőfi Sándor* (1936) című kötetében kifejtette – sorsát és élettapasztalatait tekintve kifejezetten a leginkább „hiteles” költőnek tartotta Petőfit. Mint fogalmazott: „Nincs a magyar költészetnek még egy alakja, aki elé a sors oly gazdagon elébe tárta mindazt, mire költőnek szüksége van, mint őelőbe. Magánéletének, már gyermekkorának minden fordulata egy-egy lecke, amelynek mint költő látja majd hasznát. Vagy épp e fordulatok tették költővé? Eljátszhatnánk a szavakkal, de azt, hogy melyik az a pillanat, mikor ezer meg ezer közönséges halandó közül egyvalaki hirtelen költő lesz – ezt a nagy kérdést úgysem oldanánk meg. És azt sem, hogy mi okozta ezt a csodálatos átváltozást. Nem is lényeges. A költő, akiről beszélünk száz- és százmilliók közül választatott ki erre a sorsa, s talán már anyja méhében. S az események, amelyek megtörténtek vele, azért rendkívüliek, mert vele történtek. Ha akarom, törvényszerűnek és szükségesnek nevezhetem őket – ha akarom káprázatosnak és csodálatosnak, s emberfeletti szándék ujjmutatását fedezhetem fel bennük.”

Németh László pedig említett esszéje mellett külön színdarabot is szentelt annak a vívódásnak, amit a forradalom következményeiben csalódott, az első népképviselői

választáson képviselőjelöltként megbukott, s így mandátumot sem szerzett, a közélettől visszavonulni szándékozó Petőfi Sándor élt át 1849 nyarán, s amelyet végül azzal zárt le, hogy csatlakozott Bem József egységeihez, és vált 1849. július 31-én a szabadságharc áldozatává.

A vívódó hősöket (például VII. Gergely pápát, Husz Jánost vagy Galileit) alkotói világába – esszéi, regényei és drámái lapjaira – és eszmerendszerébe könnyen integráló Németh számára izgalmas téma volt a politikailag radikális, emberileg vehemens és irodalmilag – már korában / életében is – roppant sikeres Petőfi alakja. Többször is foglalkozott vele. 1934-es *Jelszó: Petőfi* című írásában a magyar irodalmi hagyományt megtestesítő alkotóként jelölte meg követendő példaként, elsősorban az 1920-as–1930-as évek fiatal, népies elköteleződési írógenerációja számára, mint olyan tizenkilencedik századi szerzőt, aki irodalmunk „legszebb hagyományát és legnagyobb igényét” szimbolizálja.

Németh László *Petőfi Mezőberényben* című drámáját 1954-ben írta. A darab főszereplője természetesen Petőfi Sándor, valamint felesége, Szendrey Júlia, másodunokatestvére, Orlai Petrich Soma festőművész, és az ő szülei, Orlai Petrich Sámuel és felesége. A színműben felbukkan még Egressy Gábor színész – a szabadságharc idején kormánybiztos – és Kis Sándor ezredes is, akik azért érkeztek Mezőberénybe, hogy Petőfit visszacsalják Bem József tábornok hadseregébe.

A mellékszereplők (Bonyhainé, a dajka, a csizmadialeány, a szolgálólány) inkább a korabeli közvéleményt jelenítik meg, s egyrészt valamennyien csodálattal és tisztelettel tekintenek a népszerű költőre, családjára és vendégeire, másrészt pedig a bujdosás és a menekülés útját hangoztatják a harcban való részvétel helyett (az idősebb Petrich műhelyében dolgozó, a csizmadialeány fölájánlja a lápos és mocsaras Sárréten pákásként dolgozó testvérének segítségét is).

A mű elején a szabadságharc viharai – hadi eseményei és a politikai vezetők ellentétei – elől Berénybe menekült Petőfi, még enyhe búskomorságban, dolgozik egy Antonio Caraffa császári tábornok tizenhetedik század végi eperjesi, protestánsellenes mészárlását tárgyaló „hazafias” színdarabon. Az idősebb Petrich felesége sajnálkozva tekint az alkotó íróra, hiszen – mint fiának megfogalmazza – az írásra már „eleget ráfizetett a boldogtalan”.

Németh László egyfelvonásosa először a *Népművelés* című lap hasábjain jelent meg 1954 végén, s rögtön heves – elsősorban ideológiai és politikai okokkal magyarázható – támadások keresztüztüze került. Bóka László irodalomtörténész, politikus – később a modern magyar irodalom professzora –, és Horváth Márton, a Rákosi-korszak egyik vezető diktatúrapárti publicistája, az akkori kommunista állampárthoz kötődő *Szabad Népben*, hevesen támadta a színművet túlságosan „polgári” látásmódja miatt.

Illyés Gyula ezekre reagálva a dráma strukturális egységét, tömörségét, valamint merész témaválasztását üdvözlendőnek és dicséretesnek tartotta: „Petőfiről, a férfiről drámát írni – óriási feladat. A kedvet elvenni ettől épp ezért igen könnyű. Némethé az érdem, hogy annyi giccs és séma után ebbe belevágott.”

Petőfi Sándor *János vitéz* című elbeszélő költeménye, *A hóhér kötele* című regénye, *A Tigris és hiéna* című színműve, valamint számos prózai munkája, fordítása és töredéke nagyon jól fölismerhetően megelőlegez valamit abból az irodalmi modernitásból, amely-

nek egyik első képviselője, éppen barátja, Arany János volt. S akinek a *Kapcsos könyve* – véli Lengyel András, szegedi irodalomtörténész, muzeológus, a *Forrás* folyóirat 2009. évi 7–8. számában megjelent, *A modernitás kibontakozása és törései* című cikkében – a modern, magyar költészet első darabjait tartalmazza.

De tulajdonképpen az irodalomtörténeti periodizáció (tudniillik: romantika vagy modernizmus) lényegtelen, hiszen az életművet vizsgálva kiderül: Petőfi „érvényes nyelven”, könnyed humorral, magas erkölcsi tartalommal, vállalt és nemes politikai küldetéstudattal fogalmazta meg sorait, amelyekből a nyelvi játékosság mellől nem hiányzott az ironia – olykor az önironia – sem.

A fiatalság indulatossága, szélsőségessége, ugyanakkor játékossága és könnyedsége is markánsan megvolt szövegeiben, s úgy vélem, ezek azok a tartalmi elemek és formai eszközök, amelyek napjainkban is hitelessé, élményszerűvé és – ameddig magyar nyelv és magyar olvasó van – halhatatlanná teszik.

MÁTYUS ATTILA

KÉT KÉRDÉS

A lélek és a szellem, fordítva tompul, mint a kések.
Csak a test olyan, mint a damaszkolt penge.
Beleöregszünk az ingoványba,
ahogy szaporodnak bennünk,
a kijelentő mondatok.
A cambells paradicsomlevest,
vajon szerette Andy Warhol?

Megtelnek lassan fiókjaink.
Ideje kihúzni őket, és kacagva
túladni kacatjainkon.
Különben nem marad semmi,
csak a rejtélyes Nagy Üresség.

S mikor belezuhant az Eridanus-ba,
vajon mit gondolt Phaethón?

Új Meidzsi kor hajnalán járunk.
Az én tarot lapom,
a diadalszékér.

VESZELKA ATTILA

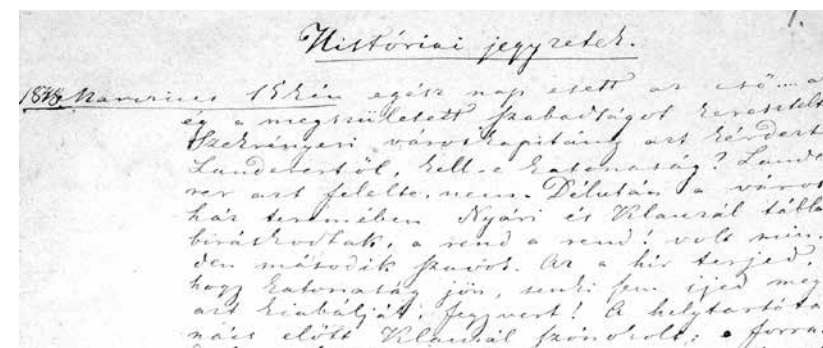
EGY KERTBŐL, MELY KIMONDHATATLAN MESSZI VAN

Halott kutyám hívott azon az éjszakán,
hosszan sírt, valahol a közelben, tisztán
hallottam, valahogyan kikelt a földből,
kikaparta-vájta magát a gödörből.

Holdas éjszaka volt, sokáig sírt szegény,
a hold bolondja volt mindig, akárcsak én,
aki elástam, akkor is sütött a hold,
az ást, a kertet, mindent zöld fénybe vont.

Későre járt, a nyár lassan végéhez ért,
a kórházkertben kopogtak a gesztenyék,
s míg bent egy láthatatlan óra kattogott
a kórterem falán és suttogott a hold,

mindegyre vonított hosszan, fájdalmasan.
Egy kertből, mely kimondhatatlan messzi van,
került elő, hová elástam. Megszökött,
és sírt és sírt és sírt az ablakom előtt.

Petőfi visszaemlékezése 1848. március 15-ére (OSZK kéziratár)

KONRAD SUTARSKI

ANDRZEJ WAJDA – AZ ALKOTÓ KOMPROMISSZUM MŰVÉSZE

Első rész

Ha olyan valaki távozik közülünk, aki annyi szolgálatot tett a kultúrának, mint Andrzej Wajda (1926–2016) – életművéért megkapta a legjelentősebbnek számító Oscar-díjat (2000-ben), ismerte, értékelte és csodálta őt a 20. század második felének és a 21. század elejének egész civilizált világa –, ez szomorú alkalom, egyúttal azonban rendkívül fontos pillanat is, amely arra késztet, hogy megfogalmazzuk az összefoglaló reflexiókat: mi valójában az életmű, a hagyaték, amelyet a művész ránk hagyott, mennyire épül be az emberiség hatalmas kulturális vívmányaiba, amelyek szemünk láttára változnak.

Ennek a természetes szükségletnek a keretében jelen tanulmányomban előbb egy beszélgetést idézek fel, amelyet a film- és színházi rendezővel folytattam 1993-ban, Varsóban, amikor a *Duna TV* megbízásából 27 perces filmet készítettem róla (*Andrzej Wajda portréja*). Ez a beszélgetés-interjú (mindaddig még nem adtam a sajtónak) azért érdekes ma is, mert alig négy évvel a lengyelországi rendszerváltozás után készült – Lengyelországban az első, szabadnak nevezhető parlamenti választásokra 1989 júniusában került sor. Olyan időszak volt ez tehát, amikor Wajda már maga mögött tudta filmekben és színházi rendezésekben leggazdagabb korszakát, de a legkevésbé sem volt ez még karrierjének alkonya. Egyúttal ekkor, a kommunizmus bukása után definiálhatta szabadon a művész az előző korszakról kialakult véleményét, s e mellett arra is ráértett, hogy milyen esztétikai ízlésváltozások történnek a társadalomban a politikai természetű változások hatására. Ezért mondhatjuk, hogy akkori, a filmről és a kultúra állapotáról, jelentőségéről vallott nézetei ma is rendkívül aktuálisak.

✱

Konrad Sutarski: Már első filmjei: *A mi nemzedékünk* (1954), a *Csatorna* (1956), valamint a *Hamu és gyémánt* (1958) is megmutatták, hogy mennyire érzékeny Ön a politikai és történelmi eseményekre. Emellett fontosak voltak a társadalmi ciklonok „szemei”. Honnan származik ez az elhivatottság?

Andrzej Wajda: A szabadságától megfosztott társadalomban a tudatos művésznek – és úgy vélem, én elég hamar szert tettem ilyen tudatosságra – kötelessége, hogy a társada-

lom hangjává váljak, más emberek hangját is képviseljek, mivel ők nyilvánosan nem nyilatkozhatnak meg. Igaz, hogy a művész nagyobb mértékben van kitéve a cenzúrának, mint mások, de éppen az ő feladata olyan megoldásokat keresni, amelyek lehetővé teszik, hogy a cenzúra feje fölött, mindenféle korlátozás ellenére szóljon a társadalomhoz. A nyelv, amely ezt lehetővé teszi, a szimbólumok nyelve: a nemzeti szimbólumoké, bizonyos fogalmaké... Köztudott, hogy a cenzúra elsősorban a szavakat üldözi. Nos, ha az én filmjeim forgatókönyveit, párbeszédeit olvassuk, azokban nincs semmi olyasmi, amibe a kommunista cenzúra ne egyezhetne bele. Ezzel ellentétben a nézőkhöz főleg a képek szólnak, – még hozzá a cenzúra feje fölött, mert a cenzor szabályzatában nem találni arra vonatkozó utasítást, hogy milyen képeket kell kivágni. Az a benyomásom, hogy a magyar film is nagymértékben kihasználta a művészeket ezt a privilégiumát. Maga a művész természetesen nem hoz létre politikai eseményt. Csak a filmjét megtekintő közönség emeli a művet politikai esemény rangjára. A közönség az, amely azzal, hogy elmegy a moziba, és követeli a film vetítését vagy műsoron tartását, ha a cenzúra le akarja venni, nos, a közönség ad a filmnek politikai jelleget. Ez volt az, ami engem a Gdański Hajógyárba vitt 1980-ban, a sztrájk idején, aztán az 1989-es parlamenti választásokon való részvételbe (Andrzej Wajda szenátor lett a szabad Lengyelország első Parlamentjében. 1989–1991. – K. S. megj.). Művészetem elvezetett az aktív politikai tevékenységhez.

KS: Manapság gyakran hallani, hogy az irodalomból kihálnak a neoromantikus min-ták, miközben Önél éppen irodalmi alkotások képeztek nagyon gyakran ürügyet, kiindulópontot egy-egy film megalkotásához. A már említett műveken kívül, mint a *Hamu és gyémánt* (amely Jerzy Andrzejewskinek közvetlenül a II. világháború után írt, világhírű regényére támaszkodott), megemlíthetjük *A légió* című filmet (1965-ben rendezte Stefan Żeromskinak, a 19. és 20. század fordulóján alkotó, kiemelkedő írónak a Fiaatal Lengyelország nevű irányzatra jellemző, romantizáló eposza alapján); aztán jött *Az ígéret földje* (1974., amelynek irodalmi előképe a Nobel-díjas Władysław Reymont regénye volt, és a 19. század végén iparosodott városok rabló, kapzsi fejlődéséről szólt), valamint a már szabad Lengyelországban készült *Gyűrű koronás sassal* (1992), amely a nemrég elhunyt Aleksander Ścibor-Rylski regénye alapján készült (Ścibor-Rylski, 1928–1983. egy sor Wajda-film forgatókönyvének szerzője, mint amilyen például a *Már-ványember* 1976, *Vasember* (1981.), s jóllehet Ścibor-Rylski nem volt a kortárs lengyel irodalomban újra megjelenő romantizmus mérföldköve, nem lehet-e a közeli munkatárs halálát szimbólumnak felfogni? Beszélhetünk-e egy korszak elmúlásáról? Hiszen most is sokat hallani a lengyel filmiskola elmúlásáról, amelynek romantikus változatát Ön oly nagyszerűen képviselte?

AW: A kérdés a dolog lényegét érinti. Az, hogy az irodalmi alkotásoknak a lengyel filmekben történő felhasználásának hagyománya véget ért – természetesen az én esetemben is –, nincs kapcsolatban Ścibor-Rylski halálával, hanem bizonyos nézőközönség, az én nézőközönségem halálából következik. A lengyel társadalom a kommunizmus idején, többek között, úgy védekezett a kommunizálás ellen, hogy irodalmi hagyományokból táplálkozó lengyel filmeket nézett. Az a nézőközönség teljességgel érzéketlen volt a szovjet filmekkel szemben, amelyek a Vörös Hadsereg szuronyainak védelme alatt érkeztek ide, és kulturális szempontból idegenek voltak. Ma egészen más a helyzet. Most amerikai filmet szeretnek látni a nézők, ez tetszik nekik, ez mozgatja meg a fia-

talok érzékeit. Amikor a *Hamu és gyémánton* dolgoztam, a lengyel mozikban Bergman, Kurosza, Fellini, Antonioni, Bardem filmjeit vetítették. Ilyen társaságban próbáltam én megtalálni a magam helyét Lengyelországban. Most a legújabb filmemet a *Gyűrű koronás sassal* című Coppola *Drakulájával*, Spielberg játékaival együtt, futurista filmek között játsszák. Az új helyzetben ez a film nem „apropóból” született, és a mai nézők már nem is érzik annyira szükségét az én filmemnek. Ebben a kontextusban utat kell keresnem, vagy a filmet egyszerűen abbahagyni, és valami egészen mással foglalkozni. Az a tény, hogy a romantikus irodalom ma már nem szólítja meg a nézőt – nemcsak a moziban, de a színházban sem – számomra teljesen világos. Egyedül csak azt a kérdést kell magamnak megválaszolnom, hogy föl tudok-e ajánlani valami mást?!

KS: Egy sor kiváló színésszel dolgozott együtt, olyanokkal, mint Zbigniew Cybulski, Zbigniew Zapasiewicz, Daniel Olbrychski, Krystyna Janda. Néhányan közülük éppen az Ön filmjei által kerültek a nemzetközi, nagy filmek világába. Ez annál is inkább lehetséges volt, mert Ön a saját maga rendezte színházi darabokat későbbi filmre vitte, ilyen volt például Stanisław Wyspiańskitól a *Menyegző*, Fjodor Dosztojevszkijtől az *Ördögök*, Stanisława Przybyszewskától a *Danton*. Hogyan sikerült felfedeznie ilyen sok tehetséget? És mi a helyzet ma? Rafał Królikowski például a *Gyűrűben* nem hasonlítható ahhoz, amit Cybulski vagy Olbrychski nyújtott első filmjeiben.

AW: Ma is vannak ugyanolyan tehetséges színészek, mint azok a régiek, csakhogy nekik én és kollégáim – színházi- és filmrendezők – sokkal jobb anyagot ajánlhattunk. Ezen kívül azok a színészek – különösen az olyanok, mint Olbrychski, Janda, mint Radziwiłowicz, akit Ön nem említett – tudatában voltak annak, hogy bizonyos küldetés hordozói, nem csak ilyen vagy olyan szerepre kiválasztott színészek. Ma a színészeknek nincs olyan fantasztikus szövegük, mint Cybulskinak volt a *Hamu és gyémántban*, Olbrychskinek a *Tájkép csata utánban*, Jandának vagy Radziwiłowicznak a *Márványemberben*.

KS: Az Ön egyik életrajzírója és munkatársa, Maciej Karpinski az egyik könyvében egy anekdotát említ annak bemutatására, milyen jellegzetes munkamódszert alkalmazott Ön a színészekkel. Az eset a *Danton* első próbáján történt Varsóban, a Teatr Powszechnyben. A próbát Ön a következő, meghökkentő szavakkal kezdte: „Szeretném most mindjárt megmondani, hogy nincs semmiféle ötletem, még azt sem tudom, hogyan végződik a darab, mert nagyon hosszú a szöveg, és nem értem rá végig elolvasni, de ahogy így magukra nézek, éled bennem a meggyőződés, hogy ilyen csapattal biztosan sikerül ebből valamit kihozni.” Egy másik alkalommal viszont ezt mondta: „Igyekszem úgy összeforrasztani az egyes színészeket az általuk játszott szerepekben, hogy ne tudjanak szétválni, és minden este ugyanazt a folyamatot ismételik, hogy... minden este újra létrehozzák saját drámájukat.” Honnan származik tehát az Ön különleges képessége, amellyel kiemelkedően tehetséges embereket tud maga köré gyűjteni?

AW: Kiemelkedően tehetséges emberekből azokban az időkben – az utóbbi negyvenöt évben – a művészet világában több volt, mint normálisan szokott lenni. Mindez azért történt, mert az olyan területek, mint a vállalkozás, az iparban, a kereskedelemben, a bankszektorban, főleg pedig a politikában való tevékenykedés előttünk teljesen zárva volt. Ahhoz, hogy ilyesmit csináljunk, be kellett volna iratkozni a pártba. Aki ezt nem akarta, művésszé kellett válnia, ha egyáltalán tevékenykedni szándékozott. Van egy

másik ok is: kétféle módon lehet az emberekkel bánni. Vagy meg tudja őket fizetni, s akkor nem kell meghallania, mit mondanak, vagy ha nincs elég pénze, akkor meg kell őket nyernie magának. Ez a második módszer más okból is jobb. Ha nem nyeri meg magának az Önnel dolgozó művészeket, akkor ők 10–20 százalékot adnak ki lehetőségeikből, nekem viszont arra van szükségem, hogy ne is 100, 150 százalékot adjanak, hanem mindent. Ezért kell, hogy a barátaimmá váljanak, meg kell érteniük, hogy én nélkülük nem tudok élni, hogy csak együtt érhetünk el valamit. Ez a felfogás mindig közel állt hozzám: a film, a színház közösségi, társadalmi tevékenység.

KS: A II. világháború utolsó éveit, amikor az Ön felnőtt élete kezdődött, és a háborút követő évek a társadalmi hangulat gyakori változásával „hintázásával” jártak: a halál várásától a jobb jövőbe vetett reményig. A *Hamu és gyémántban* a spanyol harcokra emlékező párttitkár, Szczuka az ideális szocialista társadalom gondolatának hordozója. Pedig az ötvenes évek második felében, amikor a film keletkezett, már ismertük Lengyelországban a visszaéléseket, és a szocialista hatalom kegyetlenségeit. Vajon a rendező rokonszenve ez iránt a szereplő iránt kompromisszumot fejezett ki? Ugyanígy a *Márványemberben* annak az újjáépülő Katowicének a látványa, amelyet arra kényszerítettek, hogy a kommunista Stalinogród nevet viselje? Rendezői munkájával összefüggésben hogyan látja Ön a kompromisszum szükségét, amelyet néhányan megengedhetetlen magatartásnak tartottak, pedig – bizonyos esetekben – az eszme megmentését lehetővé tevő védekezési ösztön volt?

AW: Az ember biológiai élete, minden napja, szintén egyfajta kompromisszum mai erőfeszítésünk és a között a szükségszerűség között, hogy holnapra is megőrizzük energiánkat. Kompromisszum nélkül nem létezik semmiféle valóság, egyébként meg kell mondanom, hogy azt a „hintázást”, a helyzet állandó változását, amelyről Ön beszélt, igyekeztem a magam módján kihasználni. Amikor a hinta megfelelő irányba lendült ki, próbáltam politikai filmet csinálni. Ilyen volt a *Márványember*, amelynek forgatókönyvével tizenkét évet vártam, viszont a *Vasembert* alig néhány kedvező hónap alatt fejeztem be 1981-ben. Az a korszak, amelyet valóban elveszítettnek, eltékoztattnak tartok életemben, az a hadiállapot. Miután 1981. december 12-éről 13-ára virradó éjszaka bevezették, még el tudtam készíteni Párizsban (1982-ben) a *Danton* című filmemet. Azután tulajdonképpen semmit...

KS: ...mert sem a „Szerelmi krónika”, amelyet 1985-ben rendezett Tadeusz Konwicki regénye alapján, de még a Dosztojevszkij műből 1988-ban filmre vitt *Ördögök* sem részesültek olyan kedvező fogadtatásban, mint korábbi filmjei, pedig az Ön által 1971-ben a krakkói Teatr Stary színpadára adaptált *Ördögök* óriási sikert arattak tizenhárom éven át Lengyelországban is, külföldi bemutatókon is...

AW: Az, hogy a hadiállapot idején képtelen voltam magamból kihámozni valamiféle új értékeket, nem abból származott, hogy valamilyen sérelem vagy megtorlás ért volna. Nem, semmi ilyesmi – de a kommunizmus azokban az években egyszerűen már rothadó állapotban volt, ilyen volt a légkör.

Fordította: Szenyán Erzsébet

(Az interjút második részét a következő számunkban olvashatják.)

ÓSZABÓ ISTVÁN

LASSAN MEGTANULOM

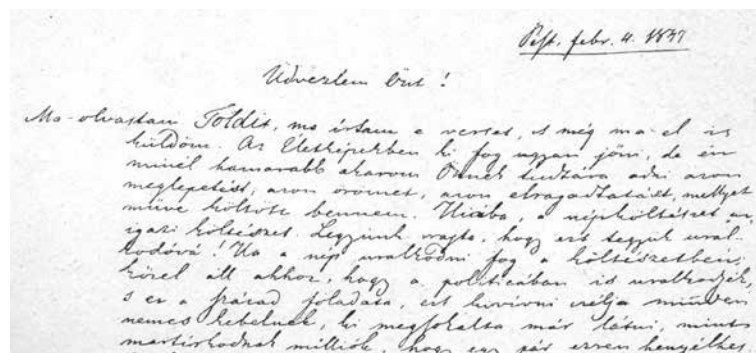
lassan megtanítják a mindennapok,
 hogyan lehet élni nélkülöd.
 a föld aszályára megtanítják,
 megtanítják a mellécsordult könnyek arcomat.
 szárazságukra megtanítanak
 a sivatag homokjában százezer éve alvó múmiák.

lassan megtanulom...
 lassan megtanulok nem sírva sírni.
 megtanulok visszasírni.

hiábavalóság gödre,
 üresség vagyok,
 betemethetetlen.

dolmányos madár bámul udvaromba,
 csácsog, hogy neki kell ez a föld,
 s a földdel a földi élet, ha eldobom.

lassan megtanítják a mindennapok,
 hogyan lehet élni nélkülöd.
 a föld aszályára megtanítják,
 megtanítják a mellécsordult könnyek arcomat.
 szárazságukra megtanítanak
 a sivatag homokjában százezer éve alvó múmiák.

Petőfi első levele Arany Jánoshoz (OSZK kéziratár)

BENYHE ISTVÁN

A BICSKA

Rahó a Monarchia vasúthálózatának északi végpontja volt. Mozdonyvezető dédapám, Dombóvártól Rahóig vezette a gőzöst. Születésnapján összegyűlt nála a család, és a kilencvenen már jócskán túl járó mozdonyvezető szívesen mesélt. Gyakran emlegette a messzi Ruszinszkót, vagyis Ruténföldet, a mai Kárpátalját, ahol szerinte a világ legtartókébb sokféleségében éltek a népek, és mégis szerinte a legjobbak az egész világon. Múltba révedő öregemberként többször is elmondta az elemista korában tanult verseket. Engem különösen a verses viselkedési és földrajzi leckék bűvöltek el. A tanyai iskola osztott osztályaiban a földrajzot ilyen sorok segítették megtanulni: „...arra van Técső. Visk, Körtvélyes és Sziget, ahol az áldott föld terem sót eleget.” A gyerek illő viselkedését is rigmusokba szedték: „Menj az úton szépen, folyvást, nem baktatván, nem is futvást! Köszönj a járókelőknek, kivált az ismerősöknek...”

Dédapám jó tanuló volt, és masinisztaként kívülről fújta az összes állomást, kitérőt, víz- és szénmegállót, melyet csak Dombóvártól Rahóig érintett a vonat. Gyakran mesélt arról a földről, ahol Árpád népe valaha a Kárpát-medencébe lépett. Alföldi távolságokhoz szokott szeme könnybe lábadt, amikor a Vihorlát erdeit és a Latorca felséges áttörését felidézte. 1914-ben két napot kellett Rahón várakoznia egy kis kültelki házban, amíg a mozdony kazánját javítják. Rutén szállásadói csak a legszükségesebb szavakat tudták magyarul, mégis jól elboldogultak a szülőföldjükön. Dédapám valahogy náluk felejtette szép, gyöngyház nyelvű bicskáját, amit a szegedi mester solingeni acélból készített. Igen bánta, mert különös bicska volt az! Két pengéje volt, de még dugóhúzó spirál is volt rajta! Akkoriban még nem használtak olyat, a svájci bicskát pedig még fel sem találták. Visszament volna vendéglátóihoz, hogy megtalálták-e, de akkor nem lehetett, aztán pedig kitört a háború. A katonavonatokkal bejárta a Monarchia minden zugát, eljutott a Balkán mélyére, lőszert és élelmet szállított az avtováci helyőrségnek, harminc és feles mozsárágyút vontatott, géppuskás századot a caporottói áttöréshez, az iglói lövészeket Balassagyarmatra, vöröskatonákat Kassára, majd gabonát és mindenféle hadizsákmányt Bukarestbe, a kivonuló román csapatokkal. Csak Rahóra nem jutott el.

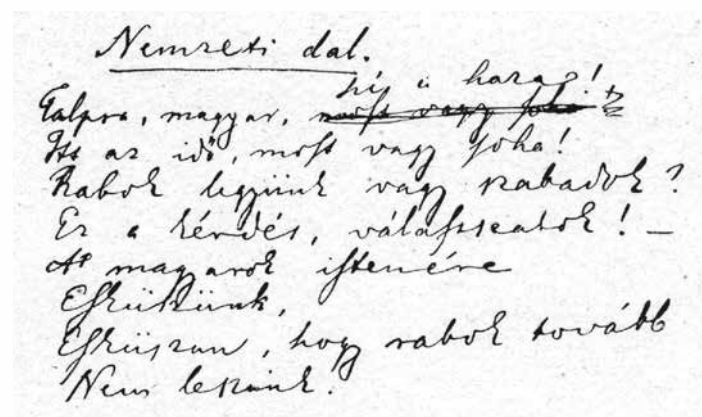
1939-ben irányították oda, amikor magyar szerelvények vitték az építőanyagot a visszafoglalt területre. Nagy volt a sürgés-forgás. Magyarokon kívül ruténok, huculok, csehek, szlovákok, románok és még számtalan, magát többnyire ortodoxnak vagy görögkatolikusnak, örménynek, zsidónak, ukránnak, németnek mondó népség. Dédapám kiballagott egykori szállásadói házához, utána akart nézni annak a bicskának. Volka, a

fűtője, vele tartott, hátha tolmácsolni kell. Eredetileg Vlagyimir volt, doni kozák hadifogoly, aki 1920 után sem akart visszatérni kiéheztetett szovjet–ukrán hazájába. Családjából senki sem élt már, aki hazavárta volna, így aztán Magyarországon maradt, ott, ahol hadifogolyként dolgozott egy kis baranyai faluban. Onnan is nősült. Megragadt a vasútnál, fűtő lett, de szeretett volna gépekkel is foglalkozni, csak hát nem volt iskolája szegénynek. Dédapám szívesen taníttatta, magyarázott neki, ettől aztán úgy ragaszkodott hozzá, mint valami tisztiszolga a tisztjéhez.

Amikor az ütött-kopott házhoz értek, egykori vendéglátóik már nem éltek, csak a lányukat és családját találták ott. Csodák csodája, hogy két évtized csehszlovák uralom után még pár szót értettek magyarul, de Volka is kitett magáért. Az asszonyka megértette, kik jöttek és mit akarnak, de nagyon restellte, hogy nincs mivel megkínálnia a magyar vendégeket. Amikor pedig a bicskára terelődött a szó, hirtelen befordult a konyha melletti szobáskába, és már hozta is újságpapírba tekerve. Dédapám meghatódott, megsimogatta az asztal mellé tett bölcsőben nyöszörgő kislány arcát, aztán az anyjához fordult. Köszönöm, szívből köszönöm! Többet ér ez a mai nap nekem, mint a világ minden bicskája! Az asszonyka azt mondta, apja még betegen is emlékeztette rá, hogy el ne feledje visszaadni a bicskát, ha egyszer eljön a tulajdonosa. Mert gazdája van mindennek, még egy bicskának is – mondta –, vigyázzak rá, vigyázzak rá, mert meg kell azt jól őrizni, amíg visszajön, akit illet. Dédapám ismét megköszönte, majd amíg búcsúzkodtak, észrevétlenül egy fényes ötpengőst csúsztatott az asztalra, majd gyorsan betette maga mögött a kertkaput.

Volka hümmögve követte mozdonyvezetőjét. „Rendes népek ezek nagyon – mondta. Nem is tudom, miért harsog itt néhány izgága: a háború csak fűti a vágyat, de rendet nem ad. Megéltük a nagy háborút, jobb lett volna el sem kezdeni. Sándor bátyám biztosan tud erre is azokból az iskolai versikékből, amikből az életet tanulta, mikor még gyerekek vót!” Dédapám oktatóan felemelte a mutatóját:

– Körmetlen lévén ne mássz a fára, mert leesel a fejed lágyára... Ez a lényeg Volka fiam, nem ártana, ha mindenki megtanulná.

A Nemzeti dal első fogalmazványa (OSZK kéziratár)

JÓNA DÁVID

CSEH TAMÁSNAK

Most tudnék Neked írni, Tamás,
verset, levelet, vagy dalt akár...
már hallok is ahogy vonszolod magaddal szavaim
azzal a vidám szomorúsággal, ahogy csak Te tudod,
azokkal a fura mondatvégi hangsúlyokkal,
azzal tennéd fel egy lábasban főni,
s gyújtánál alá tüzet.

Most tudnék Neked mesélni, Tamás,
hogyan az utánad maradt korban
kihalt az a méltóság, az a tisztelet,
amire az indián lelkedben
a mesék úgy kapaszkodtak, úgy kúsztak fel,
mint borostyán a tűzfalon.

Most tudnék adni, Tamás!
Egy pillanatot, mit megszeretnél,
mely visszahozna ide közénk,
s a Bakáts téren tízezrekben
születne elhatározás valamiről,
valami olyanról,
amiről ma még fogalmuk sincs.

Most tudnék annyi mindent mondani, Tamás,
hogyan bár én is azt érzem, amit Te akkor,
mégis, kényszerülök azt hinni, hogy nem volt hiába,
mert őrizlek, mert viszlek,
minden józan ésszel szemben,
mint beégett emlékeit a katona,
mert lehet, hogy nem tehetünk mást,
része a dns-üknek, még akkor is,
ha ennek fájdalma mar szét,
és dob oda valami ráknak, halálnak.

Most tudnék Veled beszélgetni erről, Tamás!
Most értem ide...
Figyelsz rám? Hallod, amit mondok?
Csinálj valamit! Beszélünk kell...

MIHÁLYI MOLNÁR LÁSZLÓ

TEMPLOMOM KAPUJÁBÓL

Mert
 temploma vagyok
 az Örökkévalónak
 porszemnyi léttel
 a Mindenség terén
 nem csupán közbülső kapocs
 vagy átmenet
 a nemzedékek megújulásában
 hanem a teremtés titkát folytató
 alkotás
 akiben testet öltött
 a halhatatlan lélek
 és életre kelt a holt anyag
 hogy betölthesse sorsát végzetét
 mikor e templom benépesül
 és világot gyújt a hit és gondolat
 felismeri célját a létben
 és értelmet nyer kín és a halál
 amikor összhangra jut
 az örök harmóniával
 átölelve azt akit megtalál
 zengve a végtelen szent szózatot
 teljessé téve az Igét

mert temploma vagyok
 az Örökkévalónak
 most és mindörökké

SINKOVITS-VITAY ANDRÁS

TALÁLKOZÁSAIM PETŐFIVEL

*Születésemkor a sors az őszinteséget
 bölcsőmbbe tette pólyának,
 s én elviszem magammal
 a koporsóba szemfedőnek.*

Petőfi: Úti levelek

Petőfi 50, 200 vagy végtelen? A köztes lét rejtélyes útjain, hogy mikor, s hol találkoztam vele először, nem tudom, de az bizonyos, hogy összefutottunk már valahol a végtelenben. – No, persze nem úgy, mint Saint Germain gróf Cleopátrával. – De ez a szál azóta is összeköt vele. Bizonyíték erre az is, hogy sokakkal ellentétben, minden egyes szavát azonnal értem, érzem. Közel állnak hozzám hangulatváltásai, a jéghidegtől a legtüzesebbig.

De igazán akkor kristályosodott ki minden, amikor a földi élete helyszínein jártam, Debrecentől a Pilvaxon át Fehéregyházáig, vagy amikor őt alakíthattam, mint egy ezer előadásban. Filmsorozatban Orlai Petrich Soma is lehettem, aki anyai ágon Petőfi Sándor másod-unokatestvére volt.

Kicsit előreszaladtunk, induljunk el mostani létem földi gyermekkorától. Mintegy kétévesen láttam meg – édesapámmal való séta alkalmával – hatalmas szobrát a Duna-parton, s alig egy év múltán, a sokadik albérletből, épp az akkor már kisebbnek tűnő szobor mellé, a Petőfi térre költöztünk. – Ki más intézte volna ezt is, mint édesanyám. – S aztán eljött egy októberi nap, huszonharmadika volt, amikor édesapámat galambszürke öltönyben ott láttam a költőóriás szobra alatt, s csodálva néztem őket, nem gondoltam volna, hogy kettejük találkozásának még súlyos következményei lesznek. – Fekete autó, kihallgatások, végrehajtó, nélkülözések, magányos esték. – Hiába, Sándornak sok színe, hatása van az emberre.

S mikor még – mondhatni – tilos volt március 15-ét ünnepelni, érdekes módon, iskoláim szinte mindegyikében, legalább Petőfi Sándorról mindig megemlékeztünk, habár nem mindig büntetlenül.

Azután hetvenkettő nyarán Kardos Ferenc és alkotótársai megálmodták a *Petőfi '73* című filmet. A film Petőfi Sándor életútját mutatja be, az akkori diákok szemszögéből. Érdekes módon ebben Egressy Gábor színművészt játszhattam, aki a *Nemzeti dalt* szavalta a pápai kollégium lépcsőjén. Idén, az ötvenedik évfordulón, összegyűlt a maradék stáb, s megbeszéltük fiatalságunk emlékeit.

Bő tíz év elteltével azután eljöttek azok a napok, amikor „Sándorunk” szobra alatt már én álltam, édesapám könyörgése ellenére. – S ekként ismerkedtem meg rövid úton a Gyorskocsi utca belső tereivel, életével. – Világítás alig, de lelkemben a – *Mécsfény*...

Ez a Petőfi Sándor és Arany János levelezéséből, Szabó József (Hodza) által szerkesztett színdarab, dialógus tulajdonképpen. Tele humorral, vetélkedéssel. Érdekes módon ez a „levélváltás” leginkább emberi nagyságukra, gyengeségeikre, barátságukra, műveltségükre világít rá, ezernyi levél alapján, melyekről napokon keresztül tudnék hatalmas lelkesedéssel beszélni.

„És kijön a vizek aljáról a szörnyetegek és tündérek serege, s valamennyi dalolja utánam: „Téged dicsérünk, légy áldva, imádva: szabadság! Nélküled élni örök szenny, érted halni örök fény!” (*Mécsfényből*)

Szerte az országban mondtam-mondok Petőfit. S hogy mit is jelent ő a magyarság számára, a szemek csillogásából látja, érzi meg az ember igazán. Felvidéken, Kárpát-alján, Erdélyben, Délvidéken és bárhol a Földön, ahol magyarok élnek. Habár a költő Kínában is egyre népszerűbb, kötelező tananyag.

A filmekről már szoltam, s akkor jöjjenek az előadások. Először megszületett a *Petőfi családi-album*, édesanyám, édesapám és Vitai Ildikó közreműködésével. Később csatlakoztam én is. Ez két órás verses-zenés összeállítás volt Petőfi műveiből. Az előadást szinte mindenütt játszottuk a Kárpát-medencében, akár csak a *Mécsfényt*. Később Vitai Ildikóval, unokanővéremmel ketten maradtunk, ennek megfelelően alakult maga az összeállítás is. Ebben nagyon sokat énekeltünk, elhangzottak Petőfi vidám, közismert versei, s elmondhattam egyik legkedvesebb versemet, az *Erdélyben* címűt, mely 1846. október 22-én Koltón született. A nemzet széthúzásáról, s az összefogás szükségességéről szól, döbbenetes hevülettel.

Koltó... a Teleki birtokról beszélünk, ahol Sándorunk nem tagadta meg önmagát, s hűen Aranyinak írt soraihoz – „megbocsáss öcsém, de én olyan ember vagyok, hogy amely házba bemegyek, szeretem magam hanyatt vetni a ládán” – két héttel ismeretségük után már Telekiék birtokán volt. Mikor mi – 160 évvel később – ott jártunk, éppen Petőfi napokat tartottak. Mert konokul tartja magát egy hagyomány, mely szerint Sándor egy cigány lánnyal keveredett volna szerelemben, Pila Annával.

Gyönyörű birtok ez, ahol élvezet volt játszani. Nem csoda, hogy Sándor, midőn „Júliára talál” (ki igencsak kedvelte a szivart, cilindert, a festett bajuszt, lovaglócsizmát), megkérte Telekiéket, hogy hagynák el a birtokot, mert nászútját oda tervezte. A „vad gróf” kissé csodálkozva bár, de udvariasan távozott.

Petőfi sajátos stílusa hol szimpátiát, hol ellenszenvet váltott ki, s ez éppúgy vonatkozik költészetére is. Hiszen irodalomtörténészek, költők minősítették, nem éppen hízelgően. Magam részéről ehhez annyit tennék hozzá, aki nem ért „petőfiül”, ne bolygassa Sándort. Kétségtelenül nehéz lehetett elviselni hirtelen felcsattanó hangulátváltásait, nem csupán költészetében, magánéletében, de katonai pályáján is. Vándorszí-

nészként sem volt igazán sikeres, katonaként pedig sikerült szóváltásba keverednie szinte majdnem mindegyik felettesével. Egyetlen védőbástyája maradt: Bem tábornok. Politikai kudarcait is igen nehezen élte meg. Viszont éppen a *Mécsfényből*, tehát leveleiből derül ki, hogy milyen testi-lelki megpróbáltatásokon ment keresztül a Nemzeti daltól – a tökéletes kiábrándultságig, a Pilvaxtól a kukoricásig, ahol azután, ahogy a népnyelv tartja, eltűnt, mint Petőfi a ködben....

Az utóbbi években, egyes körökben olyan suttozó hírek kaptak szárnyra, amelyek szerint Petőfi Sándor Széchenyi István fia lett volna. Ennek az elméletnek alapjául egy kiragadott fél mondat szolgál, egy Tasner Antalnak írt levélből (1851. március 14.): „és az összes látnok, akik az utóbbi időben támadtak, mint például Petőfi, aki a fiam, akinek az anyját, mint annyi mást hagytam megdöglenni”.

A teljes idézett mondat viszont érthetőbbé teszi Széchenyi gondolatait: „Mint a látnok, aki az utóbbi időben támadt, mint például Petőfi — aki az én fiam s akinek anyját én, mint sok mást is éhen halattam —, pontosan eltalálta az én arcképemet a »*Felhők*«-ben.”

Széchenyi gróf tehát inkább szellemi rokonsággént, szellemi azonosulásként használja Petőfi kapcsán a fiam kifejezést, ahogy ezt Vörösmartyval is megtette. Széchenyi a *Felhők* LXV. versét vonatkoztatta magára:

Fejemben éj van, éjek éjjele,
S az éj kísértetekkel van tele;
Agyamban egymást szülik a gondolatok,
S egymást tépik szét, mint vadállatok.
Lázzal verő szívemnek vére forr,
Mint boszorkány üstjében a bűvös víz.
Gyúlt képzeletem, mint meteor
Fut át a világon és magával visz.
Laktársam a kétségbeesés,
Szomszédom a megőrülés.

Hrúz Máriával kapcsolatos állítása Széchenyinek az önvádra korlátozódik, hogy miatta haltak meg sokan mások is. Vádolja magát, nyilvánvalóan azzal, hogy a kolera ellen nem tett meg mindent, mikor lehetősége lett volna rá. 1851-ből találhatók még általa írt hasonló mondatok: „Caroline-t lassú tűzön gyilkoltam hét éven át”, „törzsem gyilkosa lettem”, „írtam 16 könyvet, amit az ördög diktált”...

A Széchenyi–Petőfi „apa-fia” ügyben egy másik, talán ennél is fontosabb ellenérv az, hogy gróf Széchenyi István Petőfi Sándor fogantatásának időpontjában, pontosan 1822. március 1-je és szeptember 26-a között, Wesselényivel együtt külföldön tartózkodott.

A másik, sokakat foglalkoztató kérdés, hogy hová tűnt Petőfi, és hogy hol nyugszik a teste. Petőfi segesvári eltűnéséről ellentmondásos beszámolók születtek. Amit tudunk, hogy Bem segédtestjeként, egyenruha, ló és fegyver nélkül vett részt a fehéregyházi csatában, ám az ütközetből fejvesztett menekülés lett, a költőnek pedig nyoma veszett. Később többen állították, hogy élve látták még őt, és ezt a verziót

támasztja alá, hogy a segesvári hősök közös sírjaiban sem bukkantak a nyomára, annak ellenére sem, hogy földradarokkal is vizsgálták az ütközet helyszínét. Különböző mendemondák kaptak szárnyra, ahogy ilyenkor az lenni szokott. Többek között, hogy Petőfi Szendrey Júliánál bujkál, vagy hogy Amerikába szökött. A leghihetőbb elmélet szerint, kozák- orosz fogságba esett, és Szibériába hurcolták, mondhatni „málenkij robotra”... Kéri Edit még bécsi levéltárakból is hozatott haza szigorúan titkos iratokat.

Mikszáth Kálmán 1885-ben teljes pontossággal fogalmazta meg Petőfi hamvainak kérdését: „Ha a Petőfit keresők semmit nem találnak, az fiaskó; ha Petőfi helyett mást hoznak haza, az botrány; ha magát Petőfit hoznák haza, akkor úgysem hiszi el senki.”

Maradunk így, tisztelettel...

AKNAY TIBOR

GYALOGSZERREL A TEJÚTON

A verseim – vándorbotok.

A Tejúton így ballagok
gyalogszerrel, véges végig,
vándorlok az öröklétig.

Ha megkínál egy-egy angyal,
szíves szóval, szent malasztal,
meghálálom, s hogy segítek,
csillagokat fényesítek.

Nincs több gondom az időre,
sem a múltra, sem jövőre,
ahol vagyok, ott a jelen,
csend madár szól a szívemen.

PAYER IMRE

ÜNNEPZÓNA

meglesi a létadatrögzítő

kihaladok ködből
égő macskaszem a forgalom
valaki szól belőlem
miközben hallgatva nézem
az írást az úton
megváltó peremfeltétel

meglesi a létadatrögzítő

kristálylap rideg tejszínen
bíbor kupolazengés
megfagyott aranykígyó
tömjénpálca
forró garatból énekelek

meglesi a létadatrögzítő

a nyomott utcák rokkant
lépcsőházak,
részégboltok – most kitágulnak!
a házfalak pórusai
a tudóm a szívem
egész lesz a palaszürke ég

meglesi a létadatrögzítő
égrögöt fordít elektronná
seszínű lepkék fémszínű felületen
jöjj el! jöjj el! Égajtótörő

FÖLDESDY GABRIELLA

A DRÁMAÍRÓ PETŐFI

Petőfiről általában sok szó esik mindennapjainkban – eltekintve a 200 éves évfordulótól is –, de arról, hogy többször is drámaíráshoz fogott, hogy Shakespeare-t is fordított, kevésbé. Előtérben az életrajzi kérdések, mint születésének, halálának helyszíne, verseinek elemzése, forradalmi tevékenység, szabadságharcban vállalt szerepe, kudarcos képviselőválasztás, a zseni, a romantikus költő, a lírai személyesség megteremtője, és még sok más téma rendről rendre előkerül. A drámák – igen ritkán.

A fiatal költő abban a néhány aktív életévben, ami jutott számára, mindig is a helyét kereste a világban. Ki akart próbálni minden megnyilvánulási lehetőséget, ami adva volt a korban. Köztük egyik a színészet, amit kipróbált, aztán abba is hagyott, nem feltétlenül azért, mert tehetségtelen volt benne. Két alakításáról tudunk: Kecskeméten játszotta a bolondot a *Lear királyban* (beugrással Szuper Károly helyett), illetve Szigligeti *Szökött katonájában* Gémesi nótáriust. Kritika nem készült ezekről, de a visszaemlékezők nem fogadták jól alakítását.

A költői lét nyújtotta számára a legtöbb babért, megszólalási lehetőséget, de Petőfi-nek ez is kevés volt, ő az irodalmi műfajokat is mind ki akarta próbálni. Tudjuk, írt rémregényt, novellát kevés sikerrel, az *Úti jegyzetek* magát a műfajt teremtik meg, de ebben nem lehet továbblépni. Ami a legjobban vonzotta, az a drámaíráshoz, ezzel egy időben a mind nagyobb közönség megnyerése saját republikánus – forradalmi – eszméi érdekében. A színjátszás van a legközvetlenebb hatással közönségére, hisz egyszerre sokan látják, azonnal reagálnak a látottakra. Ezért is félt a mindenkorai cenzúra a színház óriási befolyásától.

Petőfi a drámaíráshoz látta a költészeti sikerek után azt a jövőbeni területet, ahol legtöbbet tehet a sanyarúságban élő szeretett népért. Óriási e műfaj hatása, befolyása nézőire. Pestre kerülve, és kiköve a fővárosban, sokszor fordult meg a Nemzeti Színházban, barátja lett Egressy Gábornak, a korszak legtudatosabb és irodalmilag legfelkészültebb színészének, aki idősebb fivérként viselkedett a költővel szemben. A költő Egressynek szánta első színművét, a *Zöld Marcit*. Kedvelt téma volt akkoriban egy-egy betyár színpadra állítása, nem tudjuk, költőnk mely változatot használta forrásként. Zöld Marci betyárról Petőfi előtt írt már Gaál József, Jókai Mór, és egy Wándza Mihály nevű akkori szerző is, utóbbinak műve 1817-ben, Nagyváradon jelent meg (*Zöld Martzi vagy az úton álló haramia. Egy mulattató játék 3 felvonatban*).

Ha tovább keresgélünk, számos betyártörténetet találunk, elsőként Schiller híres színműve említhető, a *Haramiák*. Közkezen forogtak Angyal Bandi és Sobri Jóska betyártörténetei, utóbbiról Nagy Ignác már az 1838-ban írt színdarabot, de az osztrák Nicolaus Lenau-t is megihlette. Petőfi mindezeket olvashatta, és a betyár alakja nagyon is beleillett a költő szabadságért folytatott küzdelmébe. Míg *János vitéz* a tündérmese szintjén hozza meg a földi mennyországot, a *Zöld Marci* a rögválóság szintjén mutatja meg, hogyan kell elbánni szerinte a népnézéssel.

A népszínmű ekkor jön létre új drámai műfajként. Szigligeti Ede a megteremtője, elsőként a *Szökött katoná* című műve az, amely sikerre vitte és évtizedekig műsoron tartotta a műfajt. 1843-ban történt mindez, s Petőfi első műve is ennek jegyében íródott 1845-ben. Csakhogy Petőfi már nem elégzik meg a cselekmény lázadó főhősét körülvevő elnyomás bemutatásával, mint Szigligeti, ő a társadalmat akarja felforgatni erőszakos betyárfigurájának útonállásával. S mivel Marci túl sokat akart útonállóként szerzőnk színművében, a Nemzeti bírálóbizottsága nem támogatta színre kerülését. Petőfi visszakérte, s tűzbe dobta első színdarabját.

Az 1845-ös kudarc nem vette el Petőfi kedvét a további drámaírástól. A francia, illetve a német romantikus történeti dráma a közvetlen minta, amit követni akar, elsőként Victor Hugo. Magyar történelmi konfliktust is keres a 12. századból. A dráma címe: *Tigris és hiéna*, II. Vak Béla király korában játszódik, benne a trónkövetelő Borics a főhős, valamint anyja, Predsláva, aki Könyves Kálmán második felesége volt, de két fia nem a királytól, hanem szeretőjétől, Sámsonától származik, vagyis mindkét fiú a trónutódlás szempontjából törvénytelen. A négyfelvonásos mű mindvégig tele van gyilkos indulatokkal, családi viszályal, összeesküvéssel, bosszúval. Kálmán király Boricsot száműzi udvarából, Galícia fejedelmévé teszi meg, míg a másik gyermek, Saul, apjához, Sámsonhoz kerül, ám a fiú nem ismeri apját a darab végéig. Borics Béla trónját akarja megdönteni, hogy ő legyen a király, Szövetkezik Saullal, utóbbi később elárulja Boricsot, mert Ilona királynéba szeretett bele, s az asszony iránti szerelme miatt feladja az összeesküvést. Így kerül saját apja, Sámson börtönbe, akivel párbajt vív, s az apa megöli fiát. Borics céljait viszont anyja hiúsítja meg, fellázítja Galícia népét, Milutint ráveszi, hogy Juditot szöktesse meg. A saját fiát megölő Sámson végül Predsláva szúrja le, majd a trónkövetelő fiú és anyja állnak egymással szemben kivont karddal: képes-e vajon a csalódott fiú, a tigris, megölni anyját, a hiénát? Az utolsó jelenet e képpel záródik, az író nyitva hagyja, melyikük öli meg a másikat.

A dráma erőteljes, színszerű jelenetekkel teljes, ám ezek a színszerű jelenetek nincsenek ok-okozati összefüggésben. Minden jelenet nem várt cselekményt hoz, felülírja az előző jelenet történéseit. Sokszor nem értjük, mit miért tesznek, miért akarja anya és fia egymást megölni. Túl sok a titok, az elején nem világosak a rokoni viszonyok. A szereplők közül egyedül II. Vak Béla király az, aki következetes, sőt jósa, ám gyenge uralkodó, a királyné bosszúálló magatartása felülírja a királyi akaratot. A színszerűség rossz dramaturgiával párosul, a jelenetek állandóan újraépülnek, így érünk el a befejezésig, aminek kimenetele nem is érdekes: a tigris győz vagy a hiéna, teljesen mindegy.

Nyelve hétköznapi, sokszor durva, a gyilkos indulatok féktelenek, amelyet az aradi gyűlésen részt vevő állítólagos összeesküvő főurak lemeszárítása (itt a királyné parancsára) is súlyosít. Két lírai szál hivatott némileg enyhíteni a kegyetlen történeten: Judit, Borics

fiatal felesége, mivel férje elhanyagolja, megszökik Milutinnal, férje szolgájával, illetve Saul reménytelen szerelme a szépséges és határozott Ilona királynéba.

Petőfi a történelmi drámán keresztül próbálta ábrázolni a korabeli politikai meg-egyezés képtelenségét, hatalmi ellentétek és belviszályok sokaságát. A drámában ellentmondások halmozódnak, vég nélküli a gyűlölködés, s kimondatik, hogy a legnagyobb emberi bűn a hazaárulás. A baj az, hogy nincs meg a morális alap a műben, a nézőknek kell dönteni, kinek van igaza. A történetet igen nehéz lenne lefordítani a korabeli politikai történések magyarázataként, kit tart a költő 1846-ban hazaárulónak, s miért. Drámájában saját tévedéseit nem érzékeli, túlzottan fontosnak, megmásíthatatlannak tart benne mindent.

A színház elfogadta művét bemutatásra, s bérletben játszotta volna, de Petőfinek ez nem felelt meg, ő bérletszünetben akarta adni művét, mivel ez nem volt lehetséges, visszavette a színháztól. Megjegyzendő, hogy ez időszakban ismertebb szerzők művei is bérletben mentek, ritkán kockáztatott a színház – főként elsőműves szerzővel –, félt az üres széksoroktól, de még a félháztól is, mivel az ráfizetéses. A kritika épp akkor szólalt meg elítélőleg, amikor a szerző visszavette darabját a színháztól. A *Honderű* című lap Petőfit „fiatal írócskának”, „elsőrendű zseninek” nevezi, majd „sokat ígérő költői tehetséggel bíró újoncnak”, mindezt gúnyos felhang és kellő lenézés kíséretében. Cikke végén mégis kénytelen elismerni, hogy Petőfi műve „szép költői tehetséggel lőn megáldva, s eme tehetség a visszavett drámára is feltétlenül igaz.

A *Tigris és hiéna* ősbemutatója 1883-ban Kolozsváron volt, s bár a város már 1876–77-ben készült bemutatására, ekkor ismeretlen okok miatt elmaradt. 1878-ban állított a város szobrot a költő tiszteletére, majd a dráma bemutatója évről évre tolódott. Végre 1883. november 3-án került színre, E. Kovács Gyula rendezte, és Saul szerepét is ő játszotta. Mindösszesen háromszor adták elő, a teltházas előadásról a helyiek elismerő kritikát írtak, míg a fővárosi lapok erősen bírálták. A „műfaj torzszülöttje” címet is megkapta, mivel cselekményét és jellemeit következtetlennak ítélték. Manapság is felbukkan egy-egy színházban, főként, ha egy rendező fantáziát lát benne.

Petőfi legközelebb 1849-ben próbálkozott drámaírással. Ezúttal is történelmi témához nyúlt, két jelenetből álló, mintegy tizenöt oldalnyi drámatörödéke a felvidéki Eperjes városában játszódik 1687-ben. Ismét egy válságos magyar történelmi helyzet. Ez év februárjában kezdi meg az eperjesi véstörvényszék a Thököly mozgalmat felszámolni, ennek elnöke a véres önkényt diktáló zsarnok, Antonio Caraffa itáliai zsoldosvezér. Caraffa I. Lipót császár megbízottja, végrehajtója, koholt vádak alapján fog perbe magyar nemeseket, sokakat megkínóztat, kivégeztet.

Petőfinek 1849-ben Haynau itáliai vérengzéseiről – akit ekkor már a bresciai hiéna címmel „tüntettek” ki – Caraffa zsarnoksága jut eszébe, a párhuzam miatt kezdi el írni a drámát. Még címet sem ad neki. A töredéknek az utókor adományozta a *Karaffa* címet, sokáig az irodalomtörténet sem vett róla tudomást.

A néhány oldalas töredékhez még szereposztás sem járul. Az első jelenet egy kocsmában játszódik. Egy mérsáros összetűz a könyvárussal, aki zsványinak nevezi Nádasdit, Zrínyit és Frangepánt, akiket kivégeztek összeesküvés miatt. Egy lány nyilvánosan elátkozza volt kedvesét, aki elhagyta, s bevallja, hogy csak szórakozott vele. A második jelenetből két oldal készült el, ebben Caraffa tizenkét hóhért vizsgáztat,

milyen mértékben képesek kegyetlenek lenni a kínzásban, embergyűlöletben. Szerepel egy ellopott levél is, amely nem tudni, kinek szól, s azt sem, mi van benne.

Nem tudjuk, hogyan folytatódott volna a dráma, e töredékből csak az világos, hogy szerzője mélyen elkeseredett állapotban írta, kilátástalannak látja a jövőt, mert mostanra a gonoszság uralkodott el a világon (lehet, már ekkor érezte a szabadságharc bukását). Caraffa személyét ördögi gonoszsággal ruházta fel, ez romantikus túlzásnak tekinthető, s nem kivételes jellemalkotás a korban.

Ezzel még nincs vége Petőfi „drámaalkotói” tevékenységének. Ha eredeti művet nem is írt többet, fordítással próbálkozott. Választása sem eshetett véletlenül Shakespeare-nek egyik kései tragédiájára, a *Coriolanus*-ra, pontosan a benne lévő árulás-hazaárulás probléma miatt. A darabot korábban már Egressy Gábor és Dobrossy István lefordította németből, s ezzel a fordítással mutatta be a művet a Nemzeti Színház 1842. január 25-én *Coriolan* címmel. A kritikusok fanyalogtak a fordításon, Egressy Gábor színészi alakítását viszont nem méltatták. Petőfinek emiatt is volt keresnivalója saját fordításával. Rokonságot fedezhetett fel saját korábbi drámájával, a *Tigris és hiénával*, hasonló a két főhős tetteinek logikátlansága, az elragadt érzelmek, indulatok nem shakespeare-iek, inkább romantikusak. (Ez utóbbi vonás feltehetően abból adódik, hogy e korban Shakespeare-t szinte minden nem angol nemzet a romantikus, német költő, August Wilhelm Schlegel fordításából készítette.)

A *Coriolanus* központi konfliktusa a főhős Rómához való viszonyában kulminál. Legyőzi a voszkokat, ezzel hőssé válik honfitársai szemében. De hamarosan meggyűlik a baja az őt irigylő honfitársaival, akik ugyan konzullá választják, de kevélységét, gőgös magatartását nem viselik el, és száműzik Rómából. A főhős ekkor volt ellenségével, a voszk Aufidiuszal szövetezik, és Róma ellen készül támadni. A támadás hírére előbb öreg barátja Menenius, majd anyja, Volumnia felkeresi és könyörög, ne támadjon Rómára. Coriolanus visszavonul, ám Aufidius árulása miatt megöleti. Vajon mikor árulja el Rómát, övét a főhős, és méltó büntetést kap-e régi ellenségétől? Ez a kérdés máig izgatja a tragédia olvasóit, nézőit, mert ma sem egyértelmű a válasz egy-egy történelmi személy esetében: mikor hős, mikor áruló, és mikor nem az?

Petőfi 1848. januárban fog hozzá, többször is konzultál a színész Egressyvel. Verselésében a drámai jambus és a próza keveredik, ahogy az eredeti műben is. Májusra elkészült vele, ami annyira jól sikerült, hogy az akkor sajtó alá rendezett Petőfi összkiadás I. kötetében már meg is jelent. Azonban az 1853-as színpadi felújításban még nem az ő újdonsült fordítását használták, hanem az Egressy-Dobrossy-féle régebbit. Petőfi fordítását először 1870. május 25-én játszotta a Nemzeti Színház. Ezt az előadást Paulay Ede rendezte. Ettől kezdve máig a Petőfi-fordítást használják a színházak, amikor a *Coriolanust* tűzik műsorra.

A teljesség kedvéért megemlítené Petőfinek egy másik fordítás-kezdeménye. Shakespeare *Rómeó és Júlia* című tragédiáját kezdte el fordítani, amiből mindössze négy oldal készült el 1848. február-márciusában, vagyis a *Coriolanus* befejezése után rögtön. A fordítás utolsó sorai a veronai fejedelem fenyegető mondatait tartalmazzák a párbajozó felek elítéléseként.

Összegzőként megállapítható, hogy Petőfi drámai termése ugyan csekélynek mondható, ám jelentős mértékben hozzájárul a költő eszmei-filozófiai rendszerének még szélesebb körű megismeréséhez, és összhangban van forradalmi, republikánus ihletésű költészetével.

SAITOS LAJOS

(1947–2023)

MESTEREK DICSÉRETE

Nem a tanítvány választ magának mestert
hanem Mester vesz maga mellé tanítványt
hogy egy-egy törekvő ifjú által átörökítse
a Tudást nemzedékről nemzedékre.
Így volt ez Homérosz és Horác' óta
az intelligencia láncreakciójával amiként
a hasadóanyag föl-fölsejlik valamely
homloklebeny belső tartományában
és így volt s van Berzsenyi óta Kosztolányin
át az itt nyüzsgő nemzedékekig...
Így nyújtott nekem kezét Csanádi Imre
vagy éppen Rónay György amidőn
az ÉS „Új hang” rovatából kiakolbólítottak
bennünk – őt mint patronálót s engem
a patronáltat – majd fölajánlotta a Vigília
hasábjait „bemutatásomhoz”... Vagy tán
ama „egyetemen” fogadott Kormos István
(gyerekeknek Pista bácsi) a szerkesztő
költő aki nevet adott számomra az irodalmi
„belépőhöz”.

Azóta ismernek – s nevemen szólítanak
s jöttek a kortársak barátok Ágh István
Bella Pista s Lázár Ervin – s hazai pályán
Kalász Márton Sobor Antal Takács Imre
és mások – más költők mi dolgom ezekkel
de van s tán lesz is dolgom mert mikor
már nem veszi magát észre az ember gyereke
hogyan épp a folytonosságot jelentő alannya
lépett elő...

Jut eszembe (álma) Nagy Lászlónak
mi szerint a folytonosságot folytatni kell
Homérosz Berzsenyi Kosztolányi örökét...!

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN

KÖLTŐ LENNI VAGY NEM LENNI

*Légy átkozott te átkos pillanat,
Melyben fogantatám,
S te, melyben kínnal a kín emberének,
Költőnek szült anyám.*

(Petőfi Sándor)

Petőfi Sándor fenti sorait 1845-ben vetette papírra, nem tudván, hogy életéből csupán három és fél év adatik meg. „Ott essem el én, / A harc mezején, / Ott folyjon az ifjúi vér ki szivembül...” –, és lőn. Tán ő az egyetlen magyar poéta, ki csatatéri halálra vágyott. Idáig líránk kevés katona-költői egyike, Balassi Bálint se jutott, noha 1594. május 30-án Esztergom ostromakor hunyt el. Voltak mások, a danse macabre megénekelői (köztük Gyóni Géza), de efféle jóslásra nem vállalkoztak. A segesvári ütközet előtt szem- és fültanúk szerint Bem tábornok az arcvonalból Petőfit a következő szavakkal zavarta el: – Költő úr, takarodjon vissza!

Jóval korábban a hírneves végvári vitéz Gyulaffy László, Erdély főkapitánya, a Báthory István fejedelemért vívott győztes, kerelőszentpáli csata után, sátrában a sebesült Balassit, annak pimaszsága miatt, csaknem ledöfte, végül hírneve miatt szándékától elállt. Báthory felettébb megörült, noha a költő ellene harcolt (Balassi végül a fejedelmet, később lengyel királyt, Wesselényi Ferenc vendégeként Varsóba is követte).

A sort hosszan folytathatnánk. Történelmünk bővelkedik a magyar szabadságért vívott harc jeles poétáiban, Kölcseytől Vörösmartyig, Arany Jánosig (*Walesi bárdok*), és Gérecz Attiláig; mintha a függetlenségi vágy afféle hungaricum volna. Ez az üzenet máig időszerű, s ez (is) biztosítja Petőfi halhatatlanságát. Összegezve, Szabó Dezsőnek szépirodalmunkra nézve kivált igaza van: „Minden magyar felelős minden magyarért”. „Aki embernek hitvány, magyarnak is az” – továbbá: „Azért vagyunk a világban, hogy valahol otthon legyünk benne.” – írta Tamási Áron.

Demeter Szilárd író-filozófus vette a fáradságot, és összeszámolta, Petőfi hangsúlyos szavai, nyolcszázhetven versében, hányszor szerepelnek. A szabadság száznegyvenszer, a magyar négyszázötvenszer, a szerelem négyszázhetvenszer, ami alapvető emberi vágyaink magasrendű megnyilvánulása. Ugyancsak Demeter Szilárd szerint: „Petőfiben minden korszak, kurzus, ideológia vagy kormányzat megtalálja a maga számára érvényes, csak őt megszólító réteget, mondanivalót.”

Az életmű közel másfél évszázados, a politikumra s főképp az egyetemes magyarságra gyakorolt hatása alapján ez a közlés abszolút helytálló. Kivált, hogy a hatalmasok a közvélekedést még a rendeleti kormányzás során vagy egy diktatúrában sem hagyhatták figyelmen kívül.

Mindezekről más vonatkozásban eszembe jut a Széchenyi-Kossuth vita lényege: erős gazdaság nélkül nincs önállóság, máskülönben utóbbi is odavan. Az is Széchenyitől származik: „Akkor érünk haza, ha már a kapu előtt állunk.” Ugyanakkor a prereformkor és a reformkor óta ismételt attribútumaink eszenciája és legismertebb, legtöbbet idézett sorai – az egyedülálló *Himnusz*tól és a *Szózat*tól eltekintve – Petőfi költészetében találhatók. Jóllehet 200 éve született, s azóta nem kevesen léptek a nyomába, haladva a poézis éteri magassága felé. Juhász Gyula még így kesergett: „Nevét idézik, de szellemét nem./ Az él és gyűjt szívekben észrevétlen,/ mint a futó tűz korhadó avarban, / Terjed titokban és nő láthatatlan / Míg égbe nem csap, éjbe nem világol / És pirkad tőle közel és a távol...”

A borongó poétát valami nagyon bánthatta, hisz maga is tudta, magyar művészet nélkül oda a kulturális függetlenség, mi több, azért maga is jócskán megdolgozott. Kulin Ferenc író-irodalomtörténész *Bessenyei Anna képzelt naplója* című irodalmi forgatókönyvében (drámájában) a pusztakovácsi kúriájába visszavonult Bessenyei György testőrpoéta végtelen keserűségéről írt. Régi barátjával, Kazinczy Ferencsel tudatja, nemhogy felhagyott a költészettel, házában írón, papiros sincs. Efféle veszély a folyvást vándorló, megszállottan alkotó Petőfit sose fenyegette. (Fölmerül a kérdés: akkor hát hogyan jött létre a terjedelmes életmű?)

Kisajátítása járványként terjedt, a szó rossz és jó értelmében egyaránt. Mindkettő a poéta hatását igazolja, előbbieket közt a népies Erdélyi Józseffel és a szenvedő Lisztnay Kálmánnal, utóbbiak pedig a költő szókimondó hevületével és csillapíthatatlan szabadságvágyával igyekeztek a maguk módján azonosulni. A Petőfi-kultusz kialakulásához hasonló jelenség szépirodalmunkban korántsem ismeretlen, de a köré szőtt mítosz minden korábbit meghalad. Ebben persze jelentős szerepet játszik az elbukott szabadságharc, a költő rejtélyes halála, zavarba ejtő nyíltsága, indulatossága és számos más tényező, végső soron maga a néplelek, melyet nála magasrendűbben senki sem volt képes kifejezni.

Követői, rajongói és kritikusai táborokba szerveződtek, melyben radikalizmusa (*Dicsőséges nagyurak! A királyokhoz*) főszerepet játszott. Kivált később, az ún. Bach-korszakban, a tiltás és az elhallgattatás idején. Az alkotmányellenes adminisztráció valójában nem is annyira az osztrák belügyminiszter, sokkal inkább a csendőrséget és az igazságszolgáltatást irányító Johann Kempen báró bűne, mely valóban súlyosan nehezült a magyar társadalomra. Ez azonban a visszájára fordult: egyszerre fokozta az ellenállást és Petőfi múlthatatlan érdemei tudatosítását.

Az 1867-es kiegyezés, a Deák – Andrássy – von Beust gróf külügyminiszter (egy ideig osztrák–magyar miniszterelnök) bölcs politikája végül megnyitotta az utat Petőfi szabad értelmezése, életművének méltatása és a köré szervezett mozgalom előtt. 1876-ban a fiatal írók–költők a konzervatív Kisfaludy Társaság ellenében hozták létre a Petőfi Társaságot, egyszerre táplálva és kiaknázva a költő egyre növekvő hírnevét. A legendák formálói közé tartozott Jókai Mór, annak ellenére, hogy a forradalom és szabadságharc során összekülönböztek, sőt egymástól elhidegültek. Az író is Petőfi apoteózisát szolgálta, mert jól illeszkedett nagyívű regényfolyamához.

Végül a századfordulón szükségessé vált a költő még élő kortársai emlékeinek összegyűjtése, azok feldolgozása és kiadása. Halála után közel fél évszázaddal a kolozsvári Ferenczi Zoltán publikálta az első Petőfi életrajzot, majd megjelent a Petőfi Múzeum nyolc kötete (a kutatók ma is nélkülözhetetlen adatbázisa). Közben megindult a harc a poéta szellemi örökségeért, mindenekelőtt a szociáldemokraták részéről. Petőfit „az első magyar szociáldemokratának” titulálták, mire Kosztolányi Dezső ironikusan „az első magyar proletárnak” nevezte.

Az avatott irodalomtörténészek azonban, legalább személyiségét és munkásságát tisztelve, azt szellemi–társadalmi kontextusba helyezve szorgoskodtak. Nem úgy a politikusok és más botcsinálta „nemzetnevelők”. 1915-ben a *Magyar Figyelő* egy nevenincs publicistája nem átalította leírni: „Petőfi a világháború poétája”, hiszen elsőként jövendőlte meg „a jók és rosszak összecsapását”. A költőt az 1919-es bolsevik kommun is saját céljaira sajátította ki, majd a dicstelen hagyományt a pártállami rendszer felújította az ún. Forradalmi Ifjúsági Napokkal és a „Lobogónk Petőfi” ostoba metaforájával. Az ideológiai csúsztatásoktól Horthy Miklós kormányzó neobarokk nemzetpolitikája (Szekfű Gyula kifejezése) sem volt mentes. Főképp a költő *Nemzeti dalára* hivatkoztak, ahogy sokan mások az épp aktuális irányzatoknak megfelelően. Ez a főemelő vers sem kerülhette el a sorsát, amit sajátosan szívhez szóló, lelkesítő sorai táplálnak mindmáig. Nincs március 15-ei ünnepség, melynek során el ne hangzana. Már két nappal születése után forradalmi indulóvá lett. Rosszabbul járt szegény Batsányi János („...vigyázó szemetek Párizsra vessétek”), mert a rebellis hangulat az ő idején országunkra csöppet sem volt jellemző.

A *Nemzeti dal* egyszerre alkalmi és programvers. Kései utóda Döbrentei Kornél *Átpingált március* című, nem igazán lelkesítő, sokkal inkább a rendszerváltozás során a költő érthető keserűségét és csalódását megjelenítő poémája. Petőfi viszont néptribunként agitál, refrénjére a tömeg válaszol, tehát egyfajta kérdés–feleletről van szó, a hallgatóság bevonásával.

Megítélésem szerint legszínvonalasabb zenei feldolgozása Tolcsvay Lászlóé, méltón egyszerű dallamvezetésével és hangszerelésével. Az eredeti nótát sokan próbálták újra hasznosítani, más szóval „modernizálni” – csekély sikerrel. Tolcsvay a maga műfajában, Petőfi nyomán, eredetit alkotott, míg a többiek művecskéi... Csupán próbálkozások. Jóval korábban, 1969 végén nagy nehezen láthatott napvilágot – Nagy László erőteljes támogatásával – az *Elérhetetlen föld*, az ún. Kilencek (Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre, Utassy József) antológiája. A kötet a maga korában, pártállami viszonyok közt hatásában, legalábbis, a Petőfi-jelenség föltámasztásával vethető össze. Sinka István (*Fekete bojtár*) Illyés Gyula (*Egy mondat a zsarnokságról*), Csoóri Sándor lírája meg esszéi (*Kutyaszorító*), Ágh István (*Rézerdő*) és más kiválóságok a póráz lazításának irodalmi ösztönzői voltak. Végre kibontakozhattak az újító, jelentősebb tartalmi és formanyelvi törekvések, nem kevés hivatkozással Petőfi életművére.

Fentiek láttatják, hogy minden forrongó–sorsfordító korszaknak megvannak a maga költőirásai, s még csak forradalom és szabadságharc sem kell hozzá. Ady is így robbant a magyar lírába, annak ellenére, hogy utolsó versei egyike, a *Rohanunk a forradalomba* című, Garami Ernő szociáldemokrata vezérnek dedikált sorai, inkább kiáltványnak, semmint poézisnek tekinthetők. Ám *A grófi szérűn* és – többek közt – a *Góg és Magóg*

fia vagyok én a lázadás leghitelesebb, legmaradandóbb költeményei közé tartoznak, épp-úgy, mint egy valóban forradalmi korszak szülöttei.

Tény, hogy Balassi Bálint (*Egy katonaének*), Kölcsey Ferenc (*Himnusz*) és Vörösmarty Mihály (*Szózat*) szövegei óta vers akkora erővel nem hatott, mint Petőfi *Nemzeti dala* meg az *Egy gondolat bánt engemet*, a *Föltámadott a tenger* és a *Szeptember végén*. Miközben sajátos, hogy az örökké hevülő ifjút annyi támadás korántsem érte, mint a gordonkahangú Berzsenyi Dánielt, Ady Endrét, József Attilát és más kiválóságainkat. Kevészer bírálták, többnyire azok, akik 1848-ban a békésen lezajló forradalmat tőle féltették.

Petőfi „titkát” sokan sokféleképp próbálták megfejteni. Se szeri, se száma az életmű elemzéseinek. A zseni megértésének vágya érthető, de a személyiség föltérképezése, a lélek rezdüléseinek akár vázlatos megközelítése is lehetetlen vállalkozás. S ez így van jól. Máskülönben a mű elsikkadna az apró-cseprő adatok, az összehasonlítás és a pszichológizálás részletei közt. Az alkotás műfajainak – legyen szépirodalom, képzőművészet, muzsika – nincs „kottája” és leírható anatómiája, ahogy „a férfinak és a nőnek” sincs. Jól-rosszul találgatunk, ami lehet a befogadás és a megigazulás egyik állomása, de semmi több. És mégis, folyvást próbálkozunk, mert a kíváncsiság örök emberi érték. A jeles művészt is az hajtja, vezérli új utakra s kiforrott stílusával és mondanivalójával együtt készletti folytonos kísérletezésre.

Petőfiről, akárhányan követték és emlegették, illetve hivatkoztak rá, kevés játékfilm készült. Negyven éve forgattak róla Józsa Imrével egy tévésorozatot, majd a *Föltámadott a tenger* című látványos, de jócskán átpolitizált nagyjátékfilmet. Mostanság születik Szilasi Lauron munkája a költő életútjáról. Egyetemi hallgató, ugyanígy a stáb jó része. A rendező szerint Petőfi „az egyik legapostolibb karakter a magyarok számára”, ami egy ifjú részéről igencsak találó megállapítás. Hozzáteve: „Petőfi legtöbb művészeti inkarnációja útja beteljesedésénél, története csúcán van megjelenítve. Jóllehet fontos volna jobban ismerni az utat is, ami idáig vezetett.” Jó érzés, hogy az ifjan eltávozott poétát ezúttal fiatalok filmesítik meg, annak jeléül, hogy Petőfi kétszáz év után is képes hatást gyakorolni rájuk.

Maga a költő is attól tartott, egy idő után élettelen alakká dermed („Goethe óriás, de óriás szobor. A jelen mint bálványt állja körül...”) Emlékét utcák, terek, emlékművek százai őrzik határainkon innen és túl – meg is illeti őt – de életművét bárcsak feleannyian lapozgatnák, mint ahányan a róla készült alkotásokra egy futó pillantást vetnek. Nem mellesleg '56-ban létezett egy formáció, a Nemzeti Parasztpárt utóda, a kérészéletű Petőfi Párt, melyet a Kádár rendszer számolt föl. Rádiódót is elneveztek róla, s még ki tudja, mit. Korán beégett a köztudatba, akár az erdőtüz s lobog ma is, ami ritka jelenség, világszerte kevesek kiváltsága. Fordítások révén a legismertebb magyar költő, kezdve Dux Adolf 1846-ban készült bécsi munkájától számtalan német, angol, francia, olasz, orosz, bolgár, kínai sőt vietnami átültetéséig.

Az életmű részletes taglalása, kiadások százai mellett Petőfi novelláiról és drámáiról alig esik szó. Igaz, legelső kisprózája, *A szökevények* (1845) nem több, mint próbálkozás. 1846-ban a következő már jóval terjedelmesebb. *A hóhér kötele* figyelemre méltón eredeti, mentes a cikornyás stílustól és a dagályos jelzőktől, bár a vadromantikától nem képes megszabadulni. Két népies novellája, *A nagyapa* meg *A fakó leány s a pej legény* már a

realizmust is fölmutatja, ráadásul néhány szereplő valódi hús-vér ember. Ugyanakkor ezekben az írásokban lélektani elemzést ne keressünk, tanító célzatot jóval inkább. A hírneves kritikus, „Vitéz kis úr, Gyulai Pál úr” (Ady megnevezése) szerint az írást „...a közönség hidegen fogadta, a kritika elítélte s ma már alig emlékeznek rája.” Ám *A hóhér kötele* című regény három német kiadást ért meg, svédül, finnül és horvátul is megjelentették. Tán azért, mert az erősen túlzó alakok és rémregény-szerű leírás ellenére a cselekmény fordulatos, ami francia mintára Európa-szerte divatba jött.

A költő versei kirobbanó sikere nyomán drámaírással is próbálkozott. Munkáját Egressy Gáborral, a Nemzeti Színház legelső társulatának hírneves tagjával kötött barátsága ösztönözte. Egressy jutalomjátékához szerzőt keresett, Petőfi föl vállalta, majd pár nap alatt megírta népszínművét, a *Zöld Marcit*. Csakhogy darabját a Nemzeti választmánya egyhangúan visszautasította, mire a szerző haragjában elégette. Tragédiája, a *Tigris és hiéna* bemutatójára sem került sor, de 1847-ben könyv alakban mégiscsak megjelent.

Összegezve: Petőfiben nem a vándorszínészt és szárnypróbálgató prózáját tiszteljük-becsüljük, hanem a halhatatlan poétát. E kérdésben Zilahy Károly ellenlábasával, Gyulai Pállal értett egyet: „Hajlamai mindazonáltal a leghatározottabb ellentétben állottak tehetségével.” Beöthy Zsolt, a hírneves irodalomtörténész pedig „nagy tévedésnek” tartotta Petőfi színészi becsvágyát. A mecénás író-kritikus Hatvany Lajos nemes egyszerűséggel közölte: A színészkedő Petőfi „reménytelen, mert tehetségtelen diletáns volt.” Véleményét Riedl Frigyes esszéista, irodalomtörténész egyetemi tanár is osztotta. Csupán Horvát János klasszikus munkája és Illyés Gyula, az egyik legszebb Petőfi-életrajz szerzője foglalt állást Petőfi színészi talentuma mellett. Mindezek alapján úgy tűnik: egy korszakos költőt nem sokoldalúsága, inkább értelmezhetően egynemű s forradalmian újszerű, maradandó poézise élteti.

Végezetül Petőfi vallásosságáról: bár evangélikusként látogatott katolikus és református gimnáziumokat is, a hitet nem gyakorolta. Nem a vallást, hanem a szabadságot és a szerelmet istenítette. Már-már misztikus hevülettel alkalmazta a Teremtő fogalmát, de átértelmezve, a maga módján. Ugyanakkor például *Az apostol* látomásos költeményében hitbéli meggyőződése szinte fölizzik. Úgy hiszem, mindez nem ellentmondás. Ő az egyházakat a gyűlölt abszolutizmus szövetségeseinek tekintette, ezért aztán keményen bírálta. Tájéleíró verseiből az Isten sem hiányzik, csak hogy az főképp az anyaföld meg a természet szépségének és mindenhatóságának költői ábrázolása. Esetében nem afféle valláspótlékról van szó, hanem a végtelenség csodálatáról, illetve annak magával ragadó megjelenítéséről. Ugyanakkor költőtársával, Tompa Mihállyal Várady Mihály evangélikus esküvőjén szíves-örömet tanúskodott. Azt se feledjük, hogy a korszak nevelési, szociális és egyéb okokból a religiók iránt ambivalens. Kölcsey a debreceni kollégium vallásos szűklátókörűségét és vasszigorát kifogásolta, Arany a magyar katolika ellen annak erősödő osztrák befolyásolása miatt tiltakozott.

Shakespeare Antoniusának Julius Cæsear gyászoló beszéde elhíresült mondatával szemben, dicsérni jöttem Petőfit, nem temetni. Nem mitikus hős volt, hanem – hál'is-tennek – gyarló-útkereső ember, ha a legnagyobbak közül való is. Ezért példaadó, ezért vagyunk képesek azonosulni vele s leszünk évszázadokon át.

SZAFIÁN ZSUZSANNA

RITKA NAGY SZERENCSE

Mindig a hajnal volt a legnehezebb. Korán ébredt, ám hiába húzta volna vissza az ágy melege, gondolatai valósággal kiugrasztották onnan.

Elkészítette a reggelit, megfőzte a „törökös” kávé, s akkorra már talpon volt a férje is. Talán két évtizede is elmúlt, hogy nyugdíjban voltak, mindennapjaik mégis munkával teltek.

Az ügyes kezű férj, aki pályája kezdetén tanítóként olyan világot teremtett a tanyasi iskolában, hogy a messziről érkező ázó-fázó tanítványok boldogan ültek be a padokba, s még évtizedek múltán is hálásan köszönték, hogy odaadással csiszolta elméjüket, feltárva előttük a világ csodáit.

Tanári nyugdíja azonban egyre csak apadt, az országban zajló háború miatt, ki kellett egészíteni, hogy talpon maradjanak. Sokféle munkát elvállalt, és azon kevesek közé tartozott, akik nemcsak elvállalták, hanem kifogástalanul elvégezték, amit rájuk bízta, legyen szó kertgondozásról, festésről, apróbb-nagyobb javításokról. A fémmunkát szerette igazán, a keze alól kikerülő darabok alkotássá nemesültek. Így aztán szívesen hívták, munka volt bőven, csak ritkán gondolhatott pihenésre.

A férfi kilépett az ajtón, az asszony becsukta, s még azzal a mozdulattal, a kezében lévő törölronggyal megtörölgette az üveget. Nem tűrte a piszoknak, rendtelenségnek még a gondolatát sem. Keze folyton járt, gyönyörűvé varázsolta környezetét, sült, főzött, s ha megpihent néha, akkor is kézimunkázott: sálát, sapkát az unokáknak, cipőcskét, takarót a dédunokának.

Fiatalabb korában idős asszonyokat ápolt, olyanokat, akik gondozásra szorultak valamely betegség vagy csupán az elidősödés okán, s akiket dolgozó családtagjaik nem tudtak ellátni, intézetbe adni pedig nem akartak. Szellemi társként, megértő barátként élte velük végig az utolsó éveket, órákat.

Volt valami a lényében, ami áttörte a bizalmatlanság korlátját, valami mély és igaz együttérzés; megnyíltak előtte az emberek. Talán nem is véletlen, hogy mindkét gyermeke orvos lett. Ő maga nem kesergett a sorsán, mindig azt tette, ami szükséges volt,

de mostanában többször gondolt a tanyai iskolára, ahol - mint nagyon fiatal feleség - férjének, a tanító úrnak, teljes rangú társa lett. Zongorázott a környék minden tájáról érkező, félszeg, kissé darabos, olykor maszatos gyermeknek, rajzolt, énekelt velük. Az iskolai ünnepélyekre az akkor divatos krepp-papír szoknyákat is maga szabta, öltögette; felügyelte a versikék betanulását, hogy aztán a szülőknak adott műsort talán még a mai napon is megemlegessék. Jó tanítónő lehetett volna belőle.

Hamar megszülettek aztán a saját gyermekei, s ez eldöntött sok mindent, de ami leginkább beleszólt sorsába, az életükbe: maga a történelem.

Otthagyták a hazájukat, átköltöztek a határ innenső oldalára. Magyar hazában, magyarok lettek. Igen ám, de ott maradt a gyönyörű ház, a színpompás kert, ahol megtermett minden, ami kellett, s ahol életük legszebb évei teltek, ahol felnevelték gyermekeiket. Ott maradtak a barátok, ismerősök, a kedves helyek, az iskola, a templom.

Amikor tehették, hazajártak. Hazulról hazamentek. Az unokák is boldogan tartottak velük, hancúroztak az udvaron, a kertben. Mintha a nagyszülők el sem költöztek volna onnan.

De, mint mondtuk, belépett a történelem az életükbe. Háború kezdődött, a határon átjárni nem volt szabad. Rokonok, szomszédok ápolták a kertet, vigyáztak a házra. Később lakó költözött bele. Aztán már semmi sem volt a régi.

A háború után minden elérte telenedett. A nyugdíj még egy bevásárlásra is alig telt. Járhattak volna most már haza, akár naponta is, de meg kellett keresni a rávalót, meg persze a mindennapi ételmet. Így kezdtek ismét dolgozni mind a ketten.

Az évek, évtizedek teltek. A ház is öregedni kezdett. Mit tehetnének? Ez volt az a gondolat, ami nem hagyta nyugodni őket. Ez volt, az, ami a hajnalokat megkeserítette.

Egy napon aztán eldöntötték, hogy eladják. Szívfacsaró volt ez a döntés, de meg kellett hozni. Hiszen, ha elfogy az erejük, miből élnek?

Ám a hirdetésre senki sem jelentkezett. Akik kérték valaha, azok már nem is élnek talán. Pénz se nagyon van azon a vidéken.

Ezen töprengett akkor is, amikor megszólalt a telefon. Egy vevő jelentkezett! Beköltöznének a városba, erre gyűjtöttek egész életükben. Nagyon tetszik a ház, s még élnek olyanok, akik tanúsítják, milyen jó emberek lakták ezt a kedves kis épületet valamikor. A tanító úrékra mindenki emlékezett.

Hamar megegyeztek, s a vevő és eladó is úgy érezték, hogy jó üzletet kötöttek. A család is örült, s persze ők is, a férjével. Nagy kő gördült le a szívükről! Igazi szerencse, hogy lesz egy kis tartalékuk, talán pihenhetnek végre idősebb éveikben.

Amikor aztán megbeszélték a részleteket: mi az, ami kell a vevőnek, mi az, amit ők hoznak át, vagy a rokonok, mi lesz a kerttel, megnyugodtak kissé. Különös azonban, hogy az asszony hirtelen könnyezni kezdett, majd zokogás tört ki belőle, és sírt-sírt megállíthatatlanul.

SHUROUK HAMMOUD*

KÖLTŐ VAGYOK

Igen, költő vagyok.
De nem szeretem nézni a híreket,
És nem sokat tudok a politikáról.
Szívem vezérel úticélm felé,
Ahol az elnyomottak, szárnyaszegettek
És árvák gyülekeznek.
Én feléjük sétálok...

Talán költő vagyok,
De nem szeretem az értelmiségiek
Izomfejlesztő összejeveleteit,
Melyeket, mint cipőt hordanak,
Bepiszkítva a frissen feltakarított
Nyugalmam padlóját.

Balszerencsés költő vagyok.
Az emberek nem tesznek különbséget köztem
és egy fa között,
Melynek ágain megtörik a szív, akár a fény,
És elmennek,
Mert fárasztja őket az őszi beszéd.

NOSZTALGIA

Mi megúsztuk a háborút,
De a szemünk nem.
Valahányszor előre sétálunk,
Tekintetünk visszaréved,
Mintha zászlórudak lennénk,
És a szemünk zászló,
Mely a fájdalomnak tiszteleg.

Balázs Boróka fordításai

*Shourouk Hammod (1982) – szír költő, műfordító. A Damaszkuszi Egyetemen szerzett diplomát művészeti szakon, és ugyanitt szövegfordító mesterdiplomát. Három arab nyelvű verseskötete és egy angol nyelvű versgyűjteménye jelent meg, ezen kívül rendszeresen publikál versantológiákban Franciaországtól Szerbián át Indiáig. Verseit sok nyelvre lefordították, számos nemzetközi költészeti díj díjazottja.

KELLER PÉTER

„A BALATON AZ ISTEN KÖLTEMÉNYE”

Gárdonyi Géza és a Balaton

Gárdonyi somogyi kötődéséről Göre Gábor figurája, Szőlősgyörök és Karád kapcsán már több írás is megjelent. Szőlősgyörökhöz köthető írásai, a vele kapcsolatos helyi emlékek, Göre Gábor figurája bekerültek a *Somogyi értékek* közé. A Balatonnal való viszonya mégis feltáratlan terület. Ennek egyik oka talán az, hogy az ismertebb regényeiben éppen, hogy csak elő-elővillan a magyar tenger. Az *Egri csillagokban* (1899-ben jelent meg folytatásokban a Pesti Hírlapban) távolságot jelöl: „Szarvaskő annyira van Egertől, mint Isaszeg Gödöllőtől vagy Siófoktól Füred a vízen át”. Az *Isten rabjai*-ban (1906–1907) három nagy Tihanyból küldött fogas utal a tóra. A *Szunyoghy Miatyánk-jában* (1913) saját fiatalkori emlékeit idézheti ez a hasonlat: „Hedvig szemében benne volt a lelke minden sugarával: nyílt és kék szeme olyan volt, mint nyáron a Balaton.” Az *Ida regényében* (1918–1920) Fonyódon, egy kertben kezdődik Mikeyné szerelmi története. A másik lehetséges ok, hogy a ritkábban idézett műveiben szerepelnek inkább part menti vagy távolabbi, de Balatonhoz köthető településnevek (Badacsony¹, Boglár², Cso-pak³, Fonyód⁴, Füred⁵, Hévíz⁶, Karád⁷, Kenese⁸, Kesztyél⁹, Kötcse¹⁰, Siófok¹¹, Somló¹², Szántód¹³, Szőlád¹⁴, Szőlősgyörök¹⁵, Tátika¹⁶, Tihany¹⁷)

*

Gárdonyi a Balatonhoz gyerekkorától kötődött. Még nincs egy éves, mikor Kilitibe költöznek, ahol közel két évet él szüleivel¹⁸. Sályi eredetű az első írásos utalás a tóra¹⁹, amiben 6–9 éves korában ígéretet tesz, hogy: „Még ha a világ végére, a Balatonig mennénk is, én fölkeresem Vilma, és mégiscsak maga lesz a feleségem.” Az 1894-ben 31 évesen – amikor már Pesten él – írja *A Balaton* című versét.

Külföldön is gondol a tóra. A Boszporuszon elgyönyörködve gondol arra, hogy a Balatonnál „...a zalai partok mennyivel szebbek, zöldőbbek, magasabbak.” (1899. április 12.)

Nemsokkal Isztambulból való hazatérte után a Pesti Napló 1899.szeptember 10-i számában *Falusi nóták*²⁰ címmel jelenik meg, a később a *Falu visszhangja* – Buváry Livia szerint dalciklus²¹ – egyik Balatont idéző betét-verse, ami szintén egri alkotásnak mondható, és szintén szerelmes tárgyú.

Kifejezetten balatoninak mondható prózai írásai közül a *Hosszúhajú veszedelemben* szereplő *Egy kerty víz* című történetet 1910. augusztus 2–13-a között²² veti papírra, a *Te, Berkenye* 1912. december 28-a és 1913. március 26 között²³ születik, a *Vallomást* pedig 1916. november 17. és december 5-e között²⁴ írja.

*

Dédapámat két erős szál köti az általa értelmezett balatoni tájhoz, mely délen Szőlősgyörökön²⁵ át Karádig²⁶, északon pedig a Somlóig²⁷ terjed. Az egyik az Istenkeresés, a másik a párkeresés.

Szőlősgyörökön fogalmazza meg életelvi között a Jézus-követést.

Devecserben megtapasztalja, milyen jó az Isten közelében élni:

„Uram, add szent kegyelmedet... Segíts küzdelmeimben. Őrizz meg minden bajtól, hogy téged zavartalanul szerethesselek, mert csak Te vagy az, akit szeretni tudok határtalanul és lángoló szívvel. Te vagy az én egyetlen és legönzetlenebb atyám...” (1882. szeptember 22.)

Itt írja és komponálja a *Fel nagy öröme* éneket, és itt gondol arra, hogy ferences szerzetes lesz.

Párkeresése már Szőlősgyörökön kudarcba fullad. Csutorás Lujza (Lóri) nem érti, hogy a fiatal tanítójelölt nem megsérteni és elhagyni akarja, amiért nem megy bálba, hanem nincsen pénze. Ez a Lóri aztán a balatoni évek alatt rendre meg akar menteni volt udvarlója közeledésétől minden számára ismerős hölgyet.

Az élő Gárdonyi szerint Karádon közel egy évet tölt Dédapám (1881. szeptember 28–1882. augusztus 13.) Itt merész kapcsolatépítésbe kezd: „Este szerelmesleveleket fogalmaztam Csik Ilkának, kibe szerelmes ugyan nem vagyok, de rettenetes kedvem jött az ilyen szerelmeslevelekkel való bolondozásra.” Ebből persze szerelem lesz, ami majd három hónap után szilveszterkor kikoszarazással végződik. Csik Ilka után tavaszig nem foglalkozik női szívekkel, míg meg nem jelenik „az álomkép”: Farkas Vilma okleveles tanítónő, a tabi útbiztos leánya. Érdekesen fogalmaz az életrajz: „Ziegler Géza nem húzódozik tőle, nem bátorlankodik vele szemben. Annyira nem, hogy az első találkozásnál azt meri a leánynak mondani: Kis Vilma, nem fél, hogy beleszeretek abba a szép, csillogó szemébe?” Vilma válasza: „Nem. De mit szól hozzá majd az Ilka?” Csik Ilka tehát a háttérben követte az ifjú „rendező” Karádra is, és arra figyelmeztette a hölgy társakat, hogy „Ziegler minden kisleányt egyforma nótával járát le. Megismerkedik. Beleszeret. Otthagya.”

Farkas Vilma azonban többet jelentett a fiatal tanítónak, mint a korábbi hölgyek. Közelebb férközött Gárdonyi lelkéhez, közvetlenségével, versírásra is ihlette. Három vagy négy havi szerelem után 1882. augusztus 13-án így búcsúzott tőle:

Isten veled! szép Vilmám, Isten áldjon,
Isten veled! kis harmatos virágom!
Két gerlét szétvert a vihar kegyetlen,
Boldogtalan nincs más, csupán mi ketten.
(Április)

Dédapám Karádról 1882. szeptember 5-én került Devecserbe. Elöljárója, Tima főtanító Hermin lányának keresett vőlegényjelöltet, de mire Gárdonyi megérkezett, Lóri már előre részletesen tájékoztatta a lányát, Hermint az ifjú tanító szerelmi állhatatosságáról.

Devecserben a legszebb lány Gergelyi Katalin volt, aki szépségével és kedvességével meghódította az író is. Devecser fiatalsága rajongott a hölgyért, Katónak azonban megtetszett az ádámcsutkás néptanító, aki 1882. december 3-án azt jegyzi be naplójába, hogy „csak nekem mondta, hogy legyen máskor is szerencsém”. Három hónapi ismeretség után, 1883. február 22-én Kató szájából elhangzik az első szerelmi vallomás, de a boldogság nem tart sokáig, március 1-jén Katica egy levelet mutat Dédapámnak, amit szintén a szőlősgyöröki Csutorás Lujza írt neki, és ami a kapcsolat végét jelenti.

*

A szakítás után közel egy hónapra, 1883. április 2-án²⁸ kezd bele Gárdonyi első regénye, az *Álmodozó szerelem* írásába, mely mindezen balatoni élmények újragondolása, átelmélkedése. Nemcsak a regényben előforduló helyszínek²⁹, epizódok³⁰, szereplők³¹, de maga a történet is arra utalnak, hogy saját, frissnek mondható élményeit veti papírra, és így nem csupán a keletkezés helye alapján sorolható az első, jelentősebb prózai írás is a Balatonhoz köthető művek közé.

E regény üzenetét, az Isten-keresés oldaláról megvilágítva, abban látom, hogy Dédapám a történetekben bemutatott sok szenvedés, fájdalom, a másik ellen elkövetett bűn mellett a másikért hozott áldozatokat is bemutatja két szálon is, az általa később is gyakran alkalmazott ellentézissel. Írása pozitív végkicsengésű.

A mellékszálon, a léha és kicsapongó életet élő Guszti, rátalál egy csúnya lányra, aki őt megnyitja a szeretetre, képes lesz észrevenni és kimondani a hölgyre: – Kegyed jobb az angyaloknál, én lelkemből szeretem.

Ez a pálfordulás egy új embert teremt, aki egy életen teszi boldoggá feleségét és családját.

Ilona és Sándor története is hasonló. Sándor hosszú utat jár be, míg rájön, hogy lélekbeli kell a másikat szeretni. Kapcsolatuk elején „A leányka az Istent imádta. Sándor a leánykát...” Aztán Sándor megszökteti Ilonát, a rengetegbe vonulnak, gyermekük születik, maghal, Ilona is tetszhalott lesz, Sándor szerzetesnek áll, kilép, majd megnősül, csalódik feleségében, felszarvazzák, bosszúból gyilkolni akar, de újra találkozik Ilonával, és miután „Letérdelek gyermekük sírhalmához, és egy forró ima után elhagyták a rengeteget”, „Sándor Ilonával állt az oltár elé. A pap megáldotta szerelmüket.” Ez után következik a regény népmesére emlékeztető, szellemes formai megoldású, pozitív tartalmú zárómondata, ami azt üzeni, hogy csak ilyen alapon élhetnek az emberek boldog szerelemben: „...ma is boldogan élnek együtt, s boldogságuknak nem is lesz soha vége.”

Az ellentézések tanulsága: nekem kell megváltoznom, hogy a másik számára boldogságforrás legyek, és ez Isten áldásával meg tud valósulni.

Ez az első regény már elővetelezi a *Titkosnapló* egy későbbi bejegyzését: „A szeretet mértéke: mennyit képes valaki valakiért szenvedni. Ezek a legerősebb fundamentumok minden regényben. Minden más szeretet voltaképpen csak kedvtelés. Az olvasó nem hisz benne.”³²

A fenti *Titkosnapló* bejegyzéssel való gondolati egyezőség, továbbá Nagyapám azon meglátása, hogy az *Álmodozó szerelem* későbbi regényekkel is mutat hasonlóságot, engem egy lépéssel tovább vezet. Én a későbbi írásokkal való hasonlóságot nemcsak a szereplőkben, az epizódokban látom, hanem a témában is.

A balatoni élményekhez köthető párkeresés, a férfi és nő kapcsolat Gárdonyi későbbi regényeiben is meghatározó elem, ami 1910-től már biztosan ismert az ismert irodalomtudomány számára. Oláh Gábor *Írói arcképek* című munkájában³³ így fogalmaz: „A láthatatlan ember két fiatal szerelme ismétlődő motívuma a Gárdonyi történeti regényeinek”. Fel is teszi a kérdést: „Baj ez a sablonosnak tetsző mesefonás?” És a válasza: „Attól függ minden: milyen művészettel ismétlődnek a «leit-motívumok». Raffael Madonna-képein örökké visszatér Mária és a kis Jézus alakja, de hányféle körben, hányféle színben, hányféle változatban! Gárdonyinál sem lehet szó egyhangúságról; ha mesefonása nem mindig eleven is: emberei érdekesekek. S azután, mi az élet tulajdonképpen? A hím örök vágyása és küzdelme a nőért. Gárdonyinál ez a vezérmotívum.”

Oláh ráérez a balatoni élményekhez köthető Istenkeresésre, mint ismétlődő témára is. Ugyanebben a művében azt is állítja ugyanis, hogy Gárdonyi azért vonult el Egerbe, hogy Goethe-hez hasonló jó „író” lehessen, létezésünk titkára adhasson magyarázatot: „Magának él; annyira, hogy rá lehetne olvasni Goethe szavait: «Der Dichter muss ganz sich, ganz in seinen geliebten Gegenständen leben.» (...) Elvonul a sokszavú és kevésszívű világtól, hogy a csend és a magánosság örök-ihlető sátorában próbálja megoldani milliomodsor a nagy kérdést: mi hát az ember?”³⁴ Maga is benne van, és felismerhető az általa megfogalmazott lét-titokban, ami így hangzik: „A világosság szülte az életet. Az élet szülte az akaratot. Az akarat szülte a bűnt. A bűn szülte a szenvedést. A szenvedés szülte a szeretetet.”³⁵

Oláh kifejezetten nem kapcsolja össze a férfi–nő kapcsolatban való boldogságkeresést a lét-titok kutatásával. Véleményem szerint a Gárdonyi életműben a kettő sokszor párhuzamosan fut, és ennek a kapcsolt igazság-keresésnek programregénye az *Álmodozó szerelem*.

*

Dédapámnál a Balaton fogalma szakrális. A *Te, Berkenye* című regényében találkozunk vele: – Ha itt lagnánk – folytatta álmodozva a leány –, minden csillagos estén lejönnék ide, és nézném ezt a gyönyörű tavat. A gyermekkori mesék levegőjében érezném magamat. A Balaton az Isten költeménye.

Ötvenéves, amikor ez a definíció megszületik. A balatoni emlékek már számára is szinte a gyerekkori meséknek számítanak. De még élnek benne. A csillagos ég képe talán olyan, mint amilyennek a „boglári mezőségen” látta. A párját kereső, az Istent szerető, álmodozó Júliával mondatja ki. Júlia üzenete meg is érkezik Pityóhoz, aki – szinte önmagát felülmúlva – a definíciót azonnal az eszményi hölgyre alkalmazza:

– Mint maga – mondta oly halkan Pityó, hogy csak Júlia hallhatta.

Az *Álmodozó szerelem*ben még csak felsejlő, de aztán az életművet is meghatározó témapárosítás ebbe a Balaton fogalomba is belesűrül, és az eszményi nőalakot is szakrális dimenzióba emeli.

Gárdonyi kifejezetten balatoninak nevezhető regényeiben nem kapunk a Balatonról elkápráztató leírást, hanem inkább impresszionista képeket. Nem a tó szépségére kívánja felhívni a figyelmet, hiszen a tóról olyan általánosságokat tudunk csak meg, hogy például a somogyi partról szép, hogy a nádas keretül szolgál a víznek, hogy tud sima is lenni és háborogni is.

Az, hogy a *Vallomásban* Besztercey Füredre megy festeni, hogy az esti part menti sétákról Júlia a *Te, Berkenyében* nem tud lemondani, megsejtet valamit, amit mindenki átértzett már, aki a tó mellett akárcsak néhány esti órát is eltöltött.

Az, hogy az *Egy kerty vízben* a Balaton vize menekíti ki a vőlegényt a menyasszony csapdájából jóindulatú segítővé varázsolja a tavat.

Az, hogy a *Te, Berkenyében* a főszereplők számára feltáruló Balatonkép teljesen eltérő, azt is jelentheti, hogy a Balaton – mint az Egy kerty víz története is mutatta – mindenből más érzéseket, gondolatokat, tetteket vált ki. Pityó Szántódról hajóval Füredre, az Anna bálba utazva: „Elámult, mikor a Balatont meglátta. / – Mennyi víz! Ki issza meg ezt a sok vizet? Hogyan nem gondoltak arra, hogy lecsapolják és bevesék!” Júlia ezzel szemben arra gondol: „Mért nem tart ez az éj örökké! a hold, a zene, a csillogó Balaton.”

Az, hogy szerepelnek úszni tudó, és úszni nem tudó emberek, és hogy az úszni tudók megtalálják a boldogságukat, az úszni nem tudók belefulladnak a vízbe, azt sugallja, hogy a Balatonhoz való viszonyulásunk szinte élet-halál kérdése.

Dédapám mintha tudatosan lelket és cselekvő erőt adna a tónak. Ez nem idegen tőle. A *Titkosnapló* szerint „Ódja van tán némely helynek, helységnek is. Régi háznak, bútor-nak, fának. Rejtelmes «én»-je, amely él, gondolkodik, vagy mintha lélek volna ő maga is, csak hogy nem emberi testben, vagy legalábbis olyan élő karaktere még a hegynek, völgynek is, mint az embernek.”³⁶

A balatoni tárgyú prózai írásaiban ez a cselekvő erő a párkereséssel kapcsolatos.

Amint láttuk, az *Egy kerty vízben* megment a boldogtalanságtól.

A *Te, Berkenyében* vigasztal, sebet gyógyít, de ellentéziként *életre szóló* kapcsolattól „megmentő” gondolat lehet. Nem okoz életre szóló maradéktalan örömet, le lehet élni az életet a nagy ő, az „Isten költeménye” nélkül, de a Balaton *ódja* nem engedi kitörlni a felejthetetlen pillanat emlékét. Júlia és Pityó *még öreg korukban is azt érzik*:

„Mintha a füredi éj órájában volnának, s valami pajkos tündér átvarázsolta volna a nyarat téllé, a Balatont háztengerré, Pityót Mikulássá, Júliát aggnővé.”

A *Vallomásban* a Balaton „ódja” tereli egybe a párt, vagy ahogyan a már feleséggé lett Ilka mesél el:

„Mirajtunk Füreden történt ez a csoda (...) (ahol) az a sok nád, aztán az a világnak háttal fordult templom ott a tihanyi hegyen...”

Gárdonyi balatoni tárgyú verseiben gyakran kerül elő a szerelem. A holdfény, a csillagok, a templom is visszatérő motívumok. A *Balatón* című költeményben csak ezeket találjuk:

Csak hogy újra látlak, égnek ezüst tükre,
égnek ezüst tükre, szép csöndes Balaton!
Arcát a hold benned elmélázva nézi,
s csillagos fátyolát átvonja Tihanyon.

Leülök egy kőre s elmerengek hosszan
az éjjeli csendben az alvó fa alatt.
Nem is vagyok tán itt, csupán csak álmodom:
Balatont álmodom s melléje magamat.

Itt nem a szerelmet, a szerelmezt, hanem Tihany szépségét emeli ki.

Ez a mű a Dante kiadásban megjelent *Gárdonyi összes versei* kötet alapján 1894-ben született. Nem tudni a kötet megjelenése előtt, vagy után. Egy biztos, az *Április* című kötetbe ahol a már idézett Vilmától búcsúzó vers is szerepel, nem szerkesztette be.

A kötet megjelenésekor, 1894-ben, Dédapám 31 éves és már Dédanyámtól elhagyva, egyedül él Pesten. Mégis vágyik a Balaton után. Az után a Balaton után, amit később az *Isten költeményének* nevez, és az után a Balaton után, ami az Álmodozó szerelemben férfi-nő kapcsolatban való boldogságkeresés és a lét titok kutatásának helye. Ezzel a Balatonnak azonosul Tihany gyönyörű látványa hatására. Akár egy meditatív imának is felfoghatjuk ezt a verset, amelyből az az érzése támad az olvasónak, hogy a Balaton mellett lenni a táborhegyi örömhöz, az „Uram, jó itt nekünk!” (Mt 17,4) érzés boldogságához hasonló öröm.

Joggal tehetjük fel a kérdést: mi az öröm forrása a boldogtalanságban?

Az egyik ok talán a pannon táj cselekvésre ösztönző csodálata, ami Cs. Varga István gondolatmenete alapján rádöbben a fiatal író, hogy az országépítés munkájában részt venni hatalmas belső öröm forrása³⁷. Gárdonyi országépítő munkája nem a politika, nem a gazdaság, hanem a lélek területe. Várkonyi Nándor Széchenyit és Vörösmartyt hozza fel példának, hogy az e tájról jött kiválóságok (...) sohasem voltak erőszakos egyéniségek. A Dunántúl nem a forradalmárok hazája.³⁸ Gárdonyi könyvéből Tordai szerint valóban hiányzott a csont³⁹, és a Jézus-követés és a lelki tökéletesedés gondolata nem jellemzője a forradalmároknak. Gárdonyi országépítő munkája valami teljesen más. Ő abból indul ki, hogy „Az olvasmány, amely bennünk marad, lelkünknek részévé válik. A szép és nemes olvasmány nemes, szép és jó részévé; (...) Tehát az író lelke a nemzet lelkének illetéknéppé gazdagítója, nemesítője lehet...”⁴⁰

Erre a gondolatra rímél a másik lehetséges magyarázat is, amit a vers ima jellegéből és a táborhegyi jelenés örömezéséből kiindulva szakrális területen érdemes keresni. A magyarázat nem lehet független a múlttól, az *Álmodozó szerelem* tanulságától, az akkor jelentől, hogy Dédapám élete legnagyobb válságának idején írta, és jövőtől, *Te Berkenyében* később megfogalmazódó definíciótól — „a Balaton az Isten költeménye”.

A színeváltozás szemüvegén át a múlt, a jelen és jövő egybeolvad. A Táborhegyen a felhőből jövő szózat hallatára a tanítványok arca borulnak és igen megrémülnek, majd Jézus odalép hozzájuk megérinti és megszólítja őket: „Keljete fel, ne féljete!” Ez a szózat Péter, Jakab és János számára a hitet bizonyossággá, személyes tapasztalattá, apostolkodásra indító élménnyé alakította. Ezt a megszólítottaságot, ezt a boldogság élményt érzem a sorok mögött, ami, Dédapámnak pedig akkor talán még csak egy versírásnyi időre de felvillantotta azt a lehetőséget, hogy saját szenvedése ne kesergés, hanem küldetés forrása legyen.

✱

Dédapámat nem tartották számon a balatoni írók között, jóllehet, halála után két évvel a Balaton tágabb környezetében, Karádon már emléktáblát állítottak tiszteletére. Halála századik évfordulójának évében a kutatás erre a kapcsolatrendszerre is rávilágított. Gárdonyi gyerekkorától élete végéig kötődött a tóhoz és annak környékéhez. Ismertebb prózai írásai az *Egy kerty víz*, a *Te, Berkenye*, a *Vallomás*, sokat idézett verse *A Balaton*. Az író édesanyjának faluja Szőlősgyörök, és korai tanítói helyei Karád, és Devecser is balatoninak tekinthetők. Ehhez a balatoni tájhoz az Isten- és a párkeresés élménye köti.

Az eddig könyv formában még meg nem jelent *Álmodozó szerelem* című regényében azt a tanulságot vonja le, hogy a boldogság érdekében el kell indulni a lelki emberré válás útján, Szent Pál példájára újjá kell születni, áldozatot kell vállalni és hozni a másikért. A korai kritikusok már észrevették, hogy Dédapámnál rendre visszatér a férfi-nő kapcsolat, és az emberi létezés titkának kutatása. Ez a dolgozat azt állítja, hogy Gárdonyi a kettőt szoros egységnek tekinti már fiatal kora óta, és a boldogság titkát a jézusi példában látja, az embernek szeretetből, önként kell a másikért magára vállalnia a szenvedést.

A Balaton Gárdonyi számára „az Isten költeménye”, a gyermeki tiszta boldogság utáni vágy és az eszményi társ metaforája. A tó ódja, védi és segíti a tiszta és boldog szerelemre vágyó lelkeket, vigasztal, sebeket gyógyít, és nem enged feledni ajándékba kapott pillanatokat. Az író számára holdfényben, csillagokkal körülvett Tihany a cselekvésre ösztönző pannon érzés, a táborhegyi öröm, az „Uram, jó itt nekünk” (Mt 17,4) élménye, a léttitok képi megfejtése, igazodási pont, apostolkodásra ösztönző felkiáltójel.

¹ Pl.:Falu visszhangja ² Pl.:Vallomás, Éjjel a mezőn ³ Pl.:Vallomás ⁴ Pl.:Ida regénye ⁵ A Pl.:z a hatalmas harmadik, Te, Berkenye, Egri csillagok, Vallomás ⁶ Pl.:Három bagoly ⁷ Pl.:A karádi fasorban ⁸ Pl.:Vallomás ⁹ Pl.:Három bagoly ¹⁰ Pl.:Álmodozó szerelem ¹¹ Pl.:Egy kerty víz, Te, Berkenye, Egri csillagok, Vallomás ¹² Pl.:Falu visszhangja ¹³ Pl.:Álmodozó szerelem ¹⁴ Pl.:Álmodozó szerelem ¹⁵ Pl.:Éjjel a mezőn ¹⁶ Pl.:Falu visszhangja ¹⁷ Pl.:Kék leányka, zöld legényke, Isten rabjai, Te, Berkenye, Vallomás ¹⁸ 1864. április 24.) „ismét zsákba kerül a macska”, és Kilitin bújik elő, ahol ismét csak két évig egerészhet, mert Kilitiből megint Pátkára cipelik. Ziegler Pátkán (1866. szeptember 29.) Kégl urasághoz áll be. Rövid pár hónapig tart szegődsége. ¹⁹ Jövendő, 1903 (1. évfolyam, 1-46. szám) 1903-08-16 / 27. szám, https://adt.arcanum.com/hu/view/Jovendo_1903 ²⁰ https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1899_09 ²¹ BUVÁRY Livia, Gárdonyi a dalköltő, in „A Nemzeti Szalóny és Más” Szerk: KELLER Péter, magánkiadás, 2021, 130. ²² GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é. n. I.-146. ²³ GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é. n. I.-146. ²⁴ GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é. n. I.-146. ²⁵ Az Éjjel a mezőn című versében Szőlősgyörököt köti össze a Balatonnal, a boglári mezőn ballag és nézi a györöki erdőt, látja a györöki templom tornyát ²⁶ Az Álom (1893) című költeményében Karádot együtt említi Fonyóddal ²⁷ A Falu visszhangjában az északi parton terjeszti ki a Balaton határait a Somlóig ²⁸ GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é. n. I.-146. ²⁹ Zamárdi, Keréd/Karád, Dörög/Györök, Andocs ³⁰ A Falu rossza című darab színrevitele Dörögön/Györökön, majd utána utazás Kerédre/Karádra segédanítói állás betöltésére; Sándor javára szerelmi vetélytársa lemond Ilonáról; a ferences szerzetbe való jelentkezés Devecserben és az andocsi ferencesekhez való belépés ³¹ Ilka: Csík Ilka. Hermina: Tima Hermin, a devecseri főtanító leánya. Pajándi Sándor: Ziegler Géza tanítóélete) ld. Élő Gárdonyi, I.147. ³² GÁRDONYI Géza, Titkosnapló, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 121. ³³ OLÁH Gábor: Írói arcképek, Singer és Wolfner, Budapest, 1910. <https://mek.oszk.hu/11400/11477/11477.htm> ³⁴ OLÁH Gábor: Írói arcképek, Singer és Wolfner, Budapest, 1910. <https://mek.oszk.hu/11400/11477/11477.htm> ³⁵ Forráselemzési téma is lehet, hogy honnan vehette át Oláh Gárdonyi jellemzésére Az emberiség története öt mondatban című szabadverset, ami Gárdonyi saját gyerekeinek szánt gondolata ld: GÁRDONYI Géza, Földre néző szem, Égre néző lélek Dante, Budapest é.n., 186.: ³⁶ GÁRDONYI Géza, Titkosnapló, Szépirodalmi

Könyvkiadó, Budapest, 1974, 121. ³⁷ Cs. Varga István gondolatsora. „A pannon szellem nyomait Janus Pannonius, Zrínyi, Berzsenyi, a két Kisfaludy, Vörösmarty, Babits vonalán kutathatjuk Weöres Sándoron, Takács Gyulán át Nagy Gáspárig és tovább. Nem véletlen, hogy Várkonyi Nándor A Dunántúl hivatása című, 1941. június 7-én a pécsi Janus Pannonius Társaságban tartott előadásában a keresztény egyházépítés művére is hivatkozva fejti ki, hogy «Az országépítés nagy színpada Pannónia: ez a legtisztább magyarság európai fészke...»” in Rácz László, Cs. Varga István: Borkultúra kettős tükörben, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016, pp: 244 ³⁸ Id: Gallos Orsolya Várkonyi Nándor a Dunántúlról című a Limes - Tudományos szemle, 20. évfolyam (Tatabánya, 2007)2007 / 4. szám 18. oldalán található gondolatmenete, melynek forrás Várkonyi Nándor: Magyar Dunántúl. Turul. Budapest. 1944. 208. ³⁹ Id: Tordai Ányos, Amit nem tudunk Gárdonyiról, Különlenyomat a „Magyar Kultúra” 1935. évfolyamából ⁴⁰ Gárdonyi Géza, Titkosnapló, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 53-54.

BALAJTHY FERENC

A SZÉKELY MAGYAR MARAD

(Megkésett üzenet Wass Albertnak)

Ha, elveszik földedet, házad, s hazád,
Csak csupasz szív marad és a becsület.
Remény pókhálóján függ a feszület,
Ősöknek szelleme jár vissza hozzád!

Ha kifosztanak, gyilkolnak a szavak,
Nem élő semmid, se múlt, se a holnap.
S mint olcsó rabot pénzigába fognak,
Nem leszel már igazán sosem szabad!

Csonkítják hited, Sátán hangja hallik,
Világ gyémánttengelye megbicsaklik,
Nem kel már új mag az ősrögök alatt!

Minden múlik, a gondolat még szalad,
De a kő, fa, magyar székel marad hát,
S egyszer a víz is meggondolja magát!

KELÉNYI ISTVÁN

PETŐFI ARCKÉPEI

„Ki meri meglátni, ki meri idézni / az igazi arcát?” – Babits kiáltja így, 1923-ban, születésének centenáriumán, *Petőfi koszorúi* című versében. Az idei bicentenáriumkor tesszük fel mi is a költői kérdést, melyik arc az övé: a népdalíróé, a lelkendező forradalmaré vagy a biedermeier arcél, a népmű Petőfié, vagy az esküvésre ujját emelő, lelkesítő, március 15-ei hősé?

Ady azt mondja, hogy „nincs egyetlen jó arcképe sem” – miközben megidézi ebben az 1910-es cikkében, a saját magának való Petőfit, az „aranyos, csúnya, diákos, magyar Apollót, szilaj gyermekként, mint őszinteség-Etnát, azt a csúnya, vad, szeszélyes s önmagának legkevésbé érthető gyermekembert – akit ma már szabad értenünk”.

Petőfi valóban nem volt szépfü, s nem csupán a híre, leginkább megbízható kormosképű-kamasz-portré miatt mondom ezt, ama dagerrotípiá kapcsán. Igyekeztek is aztán őt idealizálni ábrázolásaikban a kor rajzolóí, festőí – akárcsak 1848-as litográfiájában Barabás.

A Petőfi Sándorról készült egyetlen hiteles fényképfelvétel

Pedig éppen a dagerrotípiát restauráló, újrafényképező Escher Károly mondja, hogy ez az igazi arc, amit róla készítettek, hisz a korabeli technikájú „fény-kép” nem hazudik. Lévé az ezüstlemezre rögzült pozitív kép, a költő valódi arcát tükrözi. Igaz, hogy ezáltal megfordul a beállítás is, s az újrafotózás nyomán válik csak az igazi tartásúvá. S ha eme kettőt egymás mellé tesszük, úgy is nézne előre-hátra, múltba-jövőbe, mint valamiféle, érdekes Janus-arc.

Valóban, nem volt szép, de verseiben megszépült, a lelke sütött át rajtuk. Idevillan egy fura fűzfapoétai sor róla: „Petőfi volt az a Sándor, aki egyenesen járt”. Na, mármint: ez is tévedés, mert éppenséggel nem járt egyenesen, sőt, afféle széllébelelt garabonciásként kacszott. Aszténikus vállai is csapottak, s kissé ferdén tartotta magát. Egyáltalán nem volt katonaalkat, mint vitéz költőelődei, Balassi vagy Zrínyi. De halála hősi volt mégis, a véletlen-kegyes sors jóvoltából.

Tehát a dagerrotípiában valóban a valós, korai képét mutatja, bár mi az, hogy korai – hisz mindösszesen 26 évet élt, akárcsak Keats. Azt mondják, a felvétel menyasszonyának, kedvesének kedvéért készült, Júliának. Tán a színész Egressy Gábor pesti lakásán, a Marczibányi-házban, 1844-ben vagy 45-ben. Magától Egressytől lehet a felvétel, de meglehet, hogy mégis Strelitzky Lipót által. Az eredeti lemez, ma a Petőfi Irodalmi Múzeumban van. De akadnak retusált másolatok, Klösz Györgytől és Ország Antaltól, utóbbi 1872-ből való. Erről a *Vasárnapi Ujság* is hírt adott 1879-ben, mint valódi arcmásról. Erről készített Jankó János is grafikát. Az már csupán szépséghiba, hogy a Petőfi rokonoktól, Istvántól – és Zoltán tulajdonából – egy orvos gyűjtőhöz kerülve, aki amatőr módon tisztogatta, vált homályossá, már idejekorán elfakult. Később az üveglap is eltört. Tehát az igazi „dokumentum” arcmás is immár csak halvány mása önmagának.

És hát ott van az idealizált képek sorában, kezdetben Barabástól három portré is. A legismertebb a 48-as, híres kőrajz. Barabás Miklós kerek fejűvé varázsolja rajzán (szinte roundheads), pedig ő nem az angol puritánokra, hanem inkább a francia jakobinusokra „hajazott”. Mellén a korona nélküli országcímér, bal karján nemzetiszín szalag. S ott díszke a díszkard, mert valódi kardja tán sosem volt. Ezt is aznap vette a Szép utca sarkán, mert efféle díszkardokkal mászkáltak a márciusi ifjak a nagy napon.

Van karikatúra is Szerelmey Miklóstól, amint ott ülnek-dülnek, heverésznek valamiféle szerkesztőségben, és lapindításról medítnak. Egyikük csizmásan a heverőn, Petőfi az előtérben kinyújtott lábbal révül az égre, mögötte, az asztalon pohár és üveg nedűvel.

A sok-sok életkép, akár Orlay Petrics Somától számosat idézhethetnénk, Mezőberényben vagy Debrecenben, amint pipával melengeti magát. Vagy ama papucsos, és más változatban csizmás-kardos helyzetkép, ahol a pipa szára hosszabb, mint a kardja, Ezek a képek a népdalok népszerű alkotóját láttatják. Ugyanígy a szülői háztól való búcsút, a befordultam a konyhába játékoságát is.

Egyetlen kép nem igaz azonban, midőn Petőfi – így tartja a közhiedelem – versét szavalja a Nemzeti Múzeum lépcsőjén. Pedig hányszor lerajzoltatják ezt kisiskolásokkal oktondi rajztanárok. Van ugyan ilyen kép, de ez későbbi. A *Nemzeti dal* kiadásának címlapján szerepel, s bizony nem őt ábrázolja. Ugyanis, aki tudta, hogy hol mondta aznap el, az bizony, ő maga volt. Már pedig Petőfi a Nemzeti Múzeumot nem említi. Lehet, hogy Irinyi vagy egy színész szavalt.

Persze, hosszan sorolhatók még a Petőfi ábrázolások. A révült Petőfi halála emléklapokon, Madarász Viktortól kezdve, sokan vizionálják a haldokló Petőfit. S mások a megsemmisítet, a garabonciás ál-Petőfit idézik. Mert sokan adták ki magukat '49 után Petőfinek, a bujdosónak. Bujtatták, rejtették, etették, itatták őket, te vagy az, Sándor lelkendezéssel. Krúdy Gyula is megír egy ilyen anekdota-alakot.

De fontosabb ennél az országszerte és határon túl is állított szobrainak serege. Talán a Március 15-e téren lévő – s éppen a *Talpra magyar* eskü-szavait szavaló –, karját égfelé lendítő Petőfi a legismertebb. Nem véletlenül hívták Eskü térnek korábban a teret. Izsó Miklós modellje nyomán Huszár Adolf készítette el a szobrot, mert időközben a Petőfi alakját megálmódó mester meghalt. Csak a kiegészítés után lehetett a költőnek szobrot állítani köztéren. A szoborállító bizottságban volt Arany János, Barabás Miklós, Egressy Gábor, Henszlmann Imre, Jókai Mór, Pákh Albert és még mások. Reményi Ede hegedűművész volt az elnök, aki az egészet kiötlötte, és kezdetben finanszírozta. Majd országos gyűjtéssel 22 évig gyűjtöttek, és a 375 cm magas szobrot végül 1882-ben felavatták, erős rendőri kordonnal körítve. A bronzszobrot Bécsben, a Turbain-ércöntőben öntötték ki, a gipszminta a debreceni református kollégium előterébe került.

Manapság olyan helyeken is áll szobra, ahol sosem járt. Pedig Petőfi aztán bebarangolta az országot. Kultusza ezáltal is nőttön-nő. Valódi arcát azonban ki-kik a műveiben fedezheti fel. Nekem a szerelemmel és a természettel azonosuló „Fa leszek, ha fának vagy virága” költői képben bújik meg. Ha itt tarthatnánk kezünkben koponyáját, amint Goethe Schillerét, Petőfi nem ezzel lenne azonos. Verseiben rejtezik és tárul fel az igazi arca.

Az első Petőfi Sándor ábrázoló szobor, Alexy Károly Ede alkotása 1850-ben készült (a Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményéből)

PETROZSÉNYI NAGY PÁL

KIRÁLYI AUDIENCIA

Igaz történet a régi erdélyi világból

Azt mondják, a történelem megismétli önmagát. Lehet, az mindenesetre biztos, hogy az erdélyi dilemma sokak számára ma sem lezárt kérdés. Néha kimondták, gyakrabban nem, de a szívekben változatlanul ott bujkál: miért nem élhet a gyermek ősei országában?

Kormányunk válasza elég lakonikus: eddig a határ, punctum, faggassuk inkább a történelmet! Hát én kifaggattam, s vele megboldogult apám elsárgult, 1940-ben írt naplóját is, amely immár ugyancsak történelem. Közlök belőle néhány passzust.

Augusztus 1. A világ vérpataokban fürdik. Csak nálunk nem hullnak még a bombák. A levegő azért itt is puszkaporos. Ekék helyett tankot, repülőket gyártunk, s a királyról is bizarr hírek keringenek. Egyesek szerint lemondásra készül, mások szerint eladott minket. Nyilván Hitlernek, de akkor Isten irgalmazzon nekünk.

Itt, a faluban minden változatlan. Híveim dolgoznak, istenfélők. Egyikük sem politizál, ugyanúgy szántanak-vetnek, mint a béke napjaiban. Bár nekik lenne igazuk, s csupán én látok rémeket.

Augusztus 15. Érthetetlen parancsot kaptam. Nem, nem behívót. Papokat szerencsére ritkán hívnak be katonának. Csupán a román király, II. Károly rendelt Bukarestbe. Jó, menjünk, a parancs az parancs. Pusztán azt nem értem, vajon mit akarhat egy ilyen incifinci paptól. Még ha püspök lennék! Bevallom, begyulladtam. Jót jelent vagy rosszat? – tépelődtem magamban még a templomban is.

Augusztus 18. Kolozsvár utcáin ijesztő tömeg hullámmozott. A zöme magyar, néhányan Károly királyt éltették. Mindenki ordított, sírt vagy ölelkezett, betörték néhány ablakot, azzal tovább vonultak.

– Kérem, megmagyaráznák, mi történt? – kiáltottam ki a bricskából. – Vége a háborúnak?

– Magyarok vagyunk! – lelkengett egy mezítlábas suhanc.

– Aha! Ezen kívül?

– Hát nem érti? – képedt el egy atillás öreg. – Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták.

– Kik? Mikor? – szöktem talpra, aztán legyintettem.

Tavasza óta egyébről sem hallok. Az anchluss így, az anchluss úgy, s a határok mégis sértetlenek.

– Hajtsa tovább, Mócsi bácsi!

Az állomás környékén verekedőkbe botlunk. Két gibernyúz románt vertek agyba-főbe, ki ököllel, ki bunkóval, a rendőrök szeme láttára.

– Emberek, atyámfiai, álljanak meg, kérem! – ugrottam a verekedők közé. – Biztos úr, hát nem látja? Biztosítsa a rendet, uram!

– Biztosítsa maga – vonogatta vállát a rendőr, s a többiekkel együtt faképnél hagyott.

– Menjen a dolgára! – tolt félre egy díjbirkózó alak. – Vagy maga is oláh?

– Talán... részben. Csakhogy maguk is azok.

– Megbuggyantál? – hördült fel mögöttem valaki.

– Hát... izé... mondjuk, a dédanyjuk, ükapjuk révén, hiszen évszázadok óta élünk együtt. Gondolkozzanak, kérem, egy picit!

– No, persze, persze – jött zavarba a férfi. – De a kölcsönkenyeret akkor is visszaadjuk.

– Ámen – kontrázott a tömeg, s újból a fütykösökhöz kapott.

– Menjünk, még mielőtt minket is agyonütnek! – súgta fülembe Mócsi.

Így kerültem a vonatra, s pár órával később Bukarest utcáira. Micsoda egy monstrum város! Ezek a házak, autók, villamosok...! És itt is rohannak, itt is üvöltöttek.

– Jos regele! (Le a királlyal!) Moarte ungurilor! (Halál a magyarokra!)

Megkeveredve szédültem egy padra. Ez aztán a fordulat! Legjobb volna innen gyorsan hazamenni – idéztem fel magamban csöndes falum képét. Ez a világ túl komplikált nekem. Igen ám, de a király...! – öntött el a veríték. – Bármi történt, még mindig ő a király, s a parancs szerint nekem találkoznom kell vele.

Keletlenül néztem szállás után. Szegény ember lévén egy kollégiumba csengettem. Valószínűleg olcsóbb, esetleg fizetnem se kell érte.

– Mit akar? – mordult rám a kapus.

– Szállást. Most jöttem faluról, de ezek a szállodák túl drágák, uram – mondtam románul, de olyan kiejtéssel, hogy a portás rögtön észrevette.

– Maga magyar?

– Nem mindegy? Miért?

– Nekem mindegy, de önnek... Ha kedves az élete, ajánlom, keressen másutt szállást magának – utasított el mogorván, aztán – miért, miért nem –, mégis megkönyörült rajtam. Bedugott egy alkóvba, és jó éjszakát kívánt. A diákok rám sem hederítettek. Gyászos arccal tettek-vettek, az első emeleten a fiúk, a másodikon a lányok. Fáradt lévén hamar elaludtam. Időnként ugyan hallottam egy-két furcsa hangot, sikolyt, aztán csend, semmit sem hallottam többé. Reggel frissen, kipihenten ébredtem. Kiperdültem az ajtón, és majd hanyatt vágódtam. Az emeleten holttestek heverték. A földszinten szintén. Teremtő Atyám, ezeket vagy megölték, vagy öngyilkosok lettek! Egy papírlapra a következőt írták: Halál a magyarra! Éljen Románia!

Egyedül a portás élt még.

– Az istenre kérem, magyarázza meg, mi történt az éjjel?

– Menjen a pokolba, átkozott bozgor!

Augusztus 19. Gyászos arccal kaptattam fel a királyi palota széles lépcsőfokain. A folyosókon elegáns hivatalnokok suhantak irodából ki, irodába be. Egy fél óráig bolyongtam, amíg a királyi váróteremre bukkantam, tömve a legfestőibb alakokkal. Akadt köztük néger, török, sőt még kínai is. Idegesen süllyedtem egy öblös bársonyszékbe. Ha eddig nem vártam, most bepótolhatom – mértem föl a terepet, s ismét eltűnődtem, mit akarhat tőlem egy király.

– Jöjjön, őfelsége kéreti! – érintett vállon csakhamar egy tisztviselő.

Elszorult gyomorral léptem őfelsége elé. A terem II. Károly dolgozószozája volt. Ott állt egy gyönyörű íróasztal mögött, előtte a fia, mindketten mundaiban.

– Vége, Mihály fiam, vége – köhögött rekedten, talán észre se vett, bár többször rám pillantott: – Hiába csúsztam-másztam, még néhány nap és Erdélyt örökre elvesztettük. Bécsben...

A folytatás már nem is érdekelt. Úgy robbantam ki, mint a dumdum golyó. Bántam is én a királyt, parancsot, ükapát, akinek a révén részben én is román lennék. Erdély magyar terület, tehát mégis igaz, húsz év után végre megint otthon vagyunk. A kijárat előtt egy koldusba botlottam:

– Bocsánat! Nocsak, maga meg miért szipog?

– És maga? Maga miért nevet?

KOÓSÁN ILDIKÓ MÚZSÁT CSERÉLEK

Szapphói strófák

Mára csupán azt őrzöm, ami kedves,
percet, mi régvolt éneket hozza elém,
nem azt, ki miattad vártam az estét.
Hol van az immár?

Néha még pezsdül a vérem, de tudd meg,
érted a könnyek már rég elapadtak,
más ívű dallamot penget a hárfán
bennem a lélek.

Élhetsz víg éveket nélkülem kedves,
sóhajom elszáll a télvégi széllel;
szívemmel többé fel nem cicomázlak,
múzsát cserélek.

BOTOS KATALIN

TANYÁN

Mint Bence Toldi sírjánál, úgy áll az öreg paraszt a kapájára támaszkodva. Olyan az arca, mint egy Szervátiusz Tibor-faragvány. (Milyen érdekes, hogy az életet a művészet-hez hasonlítjuk. S nem fordítva...) Egyenes a tartása, bár kissé meggörböd a válla. Ráncos, szakállas faapó. Van egy ilyen grafikája. Hátulról ábrázol egy öreg embert. Születésnapjára kapta művész barátjától. Ahhoz a képhez hasonlít most.

Számba veszi a napi tennivalóit. Csupa kicsinység. Észrevehetetlen munkák. Csak akkor tűnnek fel, ha nincsenek megcsinálva. Rámolás, pakolás. Mennyi lom tud összegyűlni még a legegyszerűbb életvitel során is! Vannak persze, érdemlegesebb feladatok. Le kell kénezní a bort. Meg átfejtetni. Hordót mosni, a vizet kiszivattyúzni. No, ez férfiasabb dolog. De a ruhákat is ki kell teregetni, ha nem jön eső. Egy kis szél, ha támad, hamarabb megszáradnak. Máskülönben a kályha fölér herköntett szárító-félén kell a szobában szikkasztani. Így is oda kerül a végén, mert azért a téli teregetés mindig nyirkosan hagyja a ruhát. Itt téblábol a macska is körülötte. Meg kell etetnie. Komoly bundája van: szinte gömbölyű. Kint alszik a kemence fölötti tető alatt.

A kemence már régen csak dísznek van ott: macska-lakhelynek. Pár évtizede még használták: sütöttek benne flekkent, barátaikkal... De régen is volt... A tűzhely-részen meg kondérban főzték a szilvalekvárt, folytonos kevergetés mellett. Fiú unokája nagy türelmű, szívesen felvállalta. Ő ma már inkább a kis gázszámlayon főzi, amit kell. Mellette üldögél, persze. A hosszú órák azzal telnek, hogy verseket tanulgat. Hosszabb, elbeszélő költeményeket. Sokat tud fejből. Legtöbbször kedvenc Petőfijétől. No, meg annak barátjától, Arany Jánostól. Szűkebb körben aztán el is szokta mondani. Sikere van vele. A veje felveszi magnóra, s eljuttatják a Vakok Intézetébe meg az ELTE egyetemi rádiójához.

Most már a kemence úgy telepakolódott lommal, hogy aligha használható főzésre. Szépen oda van illesztve a tető alá a gázpalack, s hozzá egy kis ócska, kiszuperált gáz-tűzhely. Arra jó, hogy a szabad ég alatt lehessen télen-nyáron kukoricát, kocsonyának való disznósülköket, kutyaeledelt, vagy nagyobb adag bablevest főzni. Nem bűdösíti be a kicsi belső teret. „Nyári konyha”. Néha kell ugyanis nagyobb mennyiségű étel, ha sokan jönnek vendégségbe. Egyébként elég, amit a benti gázon meg tudnak főzni. Így is több napig eszik mindig, az egyszer-elkészített. Olyan keveset nem is lehet készíteni, mint ami egy-egy étkezéshez, kettejüknek kell. Szerencsére, az unokák gyakran elhívják a

B. TÓTH KLÁRA

ÉNEK, MELEGVÁLTÁSBAN

Sose tudom, melyik én ébred fel reggel. Este gyanútlanul lefekszem, olvasgatok, írogatok, gondolatban megtervezem a másnapot, tele vagyok optimizmussal, életkedvem egy cserkész tábornak is elég lenne, de reggel elveszítem ezt a magabiztosságot, rájövök, hogy ez most nem én vagyok, figyelem magam, már a fürdőszoba felé botorkálva átesem az elöl hagyott partvisban, lehajolok érte, persze leesik a szemüveg az orromról és kettétörik, félvakon tapogatózva turkálók a fiókban pillanatragasztóért, mikor végre beleakad a kezem, leesik a kupak és hozzáragad az ujjam, nagy nehezen lefejem az orvosi szikémmel, a bőröm kemény, mint a rinocéroszé, a reggeli kávécsésze is tétován remeg a kezemben, túl apró kortyokkal iszom, míg máskor csak úgy döntöm magamba, minél szorongóbb vagyok, annál jobban vágyom, hogy újra az a másik legyek, aki fölpattan, percek alatt elkészül, éhgyomorral elintézi három fontos telefönt, megválaszol tíz levelet, megeteti a kutyát, macskát, családot, miközben lelakkozza a kitömített képet, mert másnap már retusálni kell, földobja a háromfogásos ebédet, mert délre itt vannak a vidéki rokonok, lerohan a pincébe, lefűrészel három, plafonig érő deszkát, gyorsan lealapozza, megfesti rájuk az éjjel megálmodott triptichont, mert az ihlet nem vár, közben a létra tetején, a rögtönzött Parnasszuson, megszülné néhány petrarcái szonettet, mire elkészül, és visszatér a valóságba, az ebéd is megfőtt, már csak a meggyes piskóta van hátra, de azt összedobja, míg meghallgatja az angol leckét, de így, ebben a „másállapotban” kizárólag félpár zoknikat dob ki a szekrény, akik szípgöngyölök keresik a párjukat, a cipőfűzőm se talál bele a lyukba, hiába nyálazom-hegyezem fél órája, közben a kávé kifut, a rántotta odaég, a fél pár csizmám cipzárja elakad, se fel, se le, így bal lábamon egy kockás posztópuccsal bicegek ki a közértbe, a csizmaszár lekonyulva söpri a pocsolja vizét, ahogy a dögnehez cekkerrel átugrálok a járda gödreiben megmaradt hólét, a víztükörben keresem azt a másikat, gyere már, válts le végre, már azt se tudom, sok vagy kevés vagyok-e magamnak, jön is, ott vigyorog vissza a víztükörből, felismerem a kaján hanghordozást:

– Nem, öregem, ma még te vagy a soros, bírd ki magad reggelig!

PETRUSÁK JÁNOS

MIT ÉR AZ ÍRÓ – HA PRÓZÁT ALKOT
ÉS MAGYAR?

Mindenki szeret beszélni önmagáról, bajairól. Akkor az író, ha prózát alkot és magyar, miért ne beszélhetne? Sőt, mi írunk is, ha már a választott tevékenységünk neve ez.

Engem nem csupán régtől foglalkoztat a mai magyar írói lét problematikája – saját magam és kortársaim-kartársaim gondolatai –, hanem erről már többször és több helyen megjelentettem írást, vagy felszólaltam ebben a témában. Többek között a *Mitől drága, az a drága?* (esszé a könyvek áráról) írásomban (*Irodalmi Kávéház Magazin*, 2015) a könyvek árán túl arról írtam, hogy miért a szerző-kitaláló van a legkevésbé megfizetve a szép nagy könyvárakból. *A Sikerre vagy sikertelenségre ítélve? Melyik most a TE sorsod, igen, a Tiéd, mai magyar író?* című esszémben (Várad, 2017) a jelenbeli meg- vagy nem-becsülés témáját fejtegetve eljutottam a „miért csináljuk?” kérdéséig. Szerveztem még egy kis beszélgetést is *Mit ér az író, ha magyar?* címmel.

És? Na, tegyem már fel a nagy kérdést! Minden maradt, mi volt. Sőt!

Egy ismerősöm ismerőse – tehát majdnem rokon szabolcsi viszonylatban, egyébként politikus – feltette a nagy kérdést: miért van kevés mai magyar prózaíró.

Kezdjük az alapoknál, mindenféle iskoláknál. Általánosban, középiskolában és felsőfokú írásbeli vizsgák vannak, de egyre inkább angolszász mintára tesztelnek. Az esszék meg? Otthon készítették, internetről összevágottak, sablonosak. Gyakorló pedagógusként történt velem, hogy egy fiatalember benyújtotta nekem, a konzulensnek a szakdolgozatát, s én nem voltam ezt hajlandó elfogadni. Ugyanis, nem ő írta! Ezt onnan tudom ennyire bizonyosan, hogy ő írta le: egy női név szerepelt a szakdolgozat címlapján! Amennyiben megnézzük az internet világát, de még a nyomtatott sajtót, sőt a könyveket is, ott is találhatunk olyan szövegeket, amelyekről ordít, hogy azok innen-onnan összeszedettek.

Tehát: az iskola ma nem nevel prózaalkotásra, s úgy lehetséges eljutni főiskolára-egyetemre, hogy a legkisebb erőfeszítést sem teszik sokan az önálló fogalmazásra.

Mi a helyzet a sajtóval? Ott is ez: az igényesebb, megkutatott dolgozatokat a szerkesztők kiostálják, azzal, hogy az olvasóiknak nincs igényük erre. Maradnak az egymásra keresztben és kasban hivatkozó, szó szerint is összeférfelgetett szöveg-szövetdarabok, amelyért ugyanannyit kap alkotójuk, mint az, aki napokat kutatott, s akinek önálló gondolatai is vannak.

Az írást és megjelenést létszükségletnek tekintő mai magyar alkotók helyzete azonban – különösen az utóbbi években – nem annyira rossz, hogy állandóan kellene panaszkodni, s mindenkinek egyaránt.

A poéták – lánglelkű ifjak és örökifjak – kifejezetten jó helyzetben vannak. A nyomtatott irodalmi magazinok több szempontból is őket keresik. Először is nagyon sok fő- és felelős szerkesztő költő. Vagy ha nem, akkor a prózarovat – ha egyáltalán van külön ilyen – szerkesztője az. Ebben az esetben viszont a prózában is költészetet keresnek, s ha nem találnak, nem kell nekik. Ráadásul az iskolákban jóval több költő cseperedik, mint egy otthon, magányban molyolgó prózaalkotó. S mert a hasonló a hasonlót keresi, ezért az irodalmi rendezvényekre megjelentek nagy része poéta, s oda ugyanúgy költőt várnak. Igaz ugyan, hogy az ifjú poéták legnagyobb része a felnőttkorba lépve már nem foglalkozik alkotással, vagy csak önmagának, megjelentetni már nincs igénye. Viszont ama poéták, akik a szerkesztőségeknél megragadnak, oda rendszeresen írnak, vagy másokat szerkesztenek, azok az újabb és újabb ifjú poéták világából lelkes olvasókat és rajongókat lelnek. Bár el ne feledjük, az olyasfajta versalkotók, akik nem szerelemről (és szexről) meg búról és bánatról, esetleg első pattanásokról írnak, hanem egy életút megtételével megérlelődik bennük a haza- és nemzetóvás, azok ugyanúgy le-legyintve lesznek, mint a próza- és drámaírók.

A másik ok, amiért a szerkesztők inkább kedvelik a verseket, méghozzá a rövidebbeket, az, hogy egy-egy vers kevesebb helyet foglal, mint egy prózai alkotás. Még egy kis karcolatnál vagy tárcanovellánál is kevesebbet. Így kevesebb papírt fogyaszt a vers mint a próza, de azon a kevesebb lapon jóval több poéta, vagyis alkotó jelenhet meg, mint prózaíró. (Nagy drámák íróiról már nem is szólva.) Néhány kis irodalmi műhely lapjának olvasói meg maguk az alkotók és azok barátai. Tehát korántsem mindegy, hogy egy számban tíz-tizenöt vagy ötven alkotó van benne.

Ahol pedig a prózát is megjelentetik, ott jön a nagy keservünk: a szerkesztőség egál-egál vagy mű-mű alapon egy háromoldalas esszét vagy novellát ugyanúgy értékeli – anyagiakban –, mint egy néhány strófás, avagy soros verset. (Bár igaz, verset alkotni sem könnyű, akkor miért értékelnék ezt kevesebbre?)

A harmadik szempont, amiért a prózaírók hátrányban vannak, az irodalmi estek-klubok szempontja. Ott egy lelkes szervezőnek hála, összejön időről időre egy csapat, öt-hat ember, mivel tíz érdeklődő már tömeg egy kulturális rendezvényen. Az időkorlát harminc-hatvan perc, és ezalatt még beszélgetni is kell, tehát vagy egy novellát olvasnak fel, vagy tíz verset. Ugyanannyi idő alatt. S a művelődési ház leírhatja: irodalmi klubunk ma is tíz verssel foglalkozott, nem pedig egy, egyetlen egy novellával.

Aztán: az alkotói szempont! Ki ne hagyjam. Én magam ifjúként alkottam verseket. Most már nem, bár szívesen kényszeríteném magam versekre, csak hogy megint ifjú legyek, ha ez így menne... Azért még mostanság is van olyanom, hogy leírok egy-egy néhány sorost. Mondjuk borotválkozás közben vagy utazás során bevillan, s aztán leí-

rom. De ugyanezt megtenni egy novellával, regénnyel vagy nagyregénnyel hogyan lehetne? Nem hogy a regényíráshoz, hanem a novellaíráshoz is idő, idő és még több idő kell. A szociográfiához előtte meg még kutatás is!

Az, hogy járjuk rendesen körül a témát, alkotói habitus kérdése. Lánglélek a költészet-hez kell (látom, leírom, élem és csinálom), a prózához csigalélek. Behúzó magam a magam világába, aztán csinálom. Akár évekig, ugyanazt. Aztán előbújok az eredmény-nyel. S nézem, közben mivé lett a világ, a világ meg néz vissza rám, hogy én mivé lettem időközben.

Mindezt – csakhogy a prózaírást ne népszerűsítsem (mert így nem fogom), hanem megvédjem, ha lehet –, majdnem kettő egész óra alatt írtam le. Előtte meg fél napot töprengtem, úgy is, hogy elolvastam a korábbi gondolataim. Majd aztán újra és újból elolvastam ezt az írást. Ne legyek nagyzó, foglalkoztam vele úgy egy napot. Bezzeg poétaként! Nézzük csak:

Verset írni nem tudok,
így költő sem vagyok.
Maradt nekem a próza,
gondolataim elmondója.

Mértem az időt: kettő egész perc volt. Akkor ennyi...

DEMETER JÓZSEF

HIÁNY/TALANÍTÓ

Itt volt a csönd. A csöndek csöndje.
Te hol vagy, kedvesem. Gyöngéden
Lépj, szép gyöngéden érj a mirtusz
Leveléhez. Itt – volt a rét. A rétek
Rétje. Dús zöld, színes szél, mesékbe
Lengő. Hol volt, hol nem volt időkből,
Hol volt, hol nem volt Időkbe –
Angyali, szívzengő. Itt már az erdő
Nyomát látni. Madarak boltíveinek
Elkéklent árnyékát... Itt volt a forrás –
Hús, földi szomja. Arcunkat a Maros
Hiánya mosdatja. Emitt? A vers helye.
Szikkadt kalamáris, de! Hol volt az ég,
Egünk ege, nos! Hogy, s mint, oly régi
Kedvesem? Gyöngéden lépj, szép
Gyöngéden, visszakéklő verseimben.

SZOMSZÉDOLÁS

PÓDA ERZSÉBET

ELŐRETOLT HELYŐRSÉG FELVIDÉK

Az *Előretolt Helyőrség Felvidék*, a Szlovákiában megjelenő *Magyar7* közéleti hetilap irodalmi mellékleteként jelenik meg havonta egyszer. Elsősorban a felvidéki magyar írók, költők alkotásait közli, de az anyaországban és a Kárpát-medence magyar lakta területein élő irodalmárok műveit is szívesen bemutatja az olvasóinak. A melléklet minden egyes számát felvidéki képzőművészek munkáival illusztrálja.

A két részből álló lap az első felében főként időszzerű témákkal és az aktuális eseményekről szóló tudósításokkal foglalkozik, a másik része pedig túlsúlyban a szépirodalomé. Több állandó rovata is van, ilyen a Fordulópont, amely a címlapon mindig egy-egy adott témát boncolgat, a *Vezérvess*, amely szintén valamilyen alkalomhoz, évfordulóhoz kapcsolódik, az *Iránytű*, a fiatal tehetségek írásait tartalmazó rovat, a Zengőré, amely meséket, mesés versikéket közöl, és a Múltidéző, amely a már-már elfeledett felvidéki kapcsolódású irodalmárokat mutatja be. A lapszám rendszeresen jelentkezik színházi, valamint könyv- és filmrecenziókkal. Több mint egy éve a hátsó oldalt teljes egészében a képregény foglalja el, amelynek érdekessége, hogy kortárs írók novelláit „képesíti” meg. A lapban egyaránt lehetőséget kapnak az elismert írók, költők, és a szárnyaikat bontogató fiatalok is.

Az *Előretolt Helyőrség*nek két újabb projektje is van. Az egyik az a videós program, amelyben a felvidéki szerzők maguk olvassák fel saját műveiket. Ezek a videók megtekinthetők az *Magyar7* hetilap internetes felületein, valamint a Youtube és a Facebook platformokon is. A másik projekt keretében az *Előretolt Helyőrség* munkatársai egy körút keretében mutatták be a lapot és a kortárs irodalmat a felvidéki magyar tanítási nyelvű középiskolák diákjainak. Ennek a programnak fontos eleme volt a tehetséggutató is, hiszen a Szlovákiai Magyar Írók Társasága 2022-ben létrehozta a Grendel Lajos Mentorprogramot, amelynek legfontosabb feladata a fiatal tehetségek felkarolása.

(A következő oldalakon az *Előretolt Helyőrség Felvidék* szerzőinek verseiből és prózai írásaiból adunk közre válogatást. A szerk.)

BOLEMANT LÁSZLÓ

ÁLOM

valahonnan mélyről
az álom hajszáleres testéből
megíródott a vers

álomban apámat láttam
ahogy kinyitotta a nagykaput
és kísértelt rajta

most a kapu hegesztett acéllemezeit
a nyomott lapos piramisokat
szórja be
az udvar és a járda porával
a márciusba tévedt havas szél

ezekekről a kapuszárnyakról szólt a vers
kitámasztva ugyan de a szél útjában
ezek a kiterjedt felületek
mozgásra vannak kényszerítve

s meg-megzörren a rusztikus acélpántban a keret
a szárnyak lemezei meghajlanak és a támasztórúd
elforduló szára belecsapódik mint egy tóba dobott faág

a hullámok ugyanúgy koncentrikusan terjednek körülötte
hangba és némaságba vesznek

zörgés
pléhlemezhajlás
néma deformálódás
az atomrács hálójában

s te valahol éppen
szárnyakra rakod zsoldjaidat
hogy hallj valami valódit

CSÉFALVAY FANNI

KI VAGY TE?

A nappaliban állt, amikor meghallotta a bejárati ajtóban elfordulni a kulcsot. Nem sietett oda, inkább komótosan körbepillantott még egyszer az üres szobában. A falak frissen festve várták új gazdájukat, fehéren, csupaszon fogták közre a már előre felmosott, világos színű parkettával lerakott padlót. Amikor kinyílt az ajtó, a boltív alatt a hang felé sandított.

– Hát nem csodálatos? Öt perc múlva megérkeznek a költöztetők is, aztán úgy rendezgeted, dekorárod a lakást, ahogy csak szeretnéd, drágám! – mondta egy fiatalos, izgatott férfihang, valószínűleg a feleségének.

Válasz nem érkezett, csupán egy csók cuppanását hallotta. Nagyot sóhajtott. Már megint fiatalok, gondolta magában bosszúsan, az öregekkel sokkal kevesebb a gond. Végül rávette magát, hogy megnézzék az új jövevényeket, akiket ekkor már a konyhában talált.

Megkönnyebbült, amikor megbizonyosodott róla, hogy legalább kutyájuk nincs. Legalábbis egyelőre. Gyermeket sem hoztak magukkal, csupán egy magas, szakállas férfi és egy alacsonyabb, dekoratív nő állt a konyhában és boldogan csevegtek. Mindketten a húszas éveik közepén járhattak, és mivel választékosan beszéltek, tanult emberek benyomását keltették.

Hirtelen megcsörrent a férfi telefonja. Mielőtt felvette volna, közölte a nővel, hogy a költöztetők hívják.

– Rendben, máris megyek. Igen, igen a második. Nem, jobb oldalon, itt van az a kovácsoltvas kerítés. Jó, igen. Azonnal... – majd sietősen kiment a helyiségből.

Csendes megfigyelőnk ekkor közelebb somfordált a nőhöz. Kíváncsian nézte, már-már tetszett neki a csinos, kifinomult alak. A nő ekkor váratlanul felé nézett, tekintete nyugtalanságot tükrözött, de talán nem látta meg. Sokszor előfordult már, hogy az új lakók valamelyike megérezte a jelenlétét, de eddig senki sem látta meg. Az ilyen jövevények általában nem maradtak sokáig, mindig nyugtalanok voltak, és sokszor egész éjszakákon át nem tudtak aludni. Pedig ő sosem bántott vagy zaklatott senkit, szerette a nyugalmat. Ezért rühellte a kutyákat. Ők mindig látták, és általában örült módon ugattak, morogtak rá, féltve gazdáikat. Kölcsönösen nem kedvelték egymást. A macskákkal

azonban más volt a helyzet. Ők is látták őt, ám ellenszenv helyett gyakran barátságot kötött velük. Szerettek vele játszani, ahogy ő is, főleg kergetőzni. Viccesnek találta, ahogy a gazdáik értetlenül nézik, ahogy a macskájuk rohan fel és le, miközben az emberek szerint nincs ott semmi. De a semmi nem létezik. A semmi valójában mindig valami.

A nő zavartságát a kivágódó ajtó szakította félbe. A nyitott ajtón a férj jött be elsőként, utána két-két magas, testes férfi, akik nehéz bútorokat cipeltek. Egy ilyen házba modern bútorokat hoznak? Ezt mégis, hogy gondolták? Már szinte fel volt háborodva. Kiment az ajtón, hogy szemügyre vegye a többi rakományt, amíg mindenki foglalkozkodik valamivel. A teherautó zsúfolásig meg volt pakolva hatalmas, fehér bútorokkal és számtalan, egymásra halmozott kartondobozzal.

Elöntötte a düh. Minden alkalommal ugyanígy érzett, ahányszor új lakók költöztek be. Nem tisztelték a házat, a történetét, mindenki csak a maga akaratával törődött. Láthatatlan könnyek szöktek a szemébe, nem tudta, kibír-e még egy ilyen berendezkedést, felújítást, nézni, amint mások birtokba veszik az otthonát. De elmenni sem akart. Mégis, hogyan mehetne el, amikor több mint száz éve itt él? Ő tervezte meg a házat, élete szerelmével együtt építették fel, küzdöttek érte, itt nevelték gyermekeiket, itt halt meg a férje, és végül ő is.

Sarkon fordult, és a kert végében lévő virágágyásokhoz ment. Leült a fűbe, a fűszálakkal kezdett játszodozni.

– Kedvesem, mondd, mikor lesz már vége? – sóhajtotta, de tudta, hogy válasz nem fog érkezni. A férje sosem volt itt a halála után.

Ekkor hatalmas csörömpölés hallatszott a konyhából, ő pedig rögtön felpattant, hogy megbizonyosodjon róla, a vandálok nem az ő antik konyhabútorát tették tönkre.

Bedugta fejét az üvegajtón, melyet az előző tulajok készíttettek, hogy könnyebben jussanak ki a kertbe. Egy nagy doboz feküdt a földön, mellette a feleség próbálta megmenteni a még épségben lévő tányérokat, az egyik költöztető pedig sűrű bocsánatkérések közepette igyekezett segíteni.

– Az anyámtól kapott készlet – mondta bosszúsan a nő, miközben fel sem nézett a férfira.

Megfigyelőnk belépett a konyhába. Megnyugodott, hogy nem az ő dolgaiban tettek kárt, és fellélegezve nézelődni kezdett a nagy házban, melyet fokozatosan, egyre inkább belaktak az új jövevények.

El kell ismerni, pár órával később egész ízlésesen festett a hely, bár még nem készült el teljesen, sok munkálat volt még hátra. Az ablakon kinézve látta, ahogy a nő az újfent elhelyezett hintaágyon pihen, és a naplementét nézi, mellette pedig egy vastag könyv hever. Eldöntötte, hogy ő is kipróbálja ezt a számára új ülőalkalmatosságot, és kipiheni a nap izgalmait.

Lassan sétált, ráérősen. Közben elment a férfi mellett, aki még mindig bútorokat tologatott ide-oda, elfoglaltságában nem érzékelte a jelenlétét. Továbbhaladt, kilépett a nyitott üvegajtón, majd odaballagott a hinta mellé. Figyelte az új lakótársát, aki a könyvet olvasta, majd végül leült a hinta másik végébe, mire a nő becsukta a könyvet. Óvatosan megérintette a nyakában lógó nyakláncot, majd a láthatatlan megfigyelőre emelte tekintetét:

– Ki vagy te?

KOVÁCS KITTI

MENETSZÉL

Mindig az esti volt a legrosszabb. Eleinte kifejezetten szerettem – egész más arcot kaptak az utcák, amikor már nem nyújtott társaságot nekik a napfény. Másféle emberek lakták be a várost, új szemszögből néztem mindenre, ami sötétségbe burkolózott. A falak kiélesedtek, az emberek gyanúsakká váltak, a levegő felfrissült.

Aztán ráuntam. Elvesztette a varázsát. Sokáig elhúzódott, egyszerre gyötört az éhség és a kimerültség, és a fejemben még hosszú órákon át folytatódott a műszak. Mikor a kocsiban beiktatott rövid alvás után, a túlélést kockáztatva hazavezettem, hogy a tompán lüktető nyakammal bevánszorogjak a házba, mindegy volt, hogy már nem ülök a kormányon. Lehunyta szemem mögött is láttam a forgalom fényeit, ott sűgött fülemben a motor nehézkesen köhögő zaja, és szinte minden hajnalban fékcsikorgásra riadtam. Délelőtt tízkor már senkire sem emlékeztem azok közül, akiket előző nap fuvaroztam. Törődött minden. Nem maradtak velem arcok, illatok, hangok. Csak a pislákoló taxióra és a cím, amit megadtak. Néha egy mélybarna zakó gyűrt gallérja, vagy a piros pénztárca, amit pár hete láttam valakinél, mikor a türelmetlenségtől remegő tenyerembe számolta le a díjat, és most egy olyan bolt kirakatából bámul rám gúnyosan, ahonnan még a papírtáskát sem engedhetném meg magamnak. Az a nő meg borraivalót sem adott.

Ma egy éjjeli bár elé hívtak. Kicsit késtem. Rég megtanultam, hogy ha szabadkozással kezdem a dolgot, csak magam alatt vágom a fát. Kimerítő nap volt, nem terveztem céltalan társalgással elütni az időt, már a ködös időjárás gondolatától is zsongott a fejem. Ott állt a társaság a nyirkos járda szélén. Fiatal lányok lenge ruhákban, egy mellettük álló fiú próbálta az egyikükre ráerőltetni mélykék pulóverét. A klub villódzó fényei alatt beszélgettek. Leengedtem az ablakot.

– Majd mikor hazalátogatsz, visszaadod. Nem fog hiányozni.

– Komolyan nem fázok! – ellenkezett nevetve a lány, és finoman eltolta magától a ruhadarabot. A fiú rosszalóan megcsóválta a fejét, és futólag megölelte.

– Itt a taxid – mutatott felém. A lány bólintott, sorban megölelt mindenkit, míg én türelmetlenül doboltam a kormányon. Mindegy, az óra jár.

Hallottam az ajtó nyílását, a többiek hangosan vihorászva búcsúzkodtak tőle, míg beszállt. Ahogy köszönt, megcsapott az alkohol keserű szaga, és komoran néztem végig, amint esetenül bemászott a hátsó ülésre, a magas sarkú cipőivel hadakozva. Nagyot sóhajtva hajolt le, és elkezdett a kapcsokkal babrálni, én pedig az autó mellett vadul integető barátait figyelmen kívül hagyva finoman a gázra léptem.

– Hova lesz? – kérdeztem. Az irányjelző monoton kattogásához igazítottam ujjaim dobolását a kormányon. Meglepetten felkapta a fejét, mint aki megfélemedezett arról, hogy címet kell megadnia, ha haza szeretne jutni. Mélázva kinézett az ablakon, majd a visszapillantó tükörben találkozott a tekintetünk. Vagy tizenöt évvel fiatalabb lehetett nálam, épp csak betölthette a huszonötöt. Sminkje csomókban tapadt a bőréhez a szeme alatt, eperszínű rúzsát igazgatta ujjával.

– Remélem, nem okozok túl nagy kellemetlenséget... Lehetne, hogy csak nyitott ablakokkal autózunk egy kicsit? – kérdezte bátortalanul. Nem válaszoltam, csak leengedtem a hátsó ablakokat, ahogy kérte, és kapkodva hátranyújtottam neki egy papírzacskót. Nem hiányzott, hogy hányást sikáljak az üléskárpitból alvás helyett.

– Elnézést kérek az állapotom miatt. Ünnepeztünk – nevetett feszengve, ahogy kihúzta az ujjaim közül, és maga mellé tette az ülésre.

– Nem probléma – feleltem. Egy napon majd az én lányomat is így viszi haza valaki, felesleges tagadnom. Láttam a tükörben, hogy lágyan mosolyog. Mikor rátértem a főutcára, kinyomta jobb karját az ablakon, és ahogy hátrapillantottam, hogy megnézzem, mi baj, láttam, hogy hullámozni kezdett vele a levegőben. Finom mozdulatokkal forgatta a csuklóját, barna, loknikba göndörített haját összeborzolta a szél, de nem törődött vele. Egy pillanatra józannak tűnt.

– Gondol néha a halálra? – kérdezte hirtelen, pár kényelmes csöndben töltött perc után. Balra kanyarodtam. Szélesre tárt ajtók mellett haladtunk el, az éjszakai élet hangjai egy-egy röpké pillanatra beszűrődtek hozzánk, hogy aztán ismét kiszökjenek a sötétségbe. Nevetéstől és kiáltásoktól visszhangzott a tér. Mostanra éreztem a hajából áradó cigarettafüst szagát is. Elhúztam a szám.

– Igen – vontam vállat. Ebben az utcában narancssárga fénybe vont mindent a közvilágítás, tisztábban láttam a szélvédőre száradt esőcseppek nyomait. Holnap muszáj időt szánnom arra, hogy lemosom a kocsit.

– Beteg vagyok – jelentette ki álmatag hangon, ködös tekintetét az elsuhanó épületekre függesztve. – Rák. Túl késő a kezelésre.

Zakatóló szívem a gyomrom mélyébe zuhant. Elféledett ujjaimat bámultam a kormányon, hirtelen nehezebb lett a nyelés, ahogy próbáltam mondani valamit. Nem jött ki semmi. Csak az irányjelző gépies hangja valahol az elmém mélyén. Most először nem volt bekészített, gépies válaszom, amit ezredszer is lustán előhúzhatok a zsebemből. Zúgott a fülem. A tükörbe pillantottam, kerestem a fiatal, névtelen lány arcán valamit, bármit, amiből rájöhetek, mit gondol, mit érez, hogy beszélhet erről így. Hallottam a mellkasomon át a szívem hevesen dübörgő reakcióját. Gyorsabban felfogta a mondat igazi tartalmát, mint én. Nem kelhettem vele versenyre.

– Minden rendben lesz – folytatta lágyan, mintha egy zárt ajtó mögül szólt volna. Az az érzésem támadt, hogy nem hozzám beszél. Nem igazán. Csak a kulcslyukon szűrődik át a hangja, én pedig épp arra tévedtem, és fültanúja vagyok annak, ami valójában csak

rá tartozik. Hagytam, hogy mondja. – Búcsúbulit szerveztek nekem a kollégák, arról jövők. Persze nem tudják... Azt mondtam nekik, hogy elvállaltam egy állást külföldön.

Rám pillantott, vonásai néha élesebben kirajzolódtak, ha utcalámpa alá értünk. Vékony ujjaival hátrafésülte haját kipirult arcából. Sőhajtott. Kapkodó tekintettel kerestem rajta az elmosódott sminket, a ferdén felvitt rúzszt, de csak őt láttam. Talán legközelebb a pulóveres fiú hív majd a bárhoz, őt veszem fel egy hűvös, őszi éjjel. Szótlanul mosolyog majd a telefonja kijelzőjére a kellemes este után, mit sem sejtve, a kék fény kényelmes illúziójába burkolózva. Kivilágított alagutak alatt haladunk majd el, kellemes dallam szól a rádióból, én pedig elfelejtem a hangját, amivel megadta a címet. Majd mikor hazalátogatsz, visszaadod. Nem fog hiányozni. Szúrt a szemem.

– Épp csak azt nem mondtam, hogy a külföld az égben van.

Felhúzta az ablakot, hirtelen nehéz csönd telepedett ránk a besüvítő szél zaja nélkül.

– A Krizantém utca 9-hez, legyen szíves – kérte tükrösen csillogó szemekkel, és ismét lehajolt, hogy visszavegye a kényelmetlen túsarkút. Nehezett nyelve bólintottam, az irányjelző kattogni kezdett, és kikapcsoltam a taxiórát.

HODOSSY GYULA

CICERO HARCA A PATKÁNNYAL

A patkányság nem egységes:

Van telhasú és van éhes.

(Heine: A vándorpatkányok)

A borospincém tetején lévő földrakást

szitává fűrták a patkányok.

Vannak szürkék, barnák, kicsik, nagyok,

élők és döglöttek.

A döglöttek csupán egy ideig azok,

mert az életrevalók felzabálják őket,

még a csontjaikat is,

csak a koponyák maradnak figyelmeztetésként,

hogy mennyi az éhes patkány,

és mire képesek, ha éhesek.

A vájatok teli étellel, nyüzsgéssel,
harácsolással.

Itt kint undor, nyugtalanság, félelem.

Nem etetem, nem nevelem a férgeket,

nem tartok nekik szónoklatokat a hagyományról,

hogy milyen volt nélkülük,

nem is nézek rájuk, rettentő a pofájuk.

Ha félek, verset szavalok nekik,

bár nem hiszem, hogy értik.

Vizet nyomatok a lyukakba,

hátha odébb állnak, de nem.

Ha itt az ideje, a Nap vöröslík, a Hold sárgállík,

ha itt az ideje,

a patkány a kerítéshez simulva vigyorog,

tudja, hogy falka-tag,

s hogy a lélek halhatatlan, nem érdekli,

az egységről meg fogalma sincs,

tudja, hiába a méreg és a golyó,

ő fúr és tűr,

nem érdeklik eszmék, szócsaták, érvek.

Ha nappal meglátsz egyet,

tudhatod, ezer is van belőlük,

lassan felzabálják a múltad,

történeteidet behurcolják a fészkeikbe,

hogy a másén, a tiedén fekiüdjenek.

A borospincémbe nincs patkány,

a téglakirakásos boltív átrághatatlan,

idelent, a vélt biztonságban

még hiszem, a jövőmet én alakítom.

Ciceró meg mindhiába figyelmeztetget

több ezer éve már.

GÁGYOR PÉTER

HA MAJD CSÖND LESZ

Egyszer csönd lesz,
s nem mindegy, milyen,
a csönd is lehet unalmas,
az ember, aki addig fél, amíg él,
csak mereng.
Az utakon, s az utak helyén
majd halkán sétál a szél,
az arra vonuló tömegek
nyomait bejárja.
Tőle kérdezd a létet,
hogyan élet lesz-e még.
Csönd lehet, sűrű a hallgatás,
mikor beborul az ég,
bólogat pár néma virág,
valami mindig elmúlik,
mint a sötétség reggelente,
s megmarad
az elmúlás történelme,
sok legenda, hiedelem,
becézzük históriának...
Harsány indulók szólnak,

dicsekvő hatalmak
írják a krónikákat.
És megváltoznak az utcanevek,
a városokat is átnevezik,
szobrokat döntögetnek
slemil új uraink,
és új a festék,
a plakátokra pingált
ákom-bákomokat
fáradt szemek lesték,
majd eső mossa le...
Csak a semmi marad.
Hol volt, hol nem
a kedves vidék,
a rétek, erdők, vízpartok.
Minden más lett,
másmilyen sírhantok,
a csönd nem ölel magához.
Denevérszárnyú madarak
hangtalan serege szálldos,
és a toronyóra is elhallgat.

RAVASZ JÓZSEF

AMIT NEM MONDHATOK EL

Visszafelé gondolkodni kényszer-e?
Az emlékek térben és időben
zsugorodnak, már csak
erőnléte a tudatnak lelkesítő.

Lesznek napok, melyeket
Isten csak nekem teremt.
Nem mondhatom el szeretteimnek.
Végül ez a legnagyobb fájdalom.

Z. NÉMETH ISTVÁN

ÉDESEN IZZÓ

Mennyi életen át kergetőztünk:
kiscsikók napfényes réteken,
sasok a kihűlő ég puha ágán,
aranyhalak széthulló üvegmedencében,
táltosok a fodros álom partjain,
hajad volt párnám,
szíved volt vánkosom,
minden testet öltésben,
a köztes lét hömpölygő áramában
figyeltem magunkat, kút fölé hajló,
ágak közt bújó, egeket bámuló,
a kócos ifjúságot lassan kifésülő,
nagy, barna szempárban visszatükröződő
félénk gyermekarcunk minden rezdülését,
ahogy az élet vízébe kavicsot dobálunk,
ahogy a hegyekké tornyosuló napok
csúcsára érve lassan megtanuljuk egymást.

Szíved volt párnám,
hajad volt vánkosom,
fejpántom két hűvös tenyered,
lakhelyem, örök lakhelyem

Szeptember végén.

*Amíg nyitlak a völgységben a kerti virágok,
amíg kintlak a nyírfák az állatok élte,
De kintlak a szélben a szél: világos?
Amíg ki kintlak a kerti virágok.
Amíg ki kintlak a kerti virágok.
Amíg ki kintlak a kerti virágok.
De kintlak a szélben a szél: világos?
Amíg ki kintlak a kerti virágok.*

*Elhullt a virág, elviharoz az élet...
Vél: kintlak a kerti virágok.
Amíg ki kintlak a kerti virágok.
De kintlak a szélben a szél: világos?
Amíg ki kintlak a kerti virágok.
De kintlak a szélben a szél: világos?
Amíg ki kintlak a kerti virágok.*

Petőfi Sándor: Szeptember végén című versének kézirata (részlet)

PÓDA ERZSÉBET

HULLÁMZÁSBAN

Évek óta egyedül élt. Már nem akart emlékezni rá, ki követte el a hibát, ő vagy más. Nem lényeges, értelmét veszítette. Bármennyit vétkezett is, a büntetés, amit kapott, a kínzó magány, a görcsbe rándító önostorozás, a könnyekben úszó éjszakák rég meghaladták azt. S talán nem is ezt érdemelte. Talán csak rossz döntéseket hozott. A magány azonban itt volt, rátelepedett, áthatolt mindenben, mindenén, tönkretéve a boldogság iránti törekvését.

A reggeli séta elengedhetetlen részévé vált az életének. Szerette a kissé párás tájat ebben a fényszögben látni. Soha semmikor nem olyan, mint kora reggel. A nap sugarai, az illatok, a hangok mind különlegesek. Lágyan ölelik át megfáradt testét, gyógyító hullámokként kényeztetik.

Gyalogolt, ha látni akarta a szabadban élő állatok hancúrozását, és kocogott, ha semmi-re sem akart gondolni. Ez a reggel is ugyanolyan csodálatos volt, mint a többi. Az ösvény átvezetett egy fás részen. Az erdősávban terjengő avar- és mohaihat emlékfoszlányokat ébresztett benne. Mélyen magába szívta, hogy a képek élesebbé váljanak, de azok homályosan gomolyogtak tovább. Megtorpant. Összeráncolta a homlokát. Hirtelen emlékezni akart. Úgy érezte, valamit üzen a múlt, amit meg kell fejtenie, a feltörni akaró képek azonban szertefoszlottak. A fákat elhagyva a keskeny folyó partjára ért. Eldöntötte, kocogva teszi meg az út egy részét, épp nem akart gondolni semmire se. A vízen egy kacsacsalád úszott el. Arrébb, két kecses nyakú hattyúpár mélázva körözött a folyó közepén. Valahonnan kakukk kiáltozása hallatszott, aombok közt reggeli cikázással szórakoztatták egymást a madarak.

Egy gondolat zavarta meg. Meglepődve lassított, majd megállt. Soha eddig még nem történt ilyen. A kocogás alatt sosem gondolt semmire, ezért is szerette annyira ezt a tevékenységet. Csak a lüktető ereket érezte a homlokán, csak a szívdobogását hallotta, csak a vékony csíkbán, csiklandozóan folydogáló verejtékét érezte a derekánál. Teljes lényével a be- és kilégzésre összpontosított, ezen kívül nem létezett semmi sem. Nem volt kínzó, fájó, szép, kellemes vagy csúnya gondolata. Se jó, se rossz. Csupán a légzés. Be. Ki. Be. Ki. Ez a ritmus megnyugtatta. Elfelejtetett vele mindent.

Most viszont itt van a gondolat. Megállt. Figyelt. Azt az egyet ezer más követte. Mind ismeretlen volt. A hangok, a képek, az illatok, mind egybeállt. Csodálkozva nézett körül. A táj képe, mint egy hatalmas, sűrű szövésű anyag, lassan foszladozni kezdett, a látvány fokozatosan megváltozott. Új nap jelent meg az égen, melynek erősebben tűző sugarai sűrű sárgává változtatták a környéket. A fák, a virágok, a folyócska is szertefoszlott, egyszerre minden más lett.

Lába süllyedni kezdett a forró homokban. Lenézett. Nem volt cipője, s ahogy lassan feljebb kúsztatta szemét a testén, észrevette, hogy nincsen ruhája sem. Sőt, a teste áttetszővé vált. Ijedtség helyett végtelen csodálkozás lett rajta úrrá. Kérdései lettek volna, de csak érzések tolultak fel, szavaknak, gondolatoknak nyomát sem érezte. Ezek az érzések azonban sokkal többek, kifejezőbbek voltak bármilyen, számára addig ismert, konkrét gondolatnál. Egy arany-rózsaszínes spirálisan mozgó hullám átölelte. Lassan, simogatva. A feje búbjától a lábáig. Majd felemelte, és együtt hullámoztak tovább. Már ő volt a rózsaszínű rész, a másik az arany. Mégsem lehetett elválasztani a kettőt. Ismerte ezt a hullámot. Hozzá tartozott már réges-rég. Ezer meg ezer, meg ezer év óta. „Az” és „ez”, „ő” és „én” egybeolvadt. A teste lassan szertefoszlott. Rózsaszínű szálakká változott, melyeket átszóttek az aranyszálak, és fordítva: a rózsaszín is átszótte az aranyszálakat. Már nem lehetett tudni, melyikük melyik... Az idő megszűnt létezni. Kellemes, édes hullámozás maradt, tele jó érzésekkel, örömmel, boldogsággal. A szó kevés lett, a mondatok értelmüket veszítették. Elmúltak a kérdések, és elmúltak a válaszok. Egyikre sem volt szükség, anélkül is tudni lehetett mindent. Illat–hang–érzés mind összeforrott, ahogy a két különböző színű szál is. Minden egyben örvénylett. És ebben a mámorító örvénylésben értelmet nyert minden. A millió könnycsepp gyöngyökké változott, a markoló fájdalmak órái kristályokká, a szenvedés boldog forgatagá. A rózsaszín-arany szálhalmaz az örökkévalóságban maradt...

Sűrűsödni kezdett a reggeli pára. A part menti fasor lombjaiban abbahagyták a vidám cikázást a madarak. A két hattyú felszállt a vízről, és lassú szárnycsapásokkal továtúnt a levegőben. Mélységes csend ült a tájra. A keskeny folyóparton egy törekeny, idős nő teste feküdt. Ezüstfehér haja lágyan keretezte ezernyi ráncsal barázdált, finom vonású arcát, melyen mennyei boldogság tükröződött.

FELLINGER KÁROLY

LEHORGASZTOTT FEJJEL

Csak a méheken múlik, a méheken,
minden ideológia, minden nemes cél
egy-egy mézesmadzag, mondja magában
az Isten, mondogatja a jó gondnok,
aki az egész temetőért felel.
Mondogatja, mint a miniszterelnök,
akinek most készült el az ünnepi
beszéde megírásával a költő,
majd tükröt keres, hogy lássa magát, hogy
megtalálja a nélkülözhetetlent,
a páratlant, hogy a szemébe nézzen.

OLLÉ TAMÁS

MÁS EZ A MÁRCIUS

más ez a március,
zöldell a mező, s mondják,
hogy a jelent éld meg,
de nem megy, mert miközben
két pohár és önmagad között
a bizonytalan jövőt féled,
még a múlttal sem sikerült
egészen megbékélned.

nehéz ez most, csak
nézd, hogyan esik ma is minden
ki a kezemből, s a sok tehertől
széthasad rajtam még az ingem is –
te szomorú vagy, ő fáradt,
én talán mindkettő.

s arcom bár sápadt,
de bennem a lélek
még mindig elevenen ég,
mert az élet, úgy
ahogyan te is élted,
egészen csodás,
s volt idő, hogy átadd
annak minden pillanatát.

de hová tűntek az évek?
pillanat volt csupán?
s nem értem az egészet.

...

még mindig lennék vándor,
a sivár, puszta égen,
s néznék ki a fejemből,
magam mögött tudva
ezt a másik márciust.

RECENZIÓK

OLÁH ANDRÁS

AZ IDILL ÉS TRAGIKUM KÖZÖTT

Bakacsi Ernő: A tiszai ember

Sorskérdéseket vizsgáló, a történelmi múltta visszatekintő, ugyanakkor morális problémákat is megfogalmazó novellagyűjteménnyel lepte meg az olvasót Bakacsi Ernő. Válogatáskötetről van szó, amelyben a legerősebb hatást kiváltó írásait rendezte sorba.

Rendkívül színes, sokféleséget tükröző anyagról van szó, amelyben az események és a háttér realiztikus ábrázolása mellett a szereplők megformálása is kulcsfontosságú. A történetek életszerű, valóságalapú témákra épülnek, ugyanakkor drámai – nemegyszer tragikus – pillanatokra hegyeződnek ki.

Fővillannak epizódok a világháború korából, a holokauszt rémisztő időszakából, a Rákosi-diktatúra éveiből és a Kádár-korszakból is, de – a csernobili katasztrófa révén – a szovjet rendszerbe is bepillantást nyerhetünk.

Dilemmák, döntéskényszerek adják a legtöbb történet alapját. Ilyen az aratási időszak előtti napokban elrendelt, begyűjtési utasítást kapó fiatalember kálváriája, aki őrlődik az utasítás és az ismert valósághelyzet között, ugyanakkor mindenki őt tartja felelősnek – még a szerelme édesapja is – holott, valójában, otthon neki sincs mit ennie (*A begyűjtési felelős*). A novella az emberi tehetetlenség és kiszolgáltatottság irányából közelítve ábrázolja, hogyan válik kilátástalanná az egyén sorsa.

Hasonló belső vívódások gyötrik az egykori rendőrségi alkalmazottat, aki annak idején meggyőződésből állt a hatalom szolgálatába (az 50-es években még Piros László belügyminiszter is dicséretben részesítette, később pedig egy vállalatnál lett a politikai hatalom figyelő tekintete), ám halálos betegen szembesíti önmagát és lányát a valósággal, és feltárja évekig titokként magában cipelt bűneit (*A titok*).

A gyötrő lelkiismeret áll *A börtönparancsnok* című alkotás középpontjában is. A mű főszereplője képtelen feldolgozni az őt facsaró és felőrlő emlékeket, és öngyilkosságba menekül.

Ugyanebbe a visszásságokkal terhelt korba tekint vissza a *Lupusz* című novella hőse is, aki egy vizit során kórházi főorvosként szembesül a múlttal: az egyik páciensben ráismer a kópusztai internálótábor mindenki által gyűlölt őrére. Ez a történet azonban már arra mutat, hogy aki akart, tudott megfelelő választ találni a zsarnoki önkény kihívásaira.

Igazán drámai helyzetet tár az olvasó elé a csernobili katasztrófa elhárításán dolgozó – életüket önként vagy kényszerből feláldozó – munkások utolsó napjait feltáró történet (*Hősök vagy áldozatok?*), amelynek szereplői a feladat vállalásakor még nem ismerik a veszély mértékét, de valóságos választásuk nincs is. Hiszen, ha nem hozzák meg az áldozatot, akkor a pusztítás még elementárisabb erejű, még több áldozatot szed. Ugyanakkor a történet lehetőséget teremt arra, hogy ne csupán (és nem is elsősorban) a katasztrófa közvetlen előidézőinek felelőssége kerüljön terítékre, hanem körvonalazódjon az irányítók, az állami vezetők szerepe is, és betekintést nyerhet az olvasó arra vonatkozóan is, hogy miként éltek meg tragikus helyzetüket az önkéntes halálba kényszerítettek, s hogy feldolgozható-e ez egyáltalán anélkül, hogy emberségükből ki ne vetkőzzenek.

A csernobili tragédia utóhatását követi nyomon *Apa hagyatéka* című elbeszélés, ami az előző történet folytatásaként is értelmezhető. A szüleit, testvérét elvesztő fiú – aki a katasztrófa idején mindössze 6 éves – kutatja 24 év után saját gyermekkorának és a mentésben elhunyt édesapjának az emlékét. A férfi – a sugárfertőzés okozta esetleges mellékhatásoktól való félelmében – nem meri kockáztatni a gyermekvállalást. Ezt a lelket nyomorító szorongást kell önmagában helyre tennie. Az elbeszélés formai érdekessége, hogy – miközben kívülről látjuk az egyes szám 3. személyű alaptörténetet – párhuzamosan be vannak illesztve a fiatalember egyes szám 1. személyben megfogalmazott emléktöredékei.

A válogatásgyűjtemény egyik legérdekesebb darabja egy elmegyógyintézetben játszódtó történet (*A llo-es szoba*), amely négy gondozott szemüvegén keresztül tárja fel rendkívül érzékletesen, hogy hogyan egyszerűsödik le az élet a fogyatékosok világában, mik lesznek a mindennapok mozgatórugói, hová szöknek a megélt valóság bugyraiból a vágyak, az álmok és az emlékek.

A hombár rejtélye című munka egy megerőszakolt nő védelmében elkövetett gyilkosság történetét körül járva fogalmaz meg morális felvetéseket. A kérdések itt nyitva maradnak, Bakacsi Ernő az olvasóra bízta a dilemma feloldását.

Megható történet a kötet címadó darabja: az öregotthonba készülő férfi búcsúja a Tiszától. A folyótól, ami az életet jelentette számára. A gyermekkor vadkacsavadászatát, a kalandokat, a természet tisztaságát, a boldogságot. Nem akar terhére lenni a családjának, de döntése következményeit nem tudja felmérni. Végül csalódnia kell a gyermekeiben, akik gyámság alá akarják vonni, de kiábrándító az új környezet is, ahová kerül.

Tulajdonképpen erre rímél a gyűjtemény egyik legmeggrázóbb darabja (*Öregsors*), amely egy idős férfi kálváriáját tárja elénk, aki – a már elhunyt feleségével együtt – az életét tette fel azért, hogy gyermekei sorsát egyengesse, ám életének utolsó szakaszában mégis megkeseredve és tehetetlenül kénytelen szembesülni a mérhetetlen csalódással, ami a gyermekeibe vetett reményének szétfoszlásából ered.

De rendkívül olvasmányosak és tanulságosak a kötet további írásai is.

Több novellában is felbukkannak a hajléktalanok. Kálváriájukról, sorstalanságukról szociografikus pontosságú képet fest Bakacsi Ernő. Hasonló izzású a lottónyereseményüket titokban tartani akaró család megpróbáltatásait feldolgozó mű (*A nyertes*), nem csupán egy család fokozatos szétesését vázolja fel, hanem sajnálatosan tragikus végkifejtet felé vezet.

Némi romantikus felhangja van a holokauszt idején elhurcolt zsidó lány emlékét haláláig őrző öregember történetének, aki – a halálra készülve – elviteti magát az unokájával a Szamos-hídhöz, ahol utoljára találkozott a szerelmével 1944 nyarán, hogy végérvényesen elbúcsúzhasson tőle. Hasonlóan romantikus ötletből táplálkozik a *Pörtömke* című darab, ahol az óvoda kapujában sírdogáló kislány hozza össze az őt megtaláló (épp arra kocogó) férfit a gyermekét egyedül nevelő édesanyjával. A családját elvesztő, s magát a munkába és emlékezésbe temető férfi sikeres visszakapaszkodásának története ez a reménytelen depresszióból az élhető életbe.

A magány, a gyermektelenség, a társtalanság gyötrő érzései tárulnak fel az idősödő postáskisasszony történetében, aki alkalmi kapcsolatokat ugyan tart, ám életét végigkíséri ifjúkori szerelmének, a recski táborban elhunyt vőlegényének emléke (Magdi).

Bakacsi Ernő írásainak többsége szomorkás hangvételű. Ilyen a mindennapjait gombagyűjtéssel töltő, keserű sorstragédiákat megélt – édesanyját is elvesztő –, örök nyomorékságra kárhoztatott Gacsoszlábú Józsiáról szóló írás, és a fiatal (nősülni készülő) erdész váratlan halálát megörökítő írás (Gabi halála) is. Talán csak a megyei II-ben örök tartalékként futballozó (különösebb tehetséggel nem rendelkező, de végtelenül szorgalmas és kitartó) férfi sorsát megörökítő novella (Bandika) zárása alakul olyan szerencsésen, hogy a történet vége pozitív fordulatot vesz, hiszen a főhős a búcsúmeccsén gólt rúg, és így valóban kitörölhetetlen emléket vihet magával. S ha csak morális szempontból ítéljük meg, *A bankár története* is besorolható ide, hiszen annyiban pozitív fordulat tal zárul a mű, hogy a tapasztaltaktól megcsömörlött alkalmazott felmond, otthagyja a jól fizető pénzintézetet, és munkát szerez annak az ügyfélnek is, akinek a házáat a bank elárvereztette.

Miként azt a kötet fűlszövegében Ködöböcz Gábor irodalomtörténész is hangsúlyozza: „Az erős sodrású történeteken szinte mindig átüt a személyes érintettségből táplálkozó, lírai részvét, az elesettek, a megalázottak és megszorítottak iránti együttérzés. Az idill és tragikum között hullámzó, változatos regiszteren megszólaló, példázatos történetekben igen gyakran a spirituális realizmus jellegzetes élmény- és érzékenységformái ismerhetők föl.”

Bakacsi Ernő jó tollú szerző, aki vitathatatlan lélektani érzékenységgel és történeti hűséggel ír. Munkáinak központi alakjait az életből meríti. Hősei itt élnek velünk, közünk...

*Bakacsi Ernő: A tiszai ember
Hét Krajcár Kiadó – Budapest, 2022*

SAITOS LAJOS

(1947–2023)

SZUROMI PÁL: ANYÁNK KERTJE

A doki publicisztikái

A Békésen élő és alkotó, ismert orvos-író, Szuromi Pál kisprózái és versei (haikui) után ezúttal *Anyánk kertje* címmel tett közzé – mint újságíró, publicista – kisebb válogatás-kötetet. A cikkek korábban a Békési Újságban láttak napvilágot. „1994–97... Kissé adysan szólva nagy remények, forrongások ideje volt. Ma már – emberöltőnyi távolságból – az írások némelyike kordokumentum, de mindenképpen a kor lenyomata is.” – közli a szerző a könyv hátsó borítóján, ajánlójában. A rendkívül szemléletes válogatásban – többek közt – olvashatunk kisebb elemzést Nagy László: *A vasárnap gyönyöre* című költeményéről. „Volt egy világ, csupa pír volt, lángolt, most minden fehér. / Ébredj meg, ébredj meg, édes reggel van, itt van a tél.” A nagy ívű opus a „véres hat nap” után a megváltó, a „szabad hetedik”-ről szól... „A vers szereplőiben (ezen az akkori, 1955-ben feltáruul vasárnapon) már csak öntudatlanul van jelen az Isten, de lehet-e tagadni, hogy a legemberibb pillanatok itt az Ő öröme való?”

A kötet címadó, *Anyánk kertje* mellett számos hasonló írás – *Egyiptom ereje; Popriscsin magányossága (Gondolatok Gogol olvasása közben)* sorjázik. Szerzőnk könyvismertetői közt Sütő András naplójáról is szól, Heródes napjai címmel. A közíróvá avanzsált Szuromi, többek közt, interjút készített Nemeskürty Istvánnal, Makovecz Imrével, valamint Trogmayer Ottó műzológussal, például Ópusztaszer és a Feszty-körkép múzeumi szerepéről. *Lenin utca, 1966. (egy békési kisfaluban)* címmel/alcímmel riportot írt a jelenségről, miszerint van település, ahol mintha megállt volna az idő, hiszen rendszerváltás ide, rendszerváltás oda: a régi utcanévek még néhol, akkor is fölbukkantak.

Szuromi tudósította a Magyarok Világszövetsége IV. kongresszusáról a békési olvasókat. De írt úti jegyzetet *Verecke tiltott útján* címmel, kisebb ismertetőt Nagy Mihály Tibor *Tavaszi lesz* miniatűr verséről, a tőle megszokott tömörséggel. Belső fülszövegében pedig a rendszerváltás sajtójához írt visszaemlékezést.

S mindezekhez ...hiteles kép a magyar vidék lelkületéről cím alatt Kodolányi Gyula költő, műfordító, politikus méltatása olvasható: „...Szuromi Pálnak e kötetben megjelent írásai mindnyájunknak, közélet vagy az irodalom iránt érdeklődőknek e széles hazában, olyan ismereteket, tanulságokat és gondolatokat hoznak tudomására, amelyek

nem hiányozhatnak a nemzeti önismeret palettájáról... Megszólal a pszichiáter tapasztalata a gondokba fulladó emberek letargiájáról a borúsabban látó darabokban, és a költő tehetsége, gazdag képzelete a kötet talán legszebb írásában, az *Anyánk kertje* című titokzatos, varázslatos tűnődésében.”

Tegyük hozzá, e mértékadó válogatás után, várjuk a folytatást!

Szuromi Pál: *Anyánk kertje*, szerzői kiadás, Békés, 2022.

PETRUSÁK JÁNOS

KICSINY KÖTET – DE SÚLYOS!

Kaiser László Erkölcs és teljesítmény című kötete kapcsán

Kicsiny kötet – de súlyos! Nem tömege-mérete, hanem szavai okán. Olyan, amire oda kell figyelni! S aki nem bírja ezt a szavakkal mondott lelki súlyt, az tegye le, vagy fel se vegye.

Erkölc és teljesítmény a kötet címe. A cím már maga eltöprengtető tartalmat ígér. Erkölcs és teljesítmény – Kaiser Lászlónál ez együttes tartalom és ígérvény. Kinél az erkölcs, ott a maradandó teljesítmény, s csakis az képes ilyen teljesítményre – nem önmagáért, mindnyájunkért –, kinél erkölcsi alap van.

Régen, de mai korunkban is láthattuk-láthatjuk a percfiakat, s -lányokat. Akik „trendik”, általában már kinézetre is, de különösen életfelfogásban s az ebből fakadó produktumaikban. Az viszont változó, illékony, fordulékony, akár az életük. Egyben egyek: valamit nagyon akarnak, de helyettük valami „okos” majd eldönti, mit akarjanak. Látjuk őket: az egyformán kisborostás fiúkat-férfiakat, meg a kurtizánruhás lányokat-nőket, s látjuk – mivel a média nyomatja felénk – érthetetlen (mi vagyunk buták, hogy meg nem értjük?) produkcióikat. Nem is produktumok azok, hanem színpad, avagy cirkuszi produkciók. Lehet, jól felépítettek, látványosak, de... Mikor látjuk, akkor mintha befogadnánk, de csak szemünk teszi, az agyunk nem, s lelkünk még kevésbé.

Kaiser László magyar költő, író, szerkesztő, dramaturg – a „mindent tudó” wikipédia szerint –, de a legfontosabb, hogy magyar! Ízig-vérig az! Innen gyökerezett, ebből a hazai talajból, hogy nemzeti alapon táplálkozzék, s akármelyik gondolata, mondatainak minden ága-boga, ahogyan szavai minden rügye és levele magyar legyen. Nem külföldi példát keresett – pedig ismerjük el, talált volna – felvetésére, az erkölcs és teljesítmény alátámasztására.

Németh László és Béres József – két név, nemzetünk két nagy személyisége, akikkel az erkölcs és teljesítmény egységét illusztrálja.

Számomra, mint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, mára újból vármegyei számára, nagyon fontos a kiválasztott két személy. Hiszen mind a kettő megyémnek született. Németh László 1901. április 18-án született Nagybányán, s nem jól tudja a net, nem Romániában. Hogyan születhetett volna ott, amikor az akkor Szatmár vármegye, Magyar Királyság volt! (S szívemben-érzéseimben hadd maradjon számomra az.) Béres József pedig 1920. február 7-én látta meg először a napvilágot Záhonyban, amely Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében van. Igen, van, mivel 1920-ban Magyarország maradt – bár Benešnek persze kellett volna, mint a fél vagy egész világ. Záhony akkor a Szabolcs és Ung közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyéhez tartozott.

Mind a ketten, Németh László és Béres József is doktorok. Igaz, Németh fogász, Béres pedig biokémikus. S mind a kettőjüket lenézték az „igazi” orvosok. Hogy miért? Mert sok orvos szerint csak a sebész, a belgyógyász meg egyéb a valódi orvos, a fogász meg a kutató nem. Pedig egészséges fogsor nélkül lehet egészséges test? Ahogyan mit érnének az orvosok, ha nem lennének kutatók, akik kitalálják azokat a szereket, amelyekkel az orvosok gyógyíthatnak?

Németh László Lelkes László néven is publikált. Saját korában és most is sokak szemében „gyanús” a polihisztor, a sok szakmában alkotó, mivel ilyen – az egy szakmában is gyengék szerint – nem létezhet. Németh László pedig, avagy csak azért is, fordító, drámaíró, irodalomkritikus, prózaíró, publicista, esszéista, költő, író és – nem mellesleg, hanem gyógyítás szintjén – fogorvos volt! Mindben lelkes, mert lelkiismeretes!

Kaiser László ezt a lelki alapot tárja fel úgy, mint a teljesítmény forrása és alapja. Ebből fakadón pedig benne van minden, ami Németh Lászlót érdekelte, s amivel foglalkozott. Kaiser László így foglalja ezt össze: „a saját életét alkotássá tevő” volt. Németh László maga meg így mondta: „Az én egész munkásságom egy mű, s az egyes munkák annak a fejezetei.” Úgy élt, ahogy alkotott, s úgy alkotott, ahogyan élt. S mivel magyar volt – amit minden egyes szívdobbanásával érzett, s minden egyes szavával éreztetett – nyomasztotta és nyomasztja ma is támadóit, különösen nagysága és igazsága. Amivel kapcsolatban legyintenek rá egyesek, hogy Németh már a múlt. Mit akarunk vele? Hiszen 1975-ben itt hagyott bennünk Németh László. Igen, itt hagyott. A teste. De nem szelleme!

A régi nagyokra legyintgetőkről meg tudjuk, milyenek! Az ilyenek most is – Kaiser 2020-as könyvére is – mondják: jaj, de ősi, jaj, de régi. Mert az ilyeneknek csak a ma, a ma perce az, ami számít. Csak abban akarnak élni. De az ilyenek lába alatt nincs ott a múlt, ahogyan az anyaföld szilárdsága sem. A jelenben bár élnek, de a következő percekben az elmúlt idővé lesznek maguk is. Feledendők, mint az általuk feledendő múlt.

Vannak, mivel lenniük kell olyan alkotóknak, alkotásoknak, melyek örökérvényűek, mivel az emberiség – ameddig ember az ember – közös kultúralapját jelentik. És ezek nem egy év, egy hónap, vagy hét, vagy nap alatt devalválódnak. Szophoklész mikor mutatta be az Antigonét? Krisztus Urunk születése előtt 441 évvel. És azóta hány év telt el? Vagy a Gilgames? Még régebbi, több mint négyezer esztendő! A percmembereknek ez nem számít, hiszen ez csak a múlt. Az ilyen talán legyint a mi *Himnuszunkra*, nemzeti imánkra is? Na, ha arra nem is, de Németh Lászlóra és Béres Józsefre biztosan.

Németh László, ahogyan maga írta, munkásságát „erkölcsi harcnak” tekintette. És ez persze, hogy fáj, fáj és fájni fog az erkölcstelenségnek.

Ahogy ő összefoglalta: „A magyar irodalomnak valóban legnagyobb betegsége a literátorszellem, amely az elhagyott és benőtt magyar források közt lajos kordékkal ide-oda szaladgáló emberkének uralmát teremtette meg...” Ezen „ide-oda szaladgáló emberkének” persze, hogy gyűlölték-gyűlöltek és gyűlölni is fogják. De nem akárhogyan! Elhallgatással, legyintéssel, már rég meghalt alapon, meg „korrekt szakmai kritikával”. Erről a korrekt kritikáról Németh László maga írta: „Az igazi gazember (...) mindent a korrektség vértjében csinál.”

Béres József a Béres-csepp megalkotója. A tudatlanok, a hinni sosem és semmiben nem akarók, kuruzslás vádjával, börtönnel fenyegették meg. Ő szintén erkölcsi alapon állt, melyre épült élete teljesítménye. Nem homokvárként, mivel Béres erkölce is szilárd, a nemzeti beton!

Az akkori hatalom – cinikusan, mivel neki élete-mindene a pénz – pénzzel kivándorlásra kívánta kényszeríteni: „Annyi pénzt adok magának, amennyit akar, amennyit kimond a száján, csak hagyja el ezt az országot, és adja át a kutatási eredményeit annak, akit én megnevezek.” Béres erre így felelt: „Az én őseim itt éltek, itt haltak meg, itt gürcöltek, itt fizettek adót. Nekem nem átjáróház ez az ország. Én szeretem ezt a népet, és nem hagyom el.”

A magyar értelmiség színe-java – mert magyar! – kiállt Béres József mellett, pedig ekkor, a hetven-nyolcvanas években komoly – minimálisan is egzisztenciális – veszélyei voltak ennek. Mégis, legjobbaink látták, mit és miért csinál Béres József, miért küzd! Nem magáért, hanem egy nagyobb közösségért. Látta, hogy itt éppen a köz hangzatos álarca mögé búvó egyéni érdek, a pénzérdek akarja elvenni tőle, amit ő egy nagyobb közösségnek adna.

Több cikk, több tanulmány, dokumentumfilm és játékfilm is készült azóta Béres Józsefről és küzdelmeiről. Kaiser László könyvében Fazekas István A megvádolt című drámáját elemzi. Ő, mint dramaturg – hiszen Kaiser az (is) –, a dráma, mint színpadra teremtett mű nyelvezetét, képeit elemelve eljut oda, hogy jó színpadi alkotás ez, amely „kegyetlenül nehéz vállalkozás”. Hiszen ne feledjük: a színmű nem egy alkotó műve. Az író csupán a lelki alapot adja, amelyből sarjadtak szavai. De hogy ezeket a szavakat hogyan adaptálják a színészek, majd azt a közönség hogyan fogadja be – ez háromoldallassá teszi.

A színpadi mű szerzője „bravúros módon tágítja, egyben sűríti a feszültséget”. 1973 tavasza és 1976 első fele között játszódta az eseményt, amikor is Béres József megalkotta cseppjét, majd azt ingyenesen osztotta a betegeknek. A darabban van egy másik történeti sík is, nem csupán a feltaláló kálváriája és annak stációi, hanem a betegek kálváriája és annak stációi. Egy kassai család életébe nyerünk bepillantást, de ezzel együtt a határokkal megszabdalt magyarság kálváriája is felvillan.

Kaiser László ajánlja ezt a művet: nekünk elolvasni, nekünk megnézni majd színpadon, ahogyan ajánlja színházaknak, rendezőknek és színművészeknek, ugyanúgy. Hogy értsünk és lássunk, ha érteni és látni akarunk!

Ha bennünk erkölcs és teljesítmény együtt él!

Kaiser László: Erkölcs és teljesítmény, Hungarovox, Bp. 2020.

SARUSI MIHÁLY

KIHAGYOTT EZEKNEK AZ ESZÜK

– Az ideglenesen Zaránd vármegyében tartózkodó Kurta (ál)nevű egykori csonkahazai hírügynök nyugalomba vonulása óta is tartja a szoros kapcsolatot számos kül- és belhoni szaktársával. Többnyire az Alföld peremén, a Zarándi-hegység tövében születtek e szarkasztikus (?) – már-már karcolat, mi több, glossza, netán gúnyirat, mindösszesen szinte ultramodern beszély számba vehető –,híradás”-ok. Megszületésükhöz nyilván szükség volt a szemüket Bukarest mellett sem Brüsszeltől, sem Budapestről levenni nem tudó helybéliek segítségére. És lett mindez, mint megtudtuk, a (földalattinak mondható) Magyar-Zaránd Hírei ügynökség termése. Egyenként juttatták el hozzánk őket. Hogy így csináljanak nekünk kedvet a többi (igaz, elvéve, véletlenszerűen, suttyomban, és mint látható, gyakran megkéské) hozzánk elérő tudósításuk közhírré tételére.

Im ilyen izetlenkedénk a közösségi hálón... játszva az ártatlant. Kúrta, Kúrta! Kurta (de) Miska. (...vagy Gyorgye?...) (Hun ennek, hun másnak adván ki magát az Alföld széléről Erdélyországig – sőt, azon túl – szaladó zarándi rengetegben...) (A Kilső-Zarándnak vehető Mosontól fogvást – lásd a jó németek által Zurndorfnak csúfolt Zarándfalvát Órvidekünkön!) (Úgy a'; ja, ja.) Közétevéőként mi mást mondhatnók?...

A nők is művelhessék

– követelik Erdélyben –

Magyar-Zaránd, Kr. u. 2021. Szent Jakab hava 1. – A NŐK IS CSINÁLHASSANAK GYEREKET! jelszóval indított mozgalmat csütörtökön a déli órákban (a levesnóta elhúzása előtt valamivel, mivelhogy nem ők főzik az ebédet) Aranyosszék amazon természetű, a férfiak által amúgy erőst elhanyagolt hölgykoszorúja arra válaszul, hogy az Európai Unió eldöntötte, az emberi nem hím tagjai is szülhetnek – jelenti Erdélyből a Magyar-Zaránd Hírei nevű ügynökség. Ezt a finomabb lelkek – tudósít bennünket a Kurtya fedőnevű tudósító a tetthelyről –, nem akarván hozzájárulni a köznyelv eldurvulásához, úgy igazították meg a Bruxellesbe küldött szikratávíraton, hogy A NŐK IS NEMZHESENEK GYERMEKET!

Eredetileg az Aranyos-mente egyik zugában titokban tartott röpgyűlésükön és határozmányfogalmazó ülésükön A NŐK IS GYAKHASSANAK!-at akarták a vallonok és flamandok által közösen lakott uniós székvárosba szikratávírní, de aztán a visszafogottabb hatására kicsikét lejjebb adták. Ezzel elutasítva a hölgytársulat középkor- (olykor-olykor ókor-) történész tagjának azon javaslatát is, hogy A NŐK IS MŰVELHESÉK A FÉRFIAKAT! legyen a jelszóként is hasznosítható fő mondandója követelésüknek, valamint előterjesztésüknek.

Mint hírt vettük, az esélyegyenlőségre, az egyenlő elbánás elvére, a jogi – nemi, faji, nemzeti stb. – egyenlőségre, a nők és a férfiak, sőt a sokadik neműek egyenjogúságára s miegyéb hasonszőrű Bruxelles-i dolgokra hivatkozva követelik mindezt az amazon természetű hölgyek a nők s természetesen a sokadik nemhez tartozók jogát, valamint lehetőségét a gyermeknemzésre. Előterjesztésükben arra is hivatkozva, hogy mindennek a fordítottját (nyilván) megszavazták a magyar balliberálisok is Bruxellesben.

A ki nem küldött (ám ott lévő) MZH-tudósító az Aranyos martjának zöld gyöpén – testközelen – határozottan érezte: a harciasan nyilatkozó amazonoknak valójában az nincs ínyére, hogy a férfiak elhanyagolják őket, s kardoskodásuk valójában fölhívás táncra – hogy azok rendezzék végre a rendezni valójukat. ...Mint egy koma az első lebuiban megjegyezte: ...éjt nappallá téve! A nappalt meg éjjé – toldotta meg a másik. Furtonfurt, kontrázott a következő törkölybarát. Hallod, ha ezek az ínyükre kapnak..., toldotta meg sokadikuk – tájékoztatott helyszíni hírügynökünk.

Eü-laput az EU-ba!

Magyar-Zaránd, Kr. u. 2022. Szent András hava 12. – A bivalyszentmiklósi Ioan Covačot a helybéli magyarok béke Nobel-díjra terjesztették föl lapulevél-ültetvényéért, amellyel papír fogytán máris a fél vármegyét el tudná látni egészségügyi célra használható pótszerrel – jelenti ki nem küldött tudósítónk a közelből e pénteki szent napon. Előbb a korona-járvány, utóbb a kisorosz(ukrán)–nagyorosz(muszka) háború okozta energiaszűke miatt fenyegető nemzetközi papírgyár-leállásokra készülve süttötte ki Kovács Ioan, az ottaniaknak csak Jani bácsi, hogy akkor ő a lapulevél tömegméretű természetésére áll át.

A kertje kerítésmentes végében szabadon terjengő lapulevelek adták neki az ötletet, mivel kisgyermek kora óta ott és evvel fejezte be a dolgát. Meglehetős, tenyéryninél nagyobb (mi több, gyakran lapátnyi) leveleket hozott évtizedek óta Jani bácsiék lapuja, melyhez talán hozzájárult, hogy a fél utca kölke odajárt dolgát végezni, és ezt a föld meghálálta. A lapu, hogy Kovács tán még biztatta is e növényt, lassan elér a jó szaladásra lévő erdő aljáig, így máris jókora levélszállítmányt lehetne ebből összeállítani. „Ha jön a megrendelés, azonnal szállítom!” – közölte a barátaival, akik a fölterjesztési javaslattal fölkeresték a polgármestert, aki ráállt a dologra, és már üzent is a megyeszékhelyre, jelöljék béke Nobel-díjra a faluját. Mert, hogy ő se maradjon ki a buliból, ily módon községét és magamagát is bevonta a remélt elismerésbe.

Zöld, bio, sőt, az emberiség okozta pusztító környezeti (sőt, ökológiai) lábnyomot csökkentő lehetőség a fél országot kiszolgáló lapuültetvény-hálózat rendszerszerű kialakítása – fogalmazott a helybéli elemi népiskola „élettanprofesszora”, aki szintén csatlakozott a bivalymiklósi kezdeményezéshez. Mint tudósítónk tőle megtudta, vállalta, hogy tartja a kapcsolatot a lapulevél-ötletelő és a lapulevélre fanyaladó nagyvilág között. Tőle tudja hírügynökségünk, a Magyar-Zaránd Hírei, hogy Kovács bácsi (szintügy obsitos) góbé katonatársa a Székelyföldön már bele is vágott a hasonló lapulevél-vállalkozásba, egykori dobrudzsai tatár bajtársuk pedig a Regátban kezdte kialakítani a maga lapulevél-ültetvényét.

FOLYÓIRATSZÁMUNK SZERZŐI

Aknay Tibor (1944, Érsekújvár) – író, költő, fotóművész.

B. Tóth Klára (1955, Budapest) – költő, író, festő-restaurátor. 1978 óta restaurálja a középületek falkepeit, közgyűjtemények táblaképeit. 16 évig tanított rajtot és művészettörténetet. Ezzel párhuzamosan fest, illusztrál és ír is. 1996 óta vezet képzőművészeti táborokat nyaranta. Eddig 11 önálló kiállítása volt bel- és külföldön, és 7 családi kiállítása volt képzőművész gyermekeivel és keramikus nővérével. Eddig öt vers- és prózakötete jelent meg, a hatodik kiadás előtt áll, öt kötete jelent meg társszerzőkkel. Többek között tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Restaurátorkamarának, az Írószövetségnek, a Katolikus Újságírók Szövetségének.

Balajthy Ferenc (1946, Mór) – költő. Eddig közel húsz könyve jelent meg. A Vörösmarty Társaság tagja. Legutóbbi kötete, a Kettőskereszt, amelyben összegzi eddig verseinek legjavát. Elsősorban a Vár című folyóiratban olvashatjuk nevét. Székesfehérváron él.

Balázs Boróka (1981, Csíkszereda) – szak- és műfordító. Egyetemi tanulmányait a Sapientia EMTE Csíkszeredai Karán végezte, román-angol nyelv- és irodalom szakon. A Bukaresti Egyetem Idegen Nyelv és Irodalom Karán 2009-ben szerzett szak- és műfordítói magiszteri diplomát. Román-angol szakos tanár Csíkszeredán. Írásai az Irodalmi Szemlében, a Szörös Köben, a Váradban és az Árkádban jelentek meg.

Balázs F. Attila (1954, Marosvásárhely) – költő. 1990-ben Pozsonyban telepedett le, ahol szerkesztő volt több lapnál, és a Madách Kiadó menedzsere. 1999 és 2001 között a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának az elnöki tisztjét töltötte be. 1994-ben létrehozta az AB-ART Kiadót, amely 25 év alatt közel 900 címet adott ki. Többek között a párizsi Európai Tudományos és Művészeti Akadémia, a magyar és a román írószövetségek, valamint a Magyar PEN Club tagja. Rangos irodalmi díjakat kapott világszerte. 25 nyelvre fordították.

Benyhe István (1954, Budapest) – költő, író. Első diplomáját az ELTE-n földrajz és spanyol nyelv és irodalom szakon szerezte. Több pályaművelődést követően sem szakadt el a tanítástól és az irodalomtól. Volt köztisztviselő, közéleti, politikai szereplő, államtitkár, dolgozott egyetemi, televíziós és diplomáciai területen. Verseskönyve A maszkok háza címmel jelent meg 2013-ban, Ördög a sakkasztalán címmel új novelláskötete jelent meg 2021-ben.

Bolemant László (1968) mérnök, költő, fotós, szépirodalmi fordítással is foglalkozik, több verseskötete is megjelent

Botos Katalin, Prof. Dr. (1941, Nagyvárad) – közgazdász, gazdaságtörténész. Professzor emerita a Szegedi Tudományegyetemen. Fő kutatási területei: pénzügyek, nemzetközi gazdaság, gazdaságpolitika, 1945 utáni gazdaság- és esztétorténet, gazdaságtörténet. 1990-ben parlamenti mandátumot nyert, az első demokratikus kormány pénzügyi államtitkára, majd tárca nélküli minisztere, 1992-től a második kormányzati ciklusig az Állami Bankfelügyelet elnöke volt. 1994 után visszatért a tanári hivatáshoz. Ritka kivételként, három tudományterület doktori iskolájában (jog, történelem, közgazdaságtan) tanított, ebből kettőnek éveken át a vezetője is volt. Éppen ez az interdiszciplinaritás ad munkásságának sajátos színezetet. Tagja a MTA Köztudományi Osztályának, az European Academy of Sciences and Arts-nak, és a European Business History Association-nek. Publikációs tevékenysége széles körű: számos könyv és tanulmány szerzője. A Magyar Köztársaság Középkeresztjének kitüntetettje.

Cséfalvay Fanni (2001) magyar és angol irodalomszakos egyetemista, középiskolás kora óta novellákat ír.

Demeter József (1947, Magyarbóly) – író, költő, újságíró. Tagja az Erdélyi Magyar Írók Ligájának és a Magyar Írószövetségnek. Tizenegyedik kötete Napdaloskönyv címmel jelent meg nemrég, amely verseiből ad válogatást (Rim Könyvkiadó). Ballószögön él.

Döbrentei Kornél (1946, Pestszentimre) – költő, író. Hosszú ideig a Hitel szerkesztője volt. Kiemelkedő munkásságát több díjjal is elismerték: József Attila-díj, Kölcsey-díj, a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, Balassi Bálint-émlékard, Bárd Eötvös József-sajtódíj, Benedek István-émlékgyűrű, Vitézi Rend érdemkeresztje, Vitézi Rend Nemzetvédelmi Keresztjének Ezüst Fokozata, Alternatív Kossuth-díj. A Magyar Írószövetség tagja. Nemrég megjelent kötetében – Júdás, mint erkölcsi etalon? – az ember, az emberiség egyre romló erkölcsi állapotára mutat rá kíméletlenül. Pomázon él.

Elmer István (1950, Esztergom) – író, újságíró. 1970-ben az Esztergomi Ferences Gimnáziumban érettségizett. Az Új Ember munkatársa, szerkesztője volt hosszú ideig. Több novellás kötete, illetve regénye jelent meg. A megtört kenyér című nemrég megjelent regényét a Vörösmarty Társaság mutatta be a közelmúltban Székesfehérváron. Tagja a Magyar Írószövetségnek. József Attila-díjas író. Budapesten él.

Fellinger Károly (1963) – többszörösen díjazott, rendkívül termékeny költő, verseket, gyermekverseket ír, néhány verseskötete fordításban is megjelent.

Gágyor Péter (1946) – magyar-szlovák szakos pedagógus, újságíró, író, költő, drámaíró, színműfordító, színházi rendező.

Hodossy Gyula (1960) többszörösen díjazott és többkötetes költő, író, kultúraszervező, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke, a Vámbéry Polgári Társulás megalapítója, a Lilium Aurum Kiadó igazgatója.

Jóna Dávid (1968, Budapest) – költő, író. Tizenhét évig tanított a zsámbéki főiskolán. Médiatanár, újságíró, operatőr. Az Art'húr című kulturális, művészeti lap alapítója, a facebookon az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. Biatorbágyon él.

Kelényi István (1946, Gyűrő) – irodalomtörténész, művészettörténész, egyetemi oktató, újságíró. 2011-ben Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjat kapott.

Keller Péter (1956, Budapest) – gépészmérnök, író. Gárdonyi Géza dédunokája. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerzett okleveles gépészmérnöki diplomát. Családkutatással foglalkozik, főleg Gárdonyi Géza hagyatékát és szellemi örökségét kutatja. Rendszeresen publikál folyóiratokban. A Magyar Műzsában először jelenik meg. Tagja a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak. Budapesten él.

Kiss Benedek (1943, Akasztó) – költő, műfordító. Gyermekkorában a Kiskunsághoz köti. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végzett magyar-népművelés szakon. Egyetemista korában a Kilencek nevű költői csoport tagja lett. Rövid ideig nevelőtanárként dolgozott, 1969-től szabadfoglalkozású alkotó. Az Elérhetetlen föld (1969) című antológiában jelentkezett a Kilencekkel; ugyanebben az évben bemutatkozott a Költők egymás közt című antológiában is. Hamar megtalálta a saját hangját. Aztán megjelentek első kötetei: Gazdátlan évszak (1970); Békesség nektek, utak (1973). Majd még harminc könyv követte (versek, mesék, gyermekversek, műfordítások). Kossuth-, és kétszeres József Attila-díjas, valamint Babérkoszorús. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. Budapesten él.

Kovács Kitti (1999) egyetemi hallgató, publicisztikai és szépirodalmi témájú írásokkal jelentkezik.

Koósán Ildikó (Dr. Koósán Ildikó nyugalmazott igazgató főorvos) – költő. A 2000-es évek eleje óta foglalkozik irodalommal Eddig tizenegy önálló verses, öt műfordítás kötete jelent meg: két német, egy román nyelvű kötet. Legutóbbi verseskötete a Kertre nyíló ablak, a Pytheas Könyvmanufaktúra gondozásában 2022-ben jelent meg. Tagja a Magyar Műfordítók Egyesületének. Jelenleg Szombathelyen él.

Mártonfi Benke Márta (1958, Kunszentmárton) – festő, művészeti író. A Magyar Újságírók Közössége művészeti tagozatának vezetője, a Magyar Műzsá képzőművészeti rovatát szerkeszti. Rendszeresen vesz

részt egyéni és csoportos kiállításokon, a Vásárhelyi Őszi Tárlaton többször szerepelt képeivel. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. Kunszentmártonban él. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Mátyus Attila (1965, Miskolc) – költő. Elvégezte a Magyar Íróakadémia szerkesztői mesterkurzusát, és egy recenzióíró pályázat megnyerése után Bedő J. Istvántól tanult szerkesztői mesterséget. Verseit közölte számos folyóirat (Napszige, Ezredvég, Ártér, Partium, Előretolt Helyőrség, Bárka). Szerepelt a Művészetek szigete, Rétság, A parlament a falra ment című antológiákban. Több versét lefordították angol, orosz és vietnami nyelvre.

Mihályi Molnár László (1953, Rimaszombat) – tanár, költő, publicista, művelődésszervező. 2002-től a kassai magyar tanítási nyelvű ipariskola tanára. Közel ötven éve ír verseket és tanulmányokat, amelyek antológiákban és három verseskötetében jelentek meg. A szlovákiai Sepsiben él.

Miklós Péter (1980, Szeged) – eszme- és művelődéstörténész, habilitált doktor, a Kodolányi János Egyetem címzetes egyetemi tanára, a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíj Programjának ösztöndíjasa. Modernkori magyar eszme- és művelődéstörténettel foglalkozik. Ezen témakörben kétféle könyve jelent meg. Legutóbbi kötete idén került kiadásra Nemzeti szemüveg címmel, amelyben a Magyar Nemzet hasábjain megjelent esszéi és kritikái kaptak helyet.

Oláh András (1950, Hajdúnánás) – költő, író, tanár. Mátészalkán középiskolában tanít. Versei, tanulmányai, esszéi az ország szinte minden folyóiratában megjelennek: Alföld, Kortárs, Magyar Napló, Hitel, stb. A Partium című folyóirat főszerkesztője. Ratkó József-díjas, Ady Endre-díjas alkotó. Tagja a Magyar Írószövetségnek. Mátészalkán él.

Olle Tamás (1996) – író, költő, alkotásaiban a sajátos atmoszféra megteremtésére törekszik.

Ószabó István (1952, Balmazújváros) – költő. Munkássága minden szálával a fölnevelő tájhoz és Debrecenhez kötődik. Az 1980-as évek elején Porcsalman él néhány évig, azután Debrecenbe költözött. Ratkó József mutatta be első verseit az Új Írásban, Tiszatájban és az Alföldben. Azután számtalan folyóirat közölte írásait: Napjaink, Forrás, Kelet Felől, Magyar Napló, stb. A Partium című folyóirat egyik alapítója és szerkesztője. Toronykalapos fiú címmel jelent meg első kötete a Kozmosz Kiadónál, majd kiadta a Vak géniusz című verseskötetét 1985-ben. Azóta több önálló könyve jelent meg. Szerepel a Kortárs Magyar Írók 1945–1997 című kötetben is. Először publikál a Magyar Műzsában. Tagja a Magyar Írószövetségnek. Debrecenben él.

Payer Imre (1961, Budapest) – József Attila-díjas költő. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerzett diplomát és PhD fokozatot irodalomtudományból. Önálló verseskötetei, Létbesurranó (1991), Föl, föl, ti rabjai a földalattinak! (1998), A bábjátékos függönye

meglibben (2001), Egyes szám, egyetlen személy (2003), Pattanni, hullani (2009), A fehér vápa éneke – The Great White Shark's Song (2009), Egyre közelít – Es kommt immer näher (2013), Fényből van a fal (2018). Versei rendszeresen jelennek meg rangos antológiákban is – Szép versek, Az év versei stb. Költeményeit lefordították angol, német, orosz és mongol nyelvre is.

Petrozsényi Nagy Pál (1942, Kolozsvár) – író, tanár. Elemi iskoláit Petrozsényben, a főiskolát pedig Marosvásárhelyen végezte román–magyar szakon. Több évi tanárkodás után Nagyváradra költözött, ahol bekapcsolódott az irodalmi életbe. Újságíró lett, ezzel párhuzamosan színházi rendezésbe kezdett. Erőteljes indíttatást érzett a nyelvek iránt, így megtanult németül, olaszul, spanyolul, franciául. Publikált az Irodalmi Jelen, Hetedik, Ezredvég és más folyóiratokban. Könyveit csak a Magyarországra történő áttelepülés után tudta kiadni. Nyolc kötete jelent meg eddig: életrajzi, színháztörténeti és nyelvészeti vonatkozású könyvek. Nemrég csatlakozott a Magyar Nemzeti Írószövetség munkájához. Kecskeméten él.

Petrusák János (1970, Nyíregyháza) – író, drámaíró, forgatókönyvíró, újságíró. Számos krimi, krimi-paródia, ifjúsági regény, dráma, komédia és sci-fi szerzője, a Magyar Újságírók Közössége és a Magyar Írószövetség tagja.

Póda Erzsébet (1965) – újságíró, író, szerkesztő, mesekönyveket ír, az első felvidéki női webmagazin, a www.baratno.com megalapítója.

Ravasz József (1949) többkötetes roma költő, a Roma Holokauszt Kutató Intézet alapító elnöke és a Csallóközi Romák Néprajzi Múzeumának alapítója.

† Saitos Lajos (1947, Soponya – 2023, Székesfehérvár) – költő, író. A Vár című folyóirat munkatársa. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Vörösmarty Társaságnak. Kiváló szerzőnk folyóiratszámunk szerkesztésének ideje alatt hunyt el.

Sarusi Mihály (1944, Békéscsaba) – író, újságíró. A Magyar Írószövetség választmányi tagja. Munkásságát több díjjal is elismerték: Greve-díj, Petőfi Sándor Sajtószabadság-díj, Tancsics-díj, József Attila-díj, Arany János-díj. A Csanád megyei – újabbán Arad megyéhez tartozó – Kisiratos díszpolgára. Számtalan újságcikk, novella és dokumentumregény szerzője. A Magyar Művészeti Akadémia 2015-ben Illyés Gyula-díjjal ismerte el írói teljesítményét. Balatonalmádiban él.

Sinkovits-Vitay András (1952, Budapest) – színész, magyar szinkron, előadóművész, író. Édesapja Sinkovits Imre, édesanyja Gombos Kati. Szülei példáját követte, amikor ő is a színi pályát választotta. A Színház- és Filmművészeti Egyetemen szerzett színművész diplomát. Vidéki és fővárosi színházaknál dolgozott. Régóta szellemi szabadfoglalkozású színész, előadóművész. Verset és prózát egyaránt publikál. Először jelenik meg a Magyar Műzsa folyóiratban. Pilisszántón él.

Sutarski, Konrad (1934, Poznań) – író, költő, műfordító, eredeti foglalkozása mérnök. 1965-ben telepedett le Magyarországon, a hazánkban élő lengyelség kiemelkedő képviselője. Legfontosabb feladatának tekinti a közös lengyel és magyar múlt feltárását, a két nép közötti kulturális kapcsolatok erősítését. Legutóbbi, úttörő vállalkozásnak számító könyvének címe: Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal. Budapesten él.

Szafián Zsuzsanna (1948, Békés) – költő, író, tanár. Tanári végzettségét Budapesten és Szegeden szerezte, az írás gyermekkorától része életének. Az 1990-es évek óta rendszeresen publikál. 2004-ben a Tiszánál című versével 3. díjat nyert Szeged város pályázatán. Rövid prózai írásai főként az Accordia Kiadó antológiáiban jelentek meg. Három önálló kötettel rendelkezik, az utóbbi Janus-arcok címmel 2022-ben jelent meg. Jelenleg Szegeden él.

Tari István (1953, Zenta) – költő, prózaíró, fotóművész, újságíró, közéleti ember. Az Újvidéki Egyetem Bölcsésztudományi Karán végzett. Több kötete jelent meg. Országosan ismert irodalmár. Tagja Magyar Írószövetségnek. József Attila-díjas alkotó. Óbecsén él, ahol korábban alpolgármester volt.

Tóthárpád Ferenc (1958, Szombathely) – Kőszegen élő író, költő, szerkesztő. Nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a határon túli magyar gyerekekhez (és felnőttekhez) eljusson a kortárs irodalom. Az 1980-as évektől publikál rendszeresen. 2003-tól a Kőszeg és Vidéke munkatársa, majd 2007 októberétől a Kőszegi Hírmondó alapító főszerkesztője. 2008 áprilisától a Kőszeg és Vidéke felelős szerkesztője nyolc évfolyamon át. Utóbb megjelent önálló kötetei: Vadalma (dráma, 2019); A végtelen fragmentuma (versek, 2018); Színre visszük a nyarat! (A Kőszegi Várszínház négy évtizede 2022.)

Veszélka Attila (Szolnok) – költő. 1962 óta Szegeden él. A Szegedi Akadémiai Bizottság Szépírói Csoportja elnöke. Kölcsény-érmes.

Wodianer-Nemessuri Zoltán (1948, Budapest) – író, forgatókönyvíró, kommunikációs szakértő. Ő alapította meg az Eötvös József-sajtódíjat, melynek bronzplakettjét Melocco Miklós készíti. Főleg a Hitel című folyóiratban publikál. Tanulmányai az európai szellemiségről, a régi magyar értékek őrzéséről és annak tudatosításáról szólnak. Könyve: Alkony; Kései virradat; Rókavész; Végvidék 1561–1569. A Magyar Műzsa folyóiratban most jelenik meg először. A Magyar Írószövetség tagja. Budapesten él.

Z. Németh István (1969) – pedagógus, többszörösen díjazott költő, író, szerkesztő. Verseket, gyermekverseket, humoreszkeket, novellákat ír.

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

„Minden képem az életemről szól”

Látogatóban Papageorgiu Andrea műtermében

Papageorgiu Andrea budapesti festőnő képeivel tavaly ősszel, a Magyar Újságírók Közössége rendezésében az *Érzékeny terek* című kiállításon találkozhattak a *Magyar Műzsa* olvasói. A fiatal művésznő két szokatlan csendélettel, a *Csendes boldogság* tűzzománccal és a *Napfényben fürdőző* című akvarell technikával készült alkotásával szerepelt a tárlaton. Akik régről ismerik a festőnő munkásságát, új műveit látva tapasztalhatták, hogy az indulattal, érzésekkel teli, a látvány izgalmából született expresszív festményeit felváltották a meditatív víziók. Mint egy megszeliült háborgó tenger, Andrea is elcsendesedett, és elkezdett befelé figyelni, lelke legmélyén keresgélni. Ezzel magyarázható, hogy egyik témája lett a közvetlen környezete, az intim tér, melyben felmutatja az élet hétköznapi csodáit. Eszköztárát is bővítette, az olajfesték mellett megjelentek a grafikus kellékek, az akvarell, a színes ceruza, a tus, valamint a tűzzománc technika is előtérbe került.

Sok-sok évvel ezelőtt a hódmezővásárhelyi Alföldi Galériában találkoztam először Papageorgiu Andrea festményeivel. Átütő színeivel nemcsak a tekintetet vonták magukra, de a szívet is megdobogtatták. Ezek a művek sugározták azt a plusz energiát, amely

Papageorgiu Andrea

a festő felfokozott érzéseiből jött, s valami varázslat folytán a nézőjüket is bevonította ebbe a mágikus erőterbe. Maga a téma is meglepő volt, felfedezni véltem ebben némi lázadást is, a hagyományok melletti vagány kiállást, hiszen a festmények istállóbelőket ábrázoltak, és a képek előterében a lovak hátsó fele volt látható. Micsoda skandalum ez? Igen ám, de Papageorgiu Andrea nemcsak követte a tradíciót, hanem egyben meg is reformálta. Monumentális, expresszív festményein a békésen abrakoló lovak alatt vörösen izzott a talaj, és a beszűrődő fények szinte földöntúlvá, festői látomássá emelték a hétköznapi jelenetet.

Papageorgiu Andrea már a képzőművészeti egyetem évei alatt feltűnt munkáival, festészetére korán felfigyeltek, ám az igazi áttörést a rangos Vásárhelyi Őszi Tárlat hozta meg számára. Pályáját a kezdetektől napjainkig végigkíséri ez a kultikus képzőművészeti esemény. Ösztöndíjakkal támogatták művészetét, és szinte minden évben díjjal ismerték el munkásságát. Tavaly, a 68. Vásárhelyi Őszi Tárlaton ő lett az *Endre Béla mesterdíj* birtokosa.

Nem véletlen, hogy Papageorgiu Andrea Hódmezővásárhelyen vált országos híré, tekintélyes festővé, hiszen mágikus realista festészete nagyon is beleillik az őszi tárlatok természetelvű, az ábrázoló alkotómódot előnyben részesítő elvárásokba. Noha a vásárhelyi seregszemle megújulási szándékából jó ideje teret ad nonfiguratív alkotásoknak, absztrakciós törekvéseknek, összességében a szemlélete nem változott a kezdetekhez képest, s ezért lehetett bölcsője az újra megerősödő realista, figurális ábrázolásmódnak. Ebbe a közegbe robbant be a 2006-os őszi bemutaton Andrea expresszív, intenzív színvilágú, szokatlan kompozíciójú, egyéni hangon megfogalmazott festményeivel, melyek, szembefordulva a divattal, nem a tradíció elvetését, hanem a megtartásának és megújításának ígéretét hozták magukkal.

Az induláskor sorra készültek nagy méretű táj- és városképei, és minden klasszikus műfajt kipróbált: csendéletek, enteriőrök, portrék tűntek fel zsákvásznain, és kedvelt motívumai lettek a fák, városrészletek, háztetők, házfalak, melyek arra voltak hivatottak, hogy megtestesítsék a festőnőben zajló emóciós folyamatokat. Talán ellentmondásnak tűnik, de ezek az erőteljes, színvilágukban is átütő, vastag festékrétegű olajfest-

Akármikor megtörténhet, 23 x 25 cm, papír, vegyes technika

Esti rendetlenség, 95 x 83 cm, olaj, farost

mények drámai hatásuk ellenére mégiscsak egy festő lírai vallomásai voltak. Andrea mindig a reáliákból indult ki, de amikor ecsetet vett a kezébe, belső hangok vezették, a külső látvány megörökítése közben folyamatosan saját életéről, érzéseiről tett vallomást. Nem a valóság hű másolata volt a cél, bár a képeken szereplő motívumok rendkívül pontosan megrajzoltak, hanem annak a lelkiállapotnak a dokumentálása, melyet a festés adott pillanatában átélt.

Egy idő után azonban kezdett átalakulni a művésznő festői univerzuma. Mintha a forma minden áron a festőnő lírai habitusához szeretett volna igazodni. Amikor először jártam Papageorgiu Andrea műtermében, már érezni lehetett az átalakulást, amelyre beszélgetésünk során rá is kérdeztem. Ő így felelt: „Elmúlt az a korszak, nem tudom visszahozni azokat az érzéseket, indulatokat, melyek az akkori festményeimet kiváltották.” A művésznő azt is elárulta, hogy egy kép megfestésénél igyekszik mindent beleadni abba az adott képbe, ezért az, hogy egy ahhoz hasonlót hozzon létre, már nem érdekes számára. Leginkább a hitelességre törekszik. Az aktuálisan hozzá legközelebb álló témával foglalkozik, hagyja a képet is „beleszólni” önmaga alakulásába. Máshol így nyilatkozott az alkotói módszereinek alakulásáról: „Ez tulajdonképpen nem is egy korszak, hanem egy lassú átmenet egy egészen expresszív és egy sokkal finomabb, befelé forduló világ között.”

Érdemes belelapozni a *Hajnal előtt a legnagyobb a sötétség* című katalógusba, melyet a hódmezővásárhelyi Alföldi Galéria adott ki, és Andrea tizenöt éves munkásságát öleli fel. A mívés megjelenésű album előszavában Nátyi Róbert művészettörténész pontos képet fest a művésznő pályafutásáról, elemzésében kitérve a festői látásmód és módszer szem-

Csöndes boldogság, 40 x 30 cm, zománczott acéllemez

Műterem, 120 x 150 cm, olaj, vászon

mel látható átalakulásáról: „A korábbi évek olaj technikáját a rákövetkező esztendőben egy jóval komplexebb, finomabb vegyes technika váltotta fel, amelyeken a színek expresszivitása ugyan megmaradt, de a visszafogottabb kolorizmus gyengédebb átmeneteinek eredményeként a képek belső ragyogása megélnélt – írja a művészettörténész. A bensőséges hangulatokat tükröző mikrovilágok ebben a különös derengésben új oldalukról mutatkoznak be. Az akvarell technikának, illetve a retuspisztoly használatából származó véletlenszerű effektu-

soknak, a kiszámíthatatlan hatásoknak révén az addigi tudatosan megtervezett, felépített kompozíciók új festői minőséggel gazdagodtak.”

Hosszú idő eltelt, amióta személyesen is megismertem Papageorgiu Andreát. Azóta a világ és ő maga is változott. Elképzelhető, hogy a lelki és alkotói elmélyüléshez hozzájárult a szenvedéssel, fájdalommal járó betegség is, mellyel szembe kellett néznie, és mellyel a mai napig küzdelmet folytat. Ám az idő is formálja az embert, átrendezi az élet hangsúlyait, és egy festő munkásságára mindez kihat. Természetes, hogy Andrea festészete is örökösen alakul, mozog, bizonyos irányokat vesz fel, újabb utakat keresve a nyugtalan lélek számára.

Ez alkalommal is Budapesten, az Attila utcai műtermében beszélünk meg találkozót. A körfolyosós, belső udvaros épület negyedik emeletén található Andrea lakása, amely nemcsak műhely, de egyben az otthona is. Egy óriási edényben terebélyesdő fügefafa fogadja a gang végén lévő bejárat mellett

Testvérek, 150 x 60, olaj, vászon

a látogatót, és egy szép kerámia hirdeti az ajtó mellett, hogy itt él Papageorgiu Andrea. Kitárul az ajtó, s a régi, mosolygós Andrea tűnik fel a bejáratban. Külsőleg nem hagyott nyomot rajta az idő. Látva törékeny, vékony alkatát, elgondolkodik az ember, vajon ebben a fiatal nőben, hogyan lakozhat ily hatalmas alkotóerő?

– Szeretek itt élni – kezdi a beszélgetést –, de azért hiányzik egy terasz, a természettel való közvetlen kapcsolat. Ez a kis fügefafa a természetet varázsolja ide nekem.

A barátságos kis műteremlakásban főként a legújabb munkái láthatók. Való igaz, szembetűnő a változás Andrea festményein, hiszen nemcsak részletgazdagabbak, de az eszközei is megváltoztak: az olajfesték helyett inkább a még nagyobb technikai tudást igénylő akvarellt, tust és a ceruzát részesíti előnyben.

– Ez a változás tulajdonképpen már a betegségem előtt elindult – idézi fel a folyamatot –, csak másféleképpen. Akkor még festettem olajjal, de már elkezdtem a részletek felé haladni, finomodott a megfestés módja, lazább lett az ecsetkezelésem. Lehet, hogy én egy kicsit intenzívebben élem át ezeket az életfázisokat, a fiatalágnak a lángoló, robbanó lendülete, majd az utána jövő lecsendesedés tényleg megtörtént.

Almafa, 100 x 70 cm, olaj, vászon

A műterem falán lóg egy kis csendélet, melyen uborkamaradék, kulcscsomó és egy összegyűrt papírszalvéta véletlenszerűen hever az asztalon.

– Maga a csendélet műfaja azért vonz – magyarázza Andrea –, mert valahol olyan, mint a tájkép: elég nagy szabadságot enged a színekkel és a formák finom torzításával is, nem kell annyira ragaszkodni a látványhoz. A csendélet legtöbbször úgy készül, hogy elővesszük a szép tárgyakat, berendezzük, és ha létrejön egy izgalmas formai összhang, akkor ezt meg lehet festeni. Valahogy most nagyon másra vágyom, ezért inkább az életből elkapott, véletlenszerű összeállításokat próbálom megörökíteni. Azt szeretném, hogy életszerű, az emberi élet részei, a hétköznapiak kis darabjai jelenjenek meg a csendéleteken.

A már említett *Csendes boldogság* című képnek az is különlegessége, hogy zománcból készült. A tavalyi Vásárhelyi Őszi Tárlaton Andrea egy óriási méretű tűzzománcsal lepte meg a közönséget. Kísérletező habitusáról árulkodik, hogy régóta foglalkoztatja ez az anyag. A műterem asztalán is számtalan iszapfestékekkel teli tégely sorakozik, a festőnő maga keverte ki a bennük lévő színeket. A dobozokon feltüntetve az összetevők és az arányok, miből, mennyi került bele. Színmintát éget mindegyikhez, így tud vele valamennyire kombinálni. Furcsa szerelem ez, hiszen egy lírai festő esetében nehéz elképzelni, hogyan tudja használni ezt a kemény, nehezen kezelhető anyagot. Megtudom, hogy az első években rengeteget kérdezett idősebb, tapasztaltabb zománcosoktól, mit hogyan kell megcsinálni, de a kísérletezések alatt született sok olyan kép is, amiről érezte, hogy egész jó, de nem az igazi, nem adják vissza saját világát. Megpróbálta használni úgy a zománcot, mintha olajjal festene, ami azonban nem váltott ki egyértelmű tetszést, de most

Ív a semmibe, 68 x 79 cm, olaj, zsákvászon

Érkezés Rómába, 70 x 92 cm, olaj, zsákvászon

már inkább elfogadják. Andrea képi világa ugyanis nem igazán passzol a zománc megismert műfaji sajátosságaihoz. A zománc inkább dekoratív műfaj, nem célszerű vele teret ábrázolni, ő azonban nehezen tud elszakadni a térábrázolástól. Ennek ellenére mégis birkózik ezzel az anyaggal.

– Gyönyörű színek jönnek létre – mondja lelkesen –, hihetetlen érdekes ez a folyamat. Munka közben egyáltalán nem lehet látni, hogy mi lesz belőle. Itt is az évek alatt több mint száz színt kevertem ki, amelyek a saját színeim, de az égetésnél bármi lehet belőlük. Erre nem jellemző, hogy kikeverem, s akkor mindig ugyanazt a színt létre is

hozza. Attól is függ, hogy éppen előttem égetett-e valaki, mit égetett, milyen a hőmérséklet. Hogy mi jön létre a kemencében, ez is egy mágia. Izgalmas folyamat úgy komponálni, hogy nem látod az eredményt. Minden színt meg kell jegyezni, hogy hová titted. Látni kell, hogyan kapcsolódnak össze, hogyan egyensúlyozzák ki egymást. Amikor csináltam azt az óriási képet, mely Vásárhelyen volt kiállítva, nem tudtam színmintát égetni, tehát a legtöbb szín esetében, ami rákerült, csak találgattam, hogy sikerül-e kikeverni belőle, amit akarok, vagy teljesen más lesz. És más lett. Ami nem baj, mert összefogódott a kép azáltal, hogy a rengeteg vöröses, rózsaszínes, vöröst tartalmazó szín sokkal szürkésebbre égett ki. Ettől az egész képnek lett egy nagyon erős összehangoltsága.

A szekrényhez támaszkodik egy rajz, amin látszik, hogy még nem nyerte el végleges formáját.

– Hónapok óta ezen a képen dolgozom – mutatja Andrea a munkáját, mely egy kovácsoltvas kaput és a háttérben egy régi, borostyánnal befutott épületet ábrázol. Kiderül, hogy a tussal és színes ceruzával megörökített kapu annak a villának a bejárata, melyben az Ady25 Galéria működik, és Andrea sokat megfordul ezen a helyen. Egy alkalommal elkezdett rajzolgatni az utcán, mert tetszett neki a ház és a kovácsoltvas bejárat. Csak úgy lazán indult, jókedvből, meséli nevetve, és végül egy hétig kinn rajzolt a ház előtt. Később otthon, a műhelyében folytatta a munkát, akkor már természetesen fotókról. A rajz tökéletes, apró, megdolgozott részletei tárják fel a vaskapu dekoratív formáit és az idő múlásának köszönhető patináját.

– Ezzel a képpel kapcsolatban el tudom mondani, mi az, ami most leginkább foglalkoztat – kezdi megfogalmazni a festésze körül járó gondolatait. – Az elmúlt években, sőt már régebben is, efelé az irány felé haladok. Vagyis egyre több részletet ábrázolok, és egyre finomabban ábrázolom a dolgokat. Valahogy ez annak a keresése, hogy ezekben az egészen apró részletekben látom a lenyomatát az életnek. Ahogy az idő a mi életünkkel együtt telik, úgy a tárgyakkal is. Persze, tudom, hogy egy kovácsoltvas díszén megjelenő rozsdá nem konkrétan kapcsolódik össze

*Bármit csinálsz, bármerre jársz, szabad vagy,
27 x 25 cm, papír, vegyes technika*

Leszel az akinek szeretnélek?, 58 x 78 cm, papír, vegyes technika

azzal, ami az ott lakók életében történik, de valahogy mégis olyan, mintha együtt telne az élete azoknak az emberekével, akik ott élnek mellette. Akik ezt az ajtót nyitják ki nap mint nap szomorúan, fáradtan, gondterhelten vagy boldogan. Ugyanaz a nap süt arra a kapura is, vagy arra a bejárati ajtóra, mint az ott lakókra. Nekem a városról szóló képeim, amiket már jó pár éve festek, tulajdonképpen mindig az emberekről szólnak. Nem jelenik meg rajtuk egyetlen figura sem, vagy csak nagyon ritkán, de mégis a városban lakók életét jelentik nekem azáltal, hogy ezt az épített környezetet akár észrevesszük, akár nem, minden pillanatban együtt létezünk vele. A tetőkre, házfalakra, ablakokra nézünk, és mintha beleivódnának a történetek, kinek hogy alakul a sorsa. Vannak dolgok, amik emberileg foglalkoztatnak, de festésetileg nem biztos, hogy ezek a gondolatok megjelennek. Vagy csak kódoltan, ilyen rejtetten, mint ezen a kapun – avat be a titkokba Andrea. – A magánéletemben engem nagyon érdekelnek az emberek. Kinek hogy alakult az élete, sorsa, és a múltbéli eseményeknek milyen lenyomata keletkezett. Hogyan változtatja meg az érintett ember személyiségét, mi, honnan indul, merre alakul? Szeretek beszélgetni, mert kíváncsi vagyok az emberekre is. Konkrét portrét is festek, ez a másik téma, amit az elmúlt években leginkább csinállok. De nem szeretném narratívává tenni azt a sok mindent, amit gondolok emberekről. És nem tudom egy-egy portréba belesűríteni, amiken gondolkozom a hétköznapijaimban. A gondolataimat inkább a városképek jelképezik. Ezáltal mesélek a bennük élő emberekről, ezért választok ilyen helyszíneket, amelyek az idő lenyomatát önmagukban hordozzák.

A külső szemlélő, persze, úgy képzelem, hogy egy verbeli festőművészt a színek és a formák ragadják meg elsősorban. Vajon, a gondolatok indítják el egy kép megszületését, vagy a festő inkább egy különös színre vagy formára figyel fel? Netán a papíron szétfolyik egy folt, és az indítja el a fantáziáját? – kérdezem Andreától.

– Ennél igyekszem sokkal mélyebbre menni – magyarázza a művésznő. – Nem az foglalkoztat elsősorban, hogy valami szép és jól néz ki, hanem maga az érzet, amit kelt. Pont ezért foglalkozom a részletekkel, olyan, mintha ezek a nagyon finom kis történetek ezekben a repedésekben jelennének meg. A lepattant vasdarabokban mintha egy-egy élet összesűrűsödött nyoma lenne. Hogy ennek a lényegét meg tudjam fogalmazni egy képen, nem elég, hogy csak úgy nagyjából festem meg, hogy körülbelül így néz ki ez a kapu, s valószínű, így is

Nyári csendélet, 60 x 60 cm, olaj, farost

Nyugalom és napsütés, 90 x 60 cm, olaj, zsákvászon

szép lenne a kép, de akkor pont az maradna ki belőle, ami a legjobban izgat: mitől kapcsolódik az életekhez? Tudom, sokaknak ez a módszer nem tetszik, vagy nem tudják befogadni – fejt ki a művésznő –, én meg úgy vagyok vele, hogy nyilván rosszul esik, meg sajnálom, ha valaki ezt úgy ítéli meg, hogy jobb volt, amit régen festettem, de nem tudok mást csinálni. Nekem sokkal fontosabb, hogy hiteles legyen a művészetem, és azzal foglalkozzak, ami engem érdekel, és ne azzal, ami már egyszer bevált. Ami valamikor sikeres lett, tetszett az embereknek, akkor azért csináltam azt, mert arra vágytam, az jött belőlem. Nem is jött, inkább kirobbant, és aztán egyszer csak elfogyott. Változtam én is, és megváltozott az életem. Bevallom, nem nagyon bírom a folytonosan ismétlődő dolgokat. A monotonia tűrésem elég alacsony. Onnantól kezdve, hogy valamit már megcsináltam, többet ugyanaz a megoldás már nem érdekel.

Valóban, Papageorgiu Andrea festészete attól is sajátos, hogy örökké változó. Témáiban viszont megtalálhatók a vissza-visszatérő elemek, motívumok. A festői hozzáállás is ugyanaz: Andreát továbbra is maga a festészet érdekli, a kép elkészítésének, gyakorlati kivitelezésének a folyamata.

– Mindig vannak visszatérő témáim, mint a fák vagy az emberek – magyarázza Andrea –, azokra újra és újra rácsodálkozom a hétköznapijaimban. De minden alkalommal próbálok valahogy másként megközelíteni, és ez adja a folyamatos felfedezés örömét, hogy valami olyat szeretnék csinálni, amit még korábban nem próbáltam. Nem vonz, hogy egy számomra ismert úton haladjak. Pedig az is jó tud lenni. Van olyan alkat, aki egy svunggal festi végig az életét. Csak nálam ez abszolút elfogyott, és ha azt próbálnám erőltetni, hogy a korábbiakhoz hasonló képeket fessek, akkor örömöm se lenne benne, és csak halvány

Titok, 130 x 130 cm, olaj, vászon

utánérzések jönnének létre. Lehet, hogy akik azokat a nagyon expresszív képeket kedvelték, azt mondják, hogy ez, amit most csinállok, már erőtlén. Lehet, hogy ahhoz az expresszív színrobbanáshoz képest erőtlennek tűnnek a mostani munkáim. Ezeknek másban van az erejük.

– Úgy érzem – folytatja Andrea az önvallomást –, hogy már nem ugyanaz az ember vagyok. Márpedig én nem tudok hazudni a művészetemmel, és nem is akarok. Úgyhogy azt tükrözik a képeim, amilyen én vagyok, vagy ahogyan érzem magam. Mindig is a saját életemnek az aktuális fázisa is benne van egy-egy képben, főleg így, hogy hónapokat, fél évet dolgozom rajtuk. Ez olyan hosszú idő, ami már tényleg az én életemnek is lenyomata egy időszakra. Nem az a szándékom, hogy valaki más is vissza tudja olvasni, én azonban ránézek a képeimre, és azok az élmények, érzések amelyek a festés pillanatában jelen voltak, visszajönnek.

A katalógusában látható művek is megerősítik az elmondottakat. Többségüknél a cím is inkább az érzeteket és az időt dokumentálja, nem a helyet jelöli meg. Az utóbbi évek képei is arról árulkodnak, mint például a *Bármit csinálsz, bármerre is jársz, szabad vagy, a Minden, amit szeretnék* vagy az *Akármi megtörténhet* című, hogy egy-egy alkotás a festőnő érzéseinek, gondolatainak a lenyomata.

A műtermi festőállványhoz támaszkodik egy korai önarckép. Ez a műfaj a kezdetektől jelen van Andrea praxisában, tematikájában. Mindig izgalomban tartotta az önmegfigyelés, önelemzés, csatlakozva ezzel az önvaló alkotókhöz, akiket saját arcmásuk megfestésének problémája érdekli. Vajon, miért izgalmas ez a téma?

Harmónia, 51 x 53 cm, olaj, farost

Virágzás, 90 x 90 cm, olaj, farost

Városszeletke, 45 x 110 cm, olaj, vászon

bennem, hogy jaj, ha most csúnyára festem, mit szól hozzá. Akkor a legnagyobb a szabadság, ha magamat örökítem meg, én biztos nem fogok megsértődni. Korábbi önarcképeimnél sokszor kérdezték, miért ábrázolom magam szigorúnak, és nem olyannak, mint amilyennek mások látnak? Engem nem az érdekel egy önarcképben, hogy teljes mértékben hasonlítson rám, hanem az, hogy kifejező legyen, úgy érezzem, hogy a lényeg benne van. A szigorúság pedig inkább a festés közbeni koncentráció, amit én látok az arcomon, amikor tükörből festem önmagam.

Furcsaság, 60 x 80 cm, olaj, rétegeelt lemez

Az önarcképek mellett másik legtöbbet szereplő motívum a fa. Már a pálya kezdetén Andreának kedvelt témája volt, festészetében a fa tekinthető szimbólumnak, szellemi önarcképnek is. A *Nagyvárosi vadon* című monumentális méretű festményén már látni, hogy az összegubancolódott fák sokkal több üzenetet hordoznak a primer látványnál. A műterem könyvespolcán látható egy plakát, mely Papageorgiu Andrea *A megszokás szépsége* című kiállítását hirdeti, és a meghívóra egyik jelentős, egy gazdagon virágzó fát ábrázoló festményét nyomtatták. Már ez a kép is ahhoz a szériához tartozik, melyeken a kidolgozottság, a megfestés gazdagsága, a témában való teljes elmerülés, és a színek, tónusok finomabban való kezelése a jellemző.

– Igen, szirmonként festettem meg ezt a virágzó fát – kezdi magyarázni a festőnő a kép születését. – Elég szomorú a története. Amikor a betegségem miatt nagyon rossz állapotban voltam, és nem tudtam, hogy mi lesz az életemmel, úgy festettem meg ezt a képet, hogy nem tudom mi vár rám, de ezt még szeretném megcsinálni. Szerettem volna,

Ismeretlen utak, 80 x 120 cm, olaj, vászon

hogy benne legyen az a fajta misztérium, hogy a virágzás mennyire kifejezi az élet esszenciáját. Amikor jól vagyunk és minden rendben, akkor csak szép, színes jelenség egy virágzó fa. A misztériumot, azt ahogy a tél, az élettelen-ség után elindul ez a folyamat, ahogy elindul a természet, mennyire meg lehet ezt élni, az tapasztalja meg, aki valami miatt olyan érzékeny állapotba kerül, hogy a megszokottnál vagy a hétköznapi életnél jobban át tudja érezni. Azóta kezdődött nálam ez a virágó-rület, és mai napig tart. Vannak a

virágzásról, fákról szóló képeim, persze, nem sok, hiszen olyan hatalmas munka, hogy már meggondolom, belemegyek-e újabb 4-5 hónapba, fél évbe. Ezen a képen is – mutat a plakátra –, *Virágzás* a címe, szirmokról szirmokra haladtam. Ebben az is érdekes volt, hogy első ránézésre, főként kis képen, homogén, tulajdonképp egyben van a kép. Próbáltam ezzel is úgy haladni, hogy minden terület egy kicsit másként legyen megfogalmazva. Vannak részek, melyek jóval absztraktabbak, van, ami inkább térbeli, van ahol jobban a világos rózsaszín árnyalatai dominálnak, máshol elég élénk színek is belépnek. Már régóta érdekes számomra, hogy a különböző kifejezőmódokat variáljam egy képen belül, nem teljesen azonos módon végighaladni minden elemen.

Az élet áramlása, 52 x 67 cm, papír, vegyes technika

A műterem falán függ például a *Vigváz rám* című festmény, mely vegyes technikával készült, de jól látható, hogy alkotója a különböző kifejezőmódokat váltogatja, a kép egy teljes részletét szín nélkül hagyva. Andreától megtudom, hogy többféle eszközzel dolgozik. Ceruzával felrajzolja a vázlatot, ami szinte annyira kidolgozott, hogy önálló grafika-ként is megállná a helyét. A tónusozást is ceruzával készíti el, és akvarellal kezdi a festést. A valós színek nem érdeklik. Azzal játszik, hogy a teljesen kidolgozott részek és az üresen maradtak váltakozzanak, vagy abszolút kibontott legyen mindegyik elem. A ceruzával vagy csak színes ceruzával, tollal felrajzolt részek és az elhagyás nagyon kidolgozott kombinációja fedezhető fel az utóbbi időkből készült munkákon. Nagy különbség az is a korábbi képeihez képest, hogy igyekszik leszűkíteni a palettáját. Ami nem azt jelenti, hogy kevés szín jelenik meg a képein, hanem a szűkebb skálán belüli árnyalatoknak a változataiból épül fel az egyéni színvilág.

– Most például tudatosan nem használok sárgát – fejt ki a festőnő. – Csak keveset. Amikor olajjal festettem, imádtam, és most is nagyon szeretem a sárgát, de egy idő után unalmassá vált, hogy sárgával szuperül meg lehet oldani a képeket. Csattan a dolog. Elég csak odatenni egy jó kis sárgát, s akkor már él az a kép. Ezek tulajdonképpen saját magam számára kihívások. Szeretnék még inkább a színekre koncentrálni az újabb munkáimon,

Hajnál előtt a legnagyobb a sötétség, 58 x 163 cm, olaj, vászon

úgy növelni a gazdagságukat, hogy egy-egy képnek a színösszhangja sokkal sajátosabb legyen, mint korábban. Régebben nagyon dominánsan szerepelt a kék, sárga, zöld és kevés piros, kevés meleg szín, valamennyi okker. Az, mondjuk, túlzás, hogy mindegyik

hasonló volt, mert akkor is igyekeztem, hogy legyenek egész más színvilágú képeim, de az erőteljes kontrasztok, élénk színek mindig uralkodóak voltak. És most a színes szürkék és a rózsaszínek is hangsúlyosak lettek. Pár év óta ezek a színek foglalkoztatnak, ez tör ki belőlem.

A külföldi utak most nehezen oldhatók meg, ám Andreát a szűkebb környezete, a nagyváros is megihleti. Ráadásul rendszeresen jár a kecskeméti, hajósi és a hartai művésztelepre. Az inspiráció forrása gyorsan kiapad élmény nélkül.

– Folyamatosan gyűjtöm a témákat, – avat be a módszereibe Andrea –, továbbra is úgy van, hogy bárhová megyek, bármi történik velem, azt úgy figyelem, hogy lehet képet csinálni belőle? Több száz témafotóm

van, amikből festményt, grafikát vagy zománcot készítek. Előtte csak vázlatrajzokkal dolgoztam, mikor azonban elkezdtem nagyon részletes képeket festeni, akkor már rászorultam a fotóra, ami bizonyos szempontból nagyon jó, mert olyan mozdulatok, pillanatok is elérhetővé válnak, amit a helyszínen való rajzolás, festés nem tesz lehetővé. Ugyanakkor meg nagyon sok mindent el is vesz. Mindig fontos volt számomra, hogy a fotó feldolgozás legyen, ne egy az egyben lévő használat. Sokszor elmegyek témát gyűjteni, járom a várost, találok egy házat, bemegyek, körülnézek, van-e valami, ami ott megfog. Vannak helyek, ahová célirányosan megyek el, mert meglátok valamit a neten. Követem ugyanis a Gangvégek csoportot, imádom ezeket a függő folyosós házakat. Mindig csak saját élményeket dolgozok fel, de amikor választani kell, hogy mit fogok ténylegesen megcsinálni, akkor legtöbbször olyanra esik a választás, amivel szoros a kapcsolatom. Ha embereket festek, akkor a családra, a barátira esik a választás, a húgomat sokat festem, most ez a galéria is, aminek a kapuját örökíttem meg, szintén közel áll hozzám, baráti kapcsolat is köt oda.

Andreától megtudom, hogy szeret a kollégái kiállításaira elmenni, csak nehezen jut el. Szerencsére, több olyan fórum akad az interneten, ahol lefotózott tárlat látható. Ily módon rengeteg képet meg tud nézni a fotókon vagy a videókon keresztül. Nem volt ez mindig így.

– Az egyetem után annyira bezárkóztam a saját műtermembe, és csak azzal foglalkoztam, hogy én mit fessek – idézi fel a múltat. – Úgy gondoltam, hogy úgyis csak a belső, az engem foglalkoztató élettörténeteket festem meg, ahhoz nem tesz hozzá, ha mások munkáit figyelemmel követem. – De az sem jó – fűzi hozzá –, ha minden élményt csak úgy élek meg, mintha már ott sem lennék, csak már arra figyelek, hogy lehet ebből képet csinálni. És ha mindig csak festek, egy idő után tényleg nem marad semmi, amit nem transzformálok képpé. Igen, egy jelentős idő az én életemben is csak a festésről szólt, de ez egy időszakos kiegészítés volt. Jó ideje felismertem, hogy muszáj élni az életet is, akkor lesz mit festeni. És mellette úgy érezhetem, hogy nekem is marad valami belőle, nem „adok át” mindent a képeimnek.

Most mi lesz?, 65 x 65 cm, olaj, farost